

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA
MASTEROPPGAVE

Studieprogram: MBVMAS-1 21V

Høstsemesteret , 2022

Åpen

Forfatter: Merita Camil Gashi

Veileder: Anne-Kristine Runestad og Lars-Yngve Rosell

Tittel på masteroppgaven Hvordan ivaretas verdiene omsorg og demokrati i barnehagene i Kosovo?

Tittel på engelsk How are the values of care and democracy safeguarded in kindergartens in Kosovo?

Omsorg
Demokrati
Pedagogiske praksiser
Inkluderende praksiser
Rammebetingelser
Kultur
Foreldresamarbeid
Inkludering
Fellesskap
Kultur

Sidetall: 35339 ord – 134 sider

+ vedlegg/annet:
7 vedlegg
.....

Stavanger, 16.desember 2022
.....
dato/år

Sammendrag

I denne oppgaven setter forfatteren lys på verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo. Hensikten med oppgaven er å finne ut hvordan tre barnehagelærere i Kosovo ivaretar verdiene og omsorg i den barnehagen de jobber i. Det er de siste årene barnehagene i Kosovo har startet å bety mye for samfunnet og familiene. Det er mye forskning på verdiene omsorg og demokrati i de nordiske landene og forfatteren mente at det ville komme forskjeller og ulikheter hvis det var forskning på de to verdiene i et land som Kosovo.

Bakgrunnen for tema og problemstilling tar utgangspunkt i at forfatteren kommer fra Kosovo og har bodd i det samfunnet og kulturen. Forfatteren hadde som hensikt å forske på verdiene omsorg og demokrati og ville gjøre det i Kosovo på grunn av at et land som Kosovo har nylig startet å etablere barnehager og demokrati og omsorg er vesentlige verdier som er viktig for barn i barnehagen.

Oppgaven er basert på kvalitativ forskningsdesign og jeg har en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming. Begreper som er relevante for oppgaven er omsorg, demokrati, verdi, kultur, foreldresamarbeid og inkluderende og pedagogiske praksiser. Disse begrepene er utdypet gjennom teoretiske perspektiver og tidligere forskning på verdiene omsorg og demokrati i barnehager.

Barnehagelærerne sine resultater har blitt presentert gjennom små overskrifter som rutiner, rammebetingelser, inkluderende og pedagogisk praksis og foreldresamarbeid. Resultatene til informantene viser at de ivaretar verdiene omsorg og demokrati gjennom å inkludere og ha pedagogiske praksiser og aktiviteter sammen med barna, men at rammebetingelsene kan begrense for hvordan de gjør det. Dette på grunn av at det er lite penger satt av til barnehager, infrastruktur og lav bemanning. Informantene har en felles forståelse om at det er viktig å ivareta verdiene omsorg og demokrati i barnehagene i Kosovo, men foreldresamarbeidet kan bli en utfordring fordi det avhengig av holdninger, barnesyn og makt foreldre har.

Summary

In this thesis, the author sheds light on the values of care and democracy in kindergartens in Kosovo. The purpose of this assignment is to find out how three kindergarten teachers in Kosovo safeguard the values and care in the kindergarten they work in. It is in recent years that kindergartens in Kosovo have started to make sense to society and families. There is a lot of research on the values of care and democracy in the Nordic countries and the author believed that there will be differences and inequalities if the research can happen in Kosovo.

The background for the theme and issue is based on the fact that the author comes from Kosovo and has before moving to Norway been a part of the society and culture. But things have changed because when I grew up there were maybe one kindergarten and today there are 60 kindergartens in Kosovo both private and public. The author intended to research the values of care and democracy and wanted to do it in Kosovo due to the fact that a country like Kosovo has recently started to establish kindergartens and values like democracy and care are important for children in kindergartens.

The assignment is based on a qualitative research design and has a phenomenological – hermeneutic approach. Terms that are relevant to the assignment are care, democracy, value, culture, parental cooperation and inclusive and educational practices. These concepts are elaborated through theoretical perspectives and previous research on the values of care and democracy in kindergartens.

The kindergartens teachers' results have been presented through small headings such as routines, framework conditions, inclusive and educational practice and parental cooperation. The results of the informants show that they safeguard the values of care and democracy by including and having educational practices and activities together with the children, but that the framework conditions can limit how they do this. This is because there is little money set aside for nurseries, infrastructure and low staffing. The informants have a common understanding that it is important to safeguard the values of care and democracy in kindergartens in Kosovo, but parental cooperation can be a challenge because it depends on the values, views of children and the power parents have.

INNLEDNING 6

Avgrensning av oppgaven 9

Begrepet “verdi” 10

Hva er demokrati i barnehagen? 10

Hva er omsorg i barnehagen? 11

Bakgrunn for studien 12

Samfunnets interesse 12

Egen interesse 14

Oppgavens formål 15

Presentasjon av oppgaven 16

BESKRIVELSE AV RAMMEPLAN OG LOVVERK FRA BEGGE LAND 16

Rammeplanen til Kosovo 17

Rammeplanen til Norge 18

TEORI 27

Sentrale verdier 28

Hva er verdi? 30

Individ og felleskap 31

Omsorg 32

Kultur og felleskap 35

Delingskultur 36

Menneskesyn 37

Demokrati 37

Demokratiforståelser 41

Inkludering og felleskap 41

Foreldresamarbeid 42

Tidligere forskning på demokrati og omsorg 43

<u>Valg av metode</u>	<u>49</u>
<u>Valg av kvalitativ metode</u>	<u>49</u>
<u>Gjennomføringen</u>	<u>50</u>
<u>Intervjuet</u>	<u>51</u>
<u>Utvelgelse av deltakere</u>	<u>52</u>
<u>Etiske betraktninger</u>	<u>54</u>
<u>Forskerrollen</u>	<u>55</u>
<u>Validitet og reliabilitet</u>	<u>56</u>
<u>VITENSKAPSTEORETISKE PERSPEKTIVER</u>	<u>58</u>
<u>Presentasjon av informantene og barnehagen</u>	<u>62</u>
<u>Resultater</u>	<u>63</u>
<u>RUTINER</u>	<u>64</u>
<u>Pedagogisk praksis</u>	<u>65</u>
<u>Rammebetingelser</u>	<u>78</u>
<u>Inkluderende praksis</u>	<u>86</u>
<u>Foreldresamarbeid</u>	<u>92</u>
<u>Oppsummering</u>	<u>96</u>
<u>Litteraturliste</u>	<u>97</u>
<u>VEDLEGG 1- samtykkeerklæring albansk</u>	<u>102</u>
<u>VEDLEGG 2- informasjon om master-albansk</u>	<u>104</u>
<u>VEDLEGG 3- Intervjuguide- albansk</u>	<u>107</u>
<u>VEDLEGG 4- Samtykkeerklæring- norsk</u>	<u>114</u>
<u>VEDLEGG 5- Informasjon om master- norsk</u>	<u>116</u>
<u>VEDLEGG 6- Intervjuguide -norsk</u>	<u>119</u>
<u>VEDLEGG 7-GODKJENNING FRA NSD</u>	<u>124</u>

Forord

Forfatterens tid som student på Universitetet i Stavanger går mot slutten og det har vært en lang prosess, men også svært lærerikt og fantastisk. Da forfatteren sendte prosjektskissen som forslag til å forske på barnehager i Kosovo var forfatteren usikker på om forfatteren ville klare det. Det har vært spennende å jobbe med et tema som forfatteren brenner for. Forfatteren har blitt kjent med nye mennesker, besøkt barnehager i Kosovo og blitt kjent med egen kultur på en helt annen måte enn den forfatter tidligere hadde kjennskap til. Forfatteren håper at lesere av oppgaven får en bedre forståelse av barnehager i Kosovo og verdiene omsorg og demokrati der. Forfatteren er selv fra Kosovo, men gjennom å arbeide med denne oppgaven har forfatteren tilegnet meg ny kunnskap. Forfatteren var ikke klar over at dette var et så omfattende tema da jeg begynte å skrive, men da forfatteren utførte intervjuene forsto forfatteren at det var det. Forfatteren håper at denne oppgaven gir leseren en bedre forståelse av verdiene omsorg og demokrati, og at samfunnet og barnehager i Kosovo gjenspeiles gjennom kulturer, verdier

omsorg og demokrati og holdninger, samt at det i fremtiden vil vises i større grad, uansett om barnehagen ligger i Kosovo eller Norge.

I løpet av denne prosessen har forfatter fått hjelp av flere personer. Det er ønskelig å rette en takk til mine to veiledere Anne-Kristine Runestad og Lars-Yngve Rosell. De har hjulpet når forfatteren har sittet fast med oppgaven, og delt råd og tips om hvordan forfatteren burde strukturere og omorganisere oppgaven. De har også vært tilgjengelige på e-post og gitt veiledning når det har vært nødvendig. Forfatteren vil takke egne familiemedlemmer nede i Kosovo som har tatt seg bryet med å hjelpe med å finne informanter og orientere forfatteren om barnehagene. Forfatteren vil også takke informantene som sa ja til å stille opp til intervju for denne oppgave. Til slutt vil forfatteren takke min far som har hjulpet med papirarbeidet rundt oversettelsen fra albansk til norsk og motsatt. Forfatteren vil også rette en stor takk til familie, medstudenter og venner for en god støtte gjennom denne krevende tiden. Til slutt vil forfatteren takke min sønn som er en inspirasjon i så måte at forfatteren mestret å skrive og fullføre denne oppgaven.

Tusen takk

Sandnes, desember 2022

INNLEDNING

I denne oppgaven skrives det om hvordan verdiene omsorg og demokrati ivaretas i barnehager i Kosovo. Det ble valgt å forske i et annet land fordi det har blitt forsket på verdier omsorg og demokrati i nordiske land og da er det relevant å kartlegge likheter og forskjeller omhandlende verdiene omsorg og demokrati i barnehager i et land som ikke har like gode vilkår og muligheter for å vedlikeholde barnehager, slik Norge har. Kosovo er et av de fattigste landene i Europa og de fleste barnehager er private, altså de er etablert av privatpersoner på eget initiativ (Krasniqi & Shefkiu, 2018). I motsetning til i Norge, hvor de fleste barnehager er kommunale og blir finansiert av staten (Meld. St. 27 (1999-2000), s. 2). Kun 10% av alle barna i Kosovo går i barnehage. Årsakene er høye barnehagepriser og et lavt antall ansatte (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Slik var det også før i Norge, men i dag har samfunnet endret seg i Norge og alle barn har mulighet til å gå i barnehage, uavhengig av foreldres økonomi, da foreldre blir tilbudt redusert betaling (Meld. St. 27 (1999-2000), s. 2). I Norge er det slik at barnehager har en bemanning på én ansatt per tre barn under tre år og én ansatt per seks barn over tre år (Barnehageloven, 2018, § 26). I motsetning til Kosovo som har to voksne på 30 barn, de ankommer på ulike skift og det er lite tilgang til leker, mangel på materiell til aktiviteter og et lite uteområde uten uteleker (u.a. ,2006, s. 27). Med dette presentert ville det derfor være spennende å forske på barnehager i Kosovo, og kartlegge om det er noen begrensninger på ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati, og om det ville fram nye perspektiver med tanke på tidligere forskning som har blitt utført på verdiene omsorg og demokrati.

Før 1975 var barnehager i Norge for fåtallet. De var en del av barnevernet og ble beregnet som en institusjon (Jonassen, 2015). Det var barnehageloven som endret alt dette gjennom en lang kvinnekamp ledet av barnehagelærere. Det er 47 år siden første barnehagelov ble vedtatt i Norge og mye har endret seg siden da (Jonassen, 2015). Det er mange som tror at Norge var de første med egen barnehagelov og barnehage, men dette kunne Frankrike skilte med på 1800-tallet (Jonassen, 2015). Barnehager i Norge har blitt en av de største velferdsordningene i vår tid og da loven ble vedtatt ble det oppmerksomhet rundt at barnehagene skulle gå fra oppbevaring til pedagogikk (Jonassen, 2015). Barnehager i Norge har endret seg gjennom årene og på 90-tallet ble det bygd flere barnehager, og i 2009 fikk alle barn en lovfestet rett til barnehageplass (Jonassen, 2015). Barnehager i Norge har hatt et stort gjennombrudd i samfunnet. I 1970 gikk 2,8 % av alle barn i barnehage, og i dag er tallet 98 % (Jonassen, 2015). I motsetning til barnehager i Kosovo, som etablerte sine første offentlige barnehager på 2000-tallet og fikk sin første barnehagelov i 2006 (Gjelaj et al., 2018, s. 18). I tidligere sammenlignende studier av førskolelærerutdanningen er Kosovo det siste landet i Balkan angående denne utdanningsfasen (Shefkiu et al., 2018). Som tidligere nevnt går kun 10 % av barn i Kosovo, fra alderen 1-5 år, i barnehage (Shefkiu et al., 2018). Generelt har barn som bor på landsbygda og barn fra marginaliserte byer ikke tilgang til barnehage (Shefkiu et al., 2018). Barnehagelærere som jobber i landlige områder sammenlignet med byer har lavere utdanningsnivå og det er ufaglærte som arbeider med barn i alderen fra 0-3 år (Shefkiu et al., 2018). Kosovo er et land med lite struktur og budsjett som blir tildelt kommunene. For førskoleutdanningene er budsjettet lavt og har ikke økt de siste årene, bortsett fra i hovedstaden Pristina (Gjelaj et al., 2018, s. 30). Kosovo får økonomisk støtte fra UNICEF og SOS-barneby for utviklingen av barnehager (Gjelaj et al., 2018, s. 31). Regjeringen i Kosovo har vedtatt en barnehagelov for barnehager i Kosovo i 2006 og denne skal bidra til å skape organisering for barnehager. Med godkjenning av barnehageloven skjedde det en gradvis motivasjon for at barnehager i Kosovo skulle gå fra oppbevaring til kvalitet og organisering, og den dag i dag jobbes det enda med å etablere barnehager med kvalitet, men rammene begrenser dette (Gjelaj et al., 2018, s. 22).

Det er flere faktorer som påvirker utviklingen av barnehager i Norge. En av disse er Rammeplanen som har status som forskrift og utdyper hva det pedagogiske tilbudet i barnehagen skal inneholde (Meld. St. 19 (2015-2016). Den første rammeplanen ble vedtatt i 1995 med ikrafttredelse fra 1996 og en revidert rammeplan kom i 2017. Det er denne som

brukes i barnehager i dag. Rammeplanen skal konkretisere barnehagens rolle og oppgaver overfor barna og foreldrene og den gir barnehagen et samfunnsmandat som barnehagens personale er pålagt til å følge (Meld. St. 19 (2015-2016), s. 6). Rammeplanen har syv fagområder som personalet skal arbeide i retning av og en av områdene er etikk, religion og filosofi (Meld. St. 19 (2015-2016), s. 6). Dette fagområdet omhandler hvordan mennesker oppfatter verden og mennesker, den preger verdier og retter oppmerksomhet mot barnehagens verdigrunnlag (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 54). I motsetning til dette, kom den første barnehageloven i Kosovo i 2006, og den skal skape struktur for barnehager i Kosovo (u.a., 2006, s. 27)., 2006). Barnehageloven har som hensikt å etablere hjemmel for regulering, fremdrift og forbedring av barnehagene i Kosovo (u.a., 2006, s. 27)., 2006). Etter at barnehageloven ble vedtatt kom det flere år etter, i 2018, en rammeplan for barnehager i Kosovo som ble finansiert av den Europeiske Unionen, som har base i Kosovo (Gjelaj et al., 2018, s. 2). I Rammeplanen for barnehager i Kosovo blir det presentert seks fagområder og en av disse er utviklingen av demokrati og omsorg for andre og seg selv (Gjelaj et al., 2018, s. 11). Rammeplanen til Kosovo er veldig konkret og utfyllende og har ikke fagområder slik som beskrevet i Rammeplanen til Norge noe som er min tanke utifra mine refleksjoner.

Siden 2012 har forfatteren jobbet med barn og har erfart mange situasjoner som omhandler verdiene demokrati og omsorg. Forfatteren observerte tidlig at tidskapasitet, og et ønske om å se og støtte alle barna, var umulig. Forfatteren observerte også at ikke alle barna var like og at de hadde ulike behov. Vedrørende demokrati observertes det utfordringer for forfatteren og kolleger å ha respekt for forskjellighet og vise gode holdninger. Forfatteren fikk interesse for å jobbe videre med barn og begynte studiet barnehagelærer for å få økt kunnskap om hvordan det arbeides med omsorg og demokrati i barnehagen. Forfatter begynte å arbeide som pedagogisk leder i 2016, kort tid etter endt utdanning, og for at forfatteren skulle få erfare verdiene demokrati og omsorg, ønsket jeg å jobbe i en flyktningbarnehage i en annen by i Norge. Der lærte forfatteren mye om hva verdiene demokrati og omsorg betyr i praksis, og på denne tiden var rapporten fra Stavanger, om verdipedagogikk, ganske fersk (Johansson et al., 2015). Forfatterne tolker verdier som godt eller ondt, bra eller dårlig, rett eller feil, pent eller stygt, om hva som fungerer og hva som ikke gjør det (Johansson et al., 2015, s. 15). Verdier er noe som betyr noe for noen eller noe. Det kan være verdiene omsorg og demokrati, som defineres lenger ned i oppgaven. Emilson og Johansson (2009) har skrevet forskningsartikkelen «The desirable toddler in preschool-values communicated in teacher and child interactions» og omtaler verdier i det pedagogiske arbeidet i barnehagen og forfatterne

er inspirert av Habermas (1995, sitert i Emilson & Johansson, 2009) som ser på individet og fellesskapet. Forskningen omhandler å observere hvordan verdiformidling foregår i et individ og samfunnsnivå og fremme verdiene sosial orden, omsorg og demokrati (Emilson & Johansson, 2009, s. 2). Studien viser at omsorg og disiplin i verdidimensjonen gjenspeiler verdier og atferd som forplikter, mens den demokratiske verdidimensjonen gjenspeiler verdier og atferd som gir tilbud om deltakelse til barn, som igjen gir mulighet for deltakende atferd i barnehagen (Emilson & Johansson, 2009, s. 6). Barnehagelærere var bevisste på å motivere barn til å utvikle verdier og derfor benyttet de ulike kommunikasjonsformer, tolket som enten kommunikativ eller strategisk handling (Emilson & Johansson, 2009, s. 6). Men det var mer vanlig å bruke en strategisk handling når det var verdidimensjonen disiplin barnehagelærerne skulle arbeide med, og når det var demokratisk verdidimensjon brukte de kommunikativ handling (Emilson & Johansson, 2009, s. 6). I verdidimensjonen omsorg var barnehagelærerne tydelige på at barn ikke skal skade hverandre og at de skal lære seg å utøve empati og hjelpe hverandre, og at de har et godt standpunkt til å være gode forbilder for hverandre (Emilson & Johansson, 2009, s. 7). Biesta (2015) beskriver i sin bok «Demokratiske praksiser i barnehagen» demokrati som en dannelsesprosess der subjektet får mulighet til å være deltaker i verden gjennom sine handlinger og initiativ (Biesta, 2015, s. 21). For at en barnehage skal kunne fremme verdidimensjonen demokrati må det gis muligheter for at barna skal kunne ta initiativ, sette sine spor og påvirke omgivelsene sine (Biesta, 2015, s. 34). Det er viktig at barn skal ta initiativ, men det må passes på at andres muligheter til å ta initiativ ikke hindres (Biesta, 2015, s. 23). I demokratiske praksiser handler det om hvordan vi kan eksistere som subjekter i en verden vi deler med andre (Biesta, 2015, s. 36).

Avgrensning av oppgaven

I denne oppgaven undersøkes det hvordan barnehagelærere i Kosovo ivaretar verdiene omsorg og demokrati i barnehagen. Ordet verdi er et omfattende begrep og oppgaven har derfor blitt avgrenset til de to verdiene omsorg og demokrati, da forfatteren mener disse er helt sentrale for oppgaven.

Begrepet “verdi”

Verdi skal være med å øke gradvis bevissthet om seg selv, andre og omgivelsene rundt. Barn skal utvikle ferdigheter til å respektere andre, skille riktig fra galt og skille handlinger fra de

som er tillatt til de som er forbudt (Gjelaj et al., 2018, s. 11). Verdier er relasjonelle og sosiale overenskomster og handler om det vi oppfatter som ulike verdier (Johansson et al., 2015, s. 15). Det kan oppfattes som godt eller ondt, bra eller dårlig, rett eller galt, pent eller stygt. Det er slik at verdier regulerer våre liv og er en del av vår hverdag bevisst eller ubevisst. En hører ofte at generasjoner følger generasjoner fordi det er det de er vant til å se og de vet ikke annet (Johansson et al., 2015, s. 15).

Hva er demokrati i barnehagen?

Økt mangfold og individualisering gir behov for demokratiforståelse, respekt for forskjellighet og positive holdninger til å leve sammen i felleskap. Gjennom å delta i barnehagens felleskap skal barna få mulighet til å utvikle forståelse for samfunnet og den verden de er en del av. Barnehagen skal fremme demokrati og være et inkluderende felleskap der alle får mulighet til å ytre seg, bli hørt og delta (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 8). Demokrati er et begrep som ikke er enkelt å forklare fordi det har ulike forståelser. Hva som er demokrati er avhengig av konteksten, kultur og samfunn og politikk (Jansen et al., 2015, s. 5). Slik Biesta (2015, s. 34) utdyper, er tanken om demokrati historisk og ideen og idealet av det består av politiske verdier og preferanser der verdiene frihet, likhet og solidaritet står sterkt. Denne ideen er ikke like utbredt i alle deler av verden, og i noen land, kulturer og samfunn er demokrati et begrep som blir lite verdsatt og respektert, og da mister begrepet demokrati betydning og sitt innhold (Biesta, 2015, s. 34). I det samfunnet vi lever i, er demokrati en del av vår hverdag og menneskene får en mal til å gi det betydning og mening. Det er menneskene i samfunnet som får til dette sammen (Jansen et al., 2015, s. 15). Denne oppgaven tar for seg demokratibegrepet i en albansk barnehagekontekst. I den albanske rammeplanen står det at det skal utvikles demokrati og medvirkning hos barn i barnehagen (u.a, 2006, s. 2). Å utvikle kan forstås på ulike måter og demokrati er et vanskelig begrep å forstå. For å ivareta demokrati i barnehagekontekst er det viktig å tenke på at ikke det blir et mål med det, eller at barnehagelærere skal overføre sine personlige verdier til barn i barnehagen, med en forventning om at barn skal internalisere verdien demokrati som anses som betydningsfullt og overta det allerede etablerte (Jansen et al., 2015, s. 18). I barnehager i Kosovo må ivaretagelse av demokrati innebære inkluderende praksiser og pedagogiske praksiser for å videreutvikle medvirkning i demokratiske prosesser (Jansen et al., 2015, s. 14). Det er et håp om at gjennom læring, lek og utvikling utvikles gjennom barns eget initiativ til å undre seg og være en aktiv aktør gjennom en prosess som er uvitende og uforutsigbar (Jansen et al., 2015, s. 18). Det er to viktige begreper som kan beskrive

demokrati; kommunikasjon og deltakelse. Gjennom kommunikasjon og deltakelse skal voksne i barnehagen ha tillit til barn som demokratiske aktører (Jansen et al., 2015, s. 14).

Hva er omsorg i barnehagen?

Omsorg er en forutsetning for barns trygghet og trivsel, og for utvikling av empati og nestekjærlighet. Barnehagen skal gi barn mulighet til å utvikle tillit til seg selv og andre. I barnehagen skal alle barna oppleve å bli sett, forstått, respektert og få den hjelp og støtte de har behov for (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 19). Omsorg er ikke et begrep som kan beskrives fordi den må føles og komme naturlig. Omsorg er et grunnleggende behov barn har, det kan enten være gjennom fysisk eller psykisk omsorg. For å gi en mer spesifikk forklaring er omsorg når en tar vare på barna og dekker deres behov som mat, søvn, kos og klem, og at en er tilgjengelig i lek. Det som er spennende med omsorg er hvordan den ivaretas i barnehager i Kosovo. Noen barnehager ivaretar ikke omsorg, noen litt og noen mye, og i så fall hva er årsakene til dette? Slik som tidligere nevnt er omsorg belyst fra to punkter og disse er fysisk og psykisk omsorg. Fysisk omsorg er søvn, mat og stell. Det er enklere å se behovet til barn fra den fysiske delen enn fra den psykiske, som er nærhet, intensjon og relasjon (Bae, 2014). Den psykiske omsorgen handler om å anerkjenne barns følelser, gi klem og trøst når barn trenger det og være lyttende overfor barn når de uttrykker sine følelser (Haugen, 2013). Bae (2014) hevder at det er viktig for barns selvutfoldelse og det påvirker måten de ser seg selv på og hvordan de skaper relasjon til andre (Bae, 2014). Det kan påvirke barn negativt dersom ikke de utvikler gode relasjoner til voksne i barnehagen med tanke på omsorg. Foreldrerollen i Kosovo bruker ikke like mye tid på å ivareta omsorg og derfor må barn møte på voksne som genuint vil fange opp deres behov i barnehagen (Bowly, 2007, s. 308). Barn kan oppleve dårlig effekt av å være i barnehagen dersom omsorg ikke ivaretas på en god måte. Det kan skje når foreldre forlater barnet sitt og barnet har ikke noen tilknytning til omsorgspersonen. Dersom barnet har en god relasjon med omsorgspersonen og omsorgspersonen er tilstedeværende vil separasjonen fra foreldrene kunne bli lettere. Det er viktig at omsorgspersonen er tilgjengelig for barnet når barnet trenger og har behov for det, slik at barnet ikke utvikler et stressmoment (Bowly, 2007, s. 311). Dette er en måte å vise hva som kan skje hvis verdien omsorg ikke ivaretas godt nok i barnehager i Kosovo. For å ivareta verdien omsorg i barnehager i Kosovo er det særlig viktig å være klar over barns mentale, relasjonelle og følelsesmessige sider (Bae, 2014).

Bakgrunn for studien

Samfunnets interesse

At det forskes på barnehager for Kosovo er bra, da er det mulighet for en oppbygging og en høyere status enn det barnehagene der har i dag (Gjelaj et al., 2018, s. 5). Det vil si at samfunnet i Kosovo, for barnehager, består av lite handlinger og mange ord (Gjelaj et al., 2018, s. 5). Investeringene som er gjort så langt er hovedsakelig formelle og har ikke forbedret kvalitet i barnehagene i Kosovo (Gjelaj et al., 2018, s. 5). Kosovo har fortsatt det laveste nivået av barns inkludering i barnehagelærerutdanningen og det er heller ikke noe som tyder på at det vil forbedre seg i nær fremtid (Gjelaj et al., 2018, s. 5). I motsetning til Norge, der barnehagene er blitt en pedagogisk virksomhet, der alt planlegges og vurderes (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13). Det er slik at barn og foreldre har medvirkning i denne prosessen, og for at barnehagen skal være en lærende organisasjon skal arbeidet være begrunnet i barnehageloven og Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13). I Kosovo har samfunnet krevd at det skal åpnes flere barnehager fordi foreldrene jobber og barna ikke har noe sted å være (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Det vises i forfatterens undersøkelse at av alle tre informantene var bare én av dem delvis finansiert av staten, mens de to andre er private, der de har investert sine egne penger til å åpne barnehage og får noe hjelp av foreldre dersom det trengs. Det betyr at det i Kosovo er lav tilgang til kommunale barnehager som er finansiert av staten (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Det vil igjen si at de barna som har mest behov for å gå i barnehagen ikke kan gå fordi foreldrene ikke har råd til private barnehager og det er lite eller ingen tilgang til kommunale barnehager finansiert av staten (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Det er 110.000 barn totalt i Kosovo og bare 9.100 av dem går i barnehage (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Samfunnet i Kosovo har behov for flere barnehager, men et problem er mangel på kapasitet i offentlige barnehager, hvor prisene på barns opphold er rimeligere enn i privat sektor, men selv disse kan være uoverkommelige for en rekke familier. I mellomtiden er det steder i privat sektor, men prisene er høyere (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Å bygge nye offentlige barnehager kan dempe problemet, men vil ikke løse det, fordi vedlikehold av en barnehage er dyrt, både når det gjelder konstruksjon, personal og driftskostnader (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Rammebetingelser utfordrer for at barnehager i Kosovo skal kunne ha like god kvalitet som barnehager i Norge, men det betyr ikke at de ikke

forsøker, og det er til samfunnets interesse at flere barnehager åpner i Kosovo, med tanke på hvor få barn som faktisk går i barnehage.

Ifølge loven om førskoleopplæring (2006) er målet med barnehager i Kosovo: Utvikling av barns personlighet, erfaring og mestring av ulike ferdigheter som uttrykk, logikk og aktiv og interaktiv kompetanse innen kommunikasjon. Andre mål som følger er: Å lære evnen til å forstå og godta seg selv og andre, og tilegne seg dette i hverdagen og andre steder som hjemmet og miljøet (u.a., 2006). Det har stor betydning hvilke aktiviteter som utvikles i barnehagene, fordi det er gjennom aktiviteter barn lærer det som vil hjelpe dem mye i fremtiden. Det er gjennom aktivitetene vi kan observere verdiene omsorg og demokrati, og hva vi ønsker å oppnå hos barn med å utføre disse aktivitetene. En barnehage er en institusjon der barn får mulighet til å utvikle seg individuelt med sosiale verdier og samtidig ha respekt og selvbevissthet for de en har rundt seg. Videre styrker barn personlige ferdigheter som de tilegner seg, og som kreves fra samfunnet og hever nivået på demokratisk kultur (u.a., 2006). I likhet med Kosovo har norske barnehager bidratt til å lage et skriv om at barn skal ha en aktiv deltakelse i samfunnet og bidra til å legge grunnlaget for et godt liv, og at alle barn som går i barnehagen skal anerkjennes og dagene skal være preget av trivsel, vennskap og lek (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 8). Prioritering av barnehager i Kosovo øker fordi flere mødre får seg jobb og arbeidsledigheten går ned sant at de har observert at barn som går i barnehage gjør det bedre på skolen enn de som ikke har gått i barnehage (Gjelaj et al., 2018, s. 5).

Barnehagens interesse

I Kosovo så er kulturen slik at selv om foreldrene jobber er barna hjemme. De blir oppdratt og passet på av besteforeldre eller slektninger som bodde i samme hus. Dette har både fordeler og ulemper, fordi når disse barna starter på skolen vil ikke alle de være likestilte med barn som har gått i barnehage. Grunnen til dette er fordi det påvirker barn å være hjemme fra de blir født, til de er 6-7 år. De barna som blir oppdratt hjemme har fått den omsorgen og kjærligheten de trenger, men om de oppfyller alle aspektene hjemme, som i barnehagen gjør, er usikkert. Det er begrenset hvor mye barn som ikke går i barnehagen lærer når de ser mye på TV, mobil eller leker med leker som er upassende for barn. De barna som går i barnehagen

vil bli kjent med skole, vennskap, verdier, og lek og vil ikke ha mulighet til å bruke mobil eller se på TV som er skadelig for hjernen (Sverdlov et al., 2010). Det vil si at utviklingen til barn i barnehagealder kommer fra alle aspekter, både fysisk, psykisk, sosialt, språklig og i lek. Utviklingen til barn handler ikke kun om det biologiske, det handler også om erfaringer eller læringen fra barn selv og disse forandringene er knyttet sammen og har gjensidig påvirkning (Sverdlov et al., 2010). Det har blitt en stor interesse for et land som Kosovo at barn går i barnehage fordi arbeidsløsheten går ned og infrastrukturen bygges opp, og økonomien er bedre (Gjelaj et al., 2018, s. 3).

Egen interesse

Forfatteren håper at oppgaven kan bidra til å øke bevisstheten om hvor viktig det er å ivareta verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo, og måter det kan gjøres på, som ikke krever mye ressurser og økonomi, tid eller planlegging, noe som ofte går igjen i barnehagene. Det er viktig å dokumentere og reflektere når det jobbes med verdiformidling slik at det ikke skjer tilfeldig. Det er et tidspress å jobbe i barnehage og derfor skjer verdiformidling hele tiden, men vi som jobber i barnehage er ikke alltid bevisst på dette. Da forfatteren vokste opp i Norge var ikke de voksne bevisste på verdi, og hvor viktig enkelte verdier som omsorg og demokrati er viktig for et barn som kommer til noe helt uvitende. Forfatteren ville gå tilbake til egne røtter, og forske på verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo. Verdier er viktig for barn fordi det er de som former dem som mennesker, og verdier er noe de vil ta med seg i fremtiden. I bacheloroppgaven skrev forfatteren om flerkulturelle foreldre og hvordan samarbeide med dem i barnehagen. Nå skriver forfatteren om verdiene demokrati og omsorg i barnehager i Kosovo. Denne oppgaven handler også om flerkulturelle foreldre og deres barn i Norge, og måter å ivareta verdiene omsorg og demokrati på, og erfaringer med dette. Barn som kommer til Norge, eller er etnisk norske, har vokst opp med andre verdier og det har også barna i barnehager i Kosovo. Det handler om at vi må være bevisste på egne verdier, barns verdier og ikke minst hva verdigrunnet sier om verdiformidling. Vi som arbeider i barnehage må være mer observante og tydelige på verdiformidlingen. Det er ønskelig at denne oppgaven vil bidra til å vise at verdier som omsorg og demokrati er handlinger, ikke ord. Verdiformidling som omsorg og demokrati handler om hva vi gjør i løpet av en dag i barnehagen, men det handler også om at omsorg og demokrati skal ivaretas og tilegnelse av nye verdier uten å glemme de en har vokst opp med.

Oppgavens formål

Formålet med oppgaven er å kartlegge, gjennom funnene, måter verdiene omsorg og demokrati ivaretas i barnehagene i Kosovo. Begrepene skal defineres teoretisk og det skal kartlegges hvordan det jobbes med dette. Forfatteren ønsker vil at det skal reflekteres rundt disse to verdiene fordi det er store begreper og de kan omfavne mye. Forfatteren håper at oppgaven bidrar til å tenke mer på hvordan det jobbes med verdiformidling, og da verdiene omsorg og demokrati og hvilken betydning dette har for barn i barnehagen og personalet i barnehagen, men også hvilken betydning det har for foreldresamarbeidet og faktorene rundt dette.

Problemstillingen for oppgaven er:

«Hvordan ivaretas verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo?»

Presentasjon av oppgaven

I denne oppgaven skal forfatteren undersøke på hvilke måter barnehagelærere i Kosovo ivaretar verdiene omsorg og demokrati i barnehager. Ordet verdi er et omfattende begrep og oppgaven er derfor avgrenset til to verdier; omsorg og demokrati, da forfatteren anser disse som helt sentrale for barns hverdag. Det er åtte punkter i verdigrunnlaget i lov om førskoleopplæringen (2006). Disse er demokrati, likestilling, omsorg, autonomi og personlighet, profesjonalitet, tilhørighet, rettighet og integrering (Ligji mbi edukimin parashkollor, 2006, s. 3). Punktene som ble lagt fram i intervjuguiden var omsorg og demokrati som under seg igjen har punktene tillit, tilhørighet og medvirkning og voksenrollen. Oppgaven er basert på intervjuer av kvalifiserte barnehagelærere med bachelor- eller mastergrad, og de sitter med erfaringer for hvordan ivareta omsorg og demokrati, samt at de er godt kjent med barnehageloven og rammeplaner som er lagt fram for barnehagene i Kosovo. De barnehagelærerne jeg har intervjuet jobber i tre ulike barnehager, både kommunale og private, fra tre ulike byer i Kosovo. Derfor vil det kanskje også komme en del ulike svar, fordi barnehagene jobber ulikt og har ulike muligheter, avhengig av om barnehagen er kommunal eller privat, og om staten hjelper til økonomisk. Hensikten med oppgaven er at barnehagelærerne skulle dele eksempler på måter verdiene omsorg og demokrati kan ivaretas i barnehager i Kosovo, siden vilkårene er helt ulike, i motsetning til

vilkårene i barnehager i Norge. I oppgaven vil det bli brukt fiktive navn på alle informantene siden alle er barnehagelærere, og oppgaven vil være mer oversiktlig der hvor resultatene presenteres.

BESKRIVELSE AV RAMMEPLAN OG LOVVERK FRA BEGGE LAND

Rammeplanen til Kosovo

Barnehager i Kosovo representerer det første nivået av førskoleutdanning i Kosovo, som inkluderer barn opp til 6 år. Førskoleopplæringen i Kosovo er organisert i offentlige barnehager og samfunnsbaserte private barnehager, i tillegg har de et førskolenivå innenfor rammen av grunnskole. Førskoleutdanningen er en del av det unike systemet for utdanning og opplæring i Kosovo (u.a., 2006).

Selv om barnehagene i Kosovo anslår å være grunnlaget som bestemmer og starter suksessen til elever i videregående skole, har ikke utdanningsnivået blitt behandlet med den prioritet og omsorg som trengs i utdanningspolitikken. Barnehager i Kosovo organiseres på to måter; barnehager fra 0-5 år og førskole 5-6 år. Førskoleopplæringen i Kosovo er for tiden organisert som følger: I offentlige institusjoner som har barn fra 6 måneder til 3 år og barn fra 3 år til 6 år. I private institusjoner er det 0-6 år. I førskolegruppa er det barn fra 5-6 år. Antall barnehagelærere med det kvalifikasjonsnivået som kreves for å jobbe i barnehage med barn fra 0-3 år, er begrenset (u.a, 2006).

Det statistiske sentralbyrået i Kosovo legger ut regelmessige rapporter som viser viktige resultater for barnehager i Kosovo. Den siste publikasjonen er utdanningsstatistikk i Kosovo 2008-2019. Ifølge resultatene er antall barn i barnehager og førskole 32.529, og av disse går

26.595 barn i offentlige barnehager. 81,8 % av barna i Kosovo går i offentlige barnehager og 18,2 %, som tilsvarer 5.934 barn, går i private barnehager (Mekolli et al., 2019).

Som tidligere nevnt er barnehager i Kosovo delt inn i aldersgrupper; 0-5 år og 5-6 år. I rapporten fra utdanningsstatistikken vises det at barnehager i Kosovo ennå ikke er utviklet, spesielt i landlige områder, fordi de mangler infrastruktur, institusjonell støtte og flere andre utfordringer (Mekolli et al., 2019).

Fagområdene til barnehagene i Kosovo

Kosovos rammeplan for barnehager har disse fagområdene:

- Den generelle utviklingen av barnets personlighet, potensialet og maksimale uttrykk for hans evner
- Utvikling og dannelse av et fritt, ansvarlig, aktivt og interaktivt individ
- Mestring av kommunikative, uttrykksfulle, logiske og aktive og interaktive ferdigheter og kompetanser
- Utvikling og tilegnelse av kognitive, affektive-emosjonelle, sosiale, moralske og psykomotoriske ferdigheter
- Respektere likeverdige utdanningsmuligheter for alle barn (MASHT, 2006).

Dette er fagområdene til barnehager i Kosovo som ble utformet av kunnskapsdepartementet i Kosovo i 2006. Blant formålene etter lov om førskoleopplæringen i Kosovo er også disse målene:

- Å oppmuntre evnen til å forstå og akseptere seg selv og andre
- Å oppmuntre evnen til å kommunisere, til å akseptere endringer og å delta i grupper
- Å overføre kunnskap innen ulike fagfelt og hverdagsliv
- Å stimulere fysisk og mental utvikling
- Å oppmuntre barns selvstendighet i personlig hygiene og å ta vare på egen helse (u.a., 2006)

Rammeplanen til Norge

Barnehagene i Norge har en rammeplan som heter "Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver» og den ble fastsatt av Kunnskapsdepartementet i 2017. Det er Stortinget, som i lov 2005 nr. 64 om barnehager (Barnehageloven), har fastsatt overordnede bestemmelser om barnehagens innhold og oppgaver (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 1). Barnehagen i Norge skal bygge på verdigrunnlaget som er fastsatt av barnehageloven og internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til, slik som FN-konvensjonen og barnets rettigheter og ILO- konvensjonen nr. 169, om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 4).

Det fremgår av barnehageloven § 1, (2005) at barnehagen skal bygges på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, bygges på åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet, og verdier som kommer til uttrykk i ulike religioner og livssyn og som er forankret i menneskerettighetene (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 4).

Dette avsnittet står på første side av Rammeplanen (Hovdelin, 2012, s. 2) og det er fordi barnehager i Norge er opptatt av demokrati. Barn skal kunne være et fritt individ og bli anerkjent i barnehagen uansett bakgrunn. Det viser også at i Norge er barnehager villige til å lære og få kompetanse om andre religioner og livssyn for å vise at integreringen går begge veier. Det medfører at barn og voksne skaper trygghet og bedre samarbeid mellom barnehage og hjem.

Rammeplanen til Norge har i innholdet sitt ni overordna overskrifter og i den niende overskriften står barnehagens fagområder. I de andre overskriftene er det barnehagens verdigrunnlag, ansvar og roller, barnehagens formål og innhold, andre barnehager med samiske barn, barns medvirkning, samarbeid mellom hjem og barnehage, overganger, barnehagens arbeidsmåter som nevnes (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Formålet med fagområdene er å gi en mal som skal prege arbeidet. Barnehagen skal se fagområdene i sammenheng, og alle fagområdene skal være en gjennomgående del av barnehagens innhold (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 17).

Dette er barnehagens fagområder som er fastsatt av Kunnskapsdepartementet:

- Kommunikasjon, språk og tekst (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 17)
- Kropp, bevegelse, mat og helse(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 17)
- Kunst, kultur og kreativitet(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 18)

Natur, miljø og teknologi(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 19)

- Antall, rom og form(Kunnskapsdepartementet, 2017, s.20)
- Etikk , religion og filosofi(Kunnskapsdepartemenet, 2017, s. 21)
- Nærmiljø og samfunn(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 22)

Gjennom arbeid med kommunikasjon, språk og tekst skal barnehagen bidra til at barna:

- Uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter
- Bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter
- Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd
(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 49).

Gjennom arbeid med kropp, bevegelse, mat og helse skal barnehagen bidra til at barna:

- Opplever trivsel, glede og mestring ved allsidige bevegelseserfaringer, inne og ute, året rundt
- Blir kjent med egne behov, får kjennskap til menneskekroppen og utvikler gode vaner for hygiene og et variert kosthold
- Videreutvikler motoriske ferdigheter (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 17).

Gjennom arbeid med kunst, kultur og kreativitet skal barnehagen bidra til at barna:

- Har tilgang til ting, rom og materialer som støtter opp om deres lekende og estetiske uttrykksformer
- Tar i bruk fantasi, kreativ tenkning og skaperglede
- Opplever glede og stolthet over egen kulturelle tilhørighet (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 19).

Gjennom arbeid med natur, miljø og teknologi skal barnehagen bidra til at barna:

- Opplever og utforsker naturen og naturens mangfold
- Får gode opplevelser med friluftsliv året rundt
- Får kjennskap til naturen og bærekraftig utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 20) .

Gjennom arbeid med antall, rom og form skal barnehagen bidra til at barna:

- Oppdager og undrer seg over matematiske sammenhenger
- Utvikler forståelse for grunnleggende matematiske begreper
- Leker og eksperimenterer med tall, mengde og telling (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 20).

Gjennom arbeid med etikk, religion og filosofi skal barnehagen bidra til at barna:

- Får kjennskap til grunnleggende verdier i kristen, humanetisk arv og tradisjon og blir kjent med religioner og livssyn som er representert i barnehagen
- Får kjennskap til, forstår og reflekter over grunnleggende normer og verdier
- Utvikler interesse og respekt for hverandre og forstår verdien av likheter og ulikheter i et felleskap (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 21).

Gjennom arbeid med nærmiljø og samfunn skal barnehagen bidra til at barna:

- Oppmuntres til å medvirke i egen hverdag og utvikler tillit til deltakelse i samfunnet
- Erfarer at alle får utfordringer og like muligheter til deltakelse
- Får kjennskap til nasjonale minoriteter (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 22).

Dersom det ses på begge rammeplanene, viser det seg at de ikke ser så ulike, men på fagområdene til Norge er de utdypet og det står ikke kun hva disse fagområdene gjør med barna, men også hva personalet må gjøre for å gjennomføre dem. I rammeplanen til Kosovo står punktene oppført, og under punktene står en setning som forklarer hva personalet som arbeider i barnehager skal gjøre. Likhetene i rammeplanene er at de har samme mål om hva barna skal gjøre gjennom lek og aktivitet, men i barnehagene til Norge vises det hva som er forskjellig fra barnehagene til Kosovo. For å forstå rammeplanen til Kosovo skal forfatteren sette denne sammen med Rammeplanen til Norge, slik at det vises en sammenheng. Dersom det ses på det første punktet til rammeplanen til Kosovo, står det om den generelle utviklingen av barnets personlighet. Dette punktet kunne ha stått under punktet «kommunikasjon, språk og tekst» som er området til Rammeplanen til Norge (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 17). Videre står det i rammeplanen til Kosovo «utvikling og dannelse av et fritt ansvarlig individ» som står under punktet «danning» i Rammeplanen til Norge. Videre står det igjen om «kommunikative ferdigheter» og til slutt står det å «fremme psykiske og fysiske ferdigheter» som i den norske Rammeplanen glir under «livsmestring og helse» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 18). I Rammeplanen til Norge står det barnehagen skal støtte barna i å forholde seg prøvende og nysgjerrige til omverdenen og bidra til å legge grunnlag for modig, selvstendig og ansvarlig deltakelse i demokratiske fellesskap (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 9). Det er veldig likt med rammeplanen til Kosovo, som skriver at det er viktig med utvikling og dannelse av et fritt, ansvarlig, aktivt og interaktivt individ, som igjen har som underpunkt: å oppmuntre evnen til å forstå og akseptere seg selv og andre. Men rammeplanen til Kosovo beskriver ikke hvordan og hva som skal gjøres (u.a., 2006).

I Rammeplanen til Norge står det at barnehagen skal legge til rette for at alle barn kan oppleve mentalt og sosialt velvære, god fysisk og psykisk helse og matglede og matkultur (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 18). Det samme står det i rammeplanen til Kosovo, som er å stimulere til fysisk og mental utvikling (u.a. Ligji mbi edukimin parashkollor, 2006).

Videre kan også punktet under «kropp, bevegelse, mat og helse» være å oppmuntre barns selvstendighet til personlig hygiene og ta vare på egen helse (u.a., 2006).

Barnehager i Kosovo har noen likheter med barnehager i Norge. Barnehager i Kosovo har en aldersgruppe fra 0-6 år og de har en egen avdeling for førskolebarn (u.a., 2006). I motsetningen til Norge er flertallet av barnehagene i Kosovo private og eid av privatpersoner, men det viser seg at flertallet går i offentlige barnehager fordi det er økonomisk rimeligere for familiene (u.a., 2006). Det er dyrt å gå i private barnehager i Kosovo og det er vanligvis familier som bor i storbyer som benytter seg av private barnehager (u.a., 2006). I Norge er et stort antall av barnehager offentlige og blir finansiert av staten, og alle foreldre kan benytte seg av tilbudet barnehage fordi det er frivillig (Meld. St. 41 (2008-2009), s. 7).

Barnehager i Kosovo har ikke alltid blitt prioritert og dette stammer fra utfordringer som økonomi og mangel på kvalifiserte barnehagelærere (Gjelaj et al., 2018, s. 10). For å konkretisere dette er det et lavt antall barn som går i barnehage, ukvalifisert personal og manglende ivaretagelse av bygg og mangel på utstyr (u.a., 2006). Det vil si at antall kvalifiserte barnehagelærere er lav i forhold til hvor mange barn som går i barnehagen (u.a., 2006). Det statistiske sentralbyrået i Kosovo utførte en måling i 2018/2019 for å kartlegge hvor mange foreldre som benytter seg av barnehager i Kosovo. Det viste seg at det da gikk 32.529 barn i barnehage i Kosovo og av disse gikk 26.595 i offentlig barnehage, noe som tilsvarer 82 % og 5.934 barn i privat barnehage, noe som tilsvarer 18 % (Mekolli et al., 2019). Det er en del år siden 2018, og det kan hende at tallene ser annerledes ut nå, men fordi det ikke har kommet noen nye tall siden da vil disse fortsatt gjelde. Det vil si at flere barn går i offentlige barnehager enn i private og en av grunnene kan være økonomi. Det er dyrere med private barnehager enn offentlige, men det kan også være grunnet hvilken bydel familiene bor i. Det er flere tilgjengelige private barnehager i hovedstaden Pristina, da befolkningen er større enn i en liten by utenfor Pristina.

Rammeplanen førskoleopplæring for barnehagene i Kosovo mener at det er viktig at barnets personlighet og utvikling, og dannelse av et fritt ansvarlig individ og likestilte muligheter for

alle bør være noe personalet jobber med (Shefkiu et al., 2018). Formålet med barnehager i Kosovo i dag er at det jobbes mer med verdiene demokrati og omsorg, men en trenger ikke å gå mange år tilbake i tid for å se at barnehager ikke ble prioritert som viktig i et land som Kosovo (Gjelaj et al., 2018, s. 16). For barn som går i barnehagen i dag ses det at investeringen i barnehager viser bedre resultater i skole og flere kvinner er villige til å finne arbeid når deres barn går i barnehagen (Gjelaj et al., 2018, s. 16). Videre kommer det fram at jo flere som går i barnehagen i Kosovo, jo mer går arbeidsløsheten ned og med det vil økonomien (Gjelaj et al., 2018, s. 16). I rammeplanen til Kosovo er det overordna overskrifter som «barnehagens formål og innhold», «barn med spesielle behov», «barnehagens verdigrunnlag», «beskyttelse av barn i barnehagen», «foreldresamarbeid», «barnehagens fagområder» og «forventninger til barnehagen» (u.a., 2006, s. 2). I likhet med rammeplanen til Norge som har «barnehagens verdigrunnlag», «barnehagens formål og innhold», «samarbeid mellom hjem og barnehage», «allmennpedagogisk tilbud for barn som trenger ekstra støtte» og «barnehagens fagområder» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 2). Forventningene til barnehagene i Kosovo er at barn utvikle tillit til seg selv og andre, utvikle felleskap og være åpne for endringer og deltakelse i grupper og barns fysiske og psykiske helse (u.a., 2006, s. 2). Videre skal barnehager jobbe med barn for å anerkjenne og fremme ulike følelser, utvikle selvstendighet og medvirkning hos barn, utvikle kommunikasjon og omsorg for seg selv og andre og utvikle en positiv innstilling til mennesker og dyr (2006, s. 2). I likhet med barnehager i Norge er forventningene at barnehagen skal være et inkluderende felleskap, en skal lære av hverandre og undres over likheter og forskjeller, barnas kulturelle og individuelle forutsetninger, barn skal lære å ta vare på seg selv og hverandre. (Kunnskapsdepartementet, 2017, 5).

Barnehagen skal fremme demokrati og være et inkluderende felleskap der alle får anledning til å ytre seg, bli hørt og delta (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 5). Rammeplanen til Norge påpeker viktigheten av å fremme demokrati og at alle skal være med å bidra, uavhengig av identitet, land, religion og bakgrunn. Omsorg skal gi barna mulighet til å utvikle tillit til seg selv og andre og de skal utvikle empati og omsorgsfulle relasjoner med barna og personalet (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 8).

Lov om førskoleopplæring i Kosovo er den samme som barnehageloven i Norge. Det andre er rammeplanen i Kosovo som sier noe om hvordan barnehagelærere skal jobbe med barn i barnehagen, altså det samme som Rammeplan for barnehager i Norge. Forfatteren skal presentere disse to hver for seg, da rammeplanen for førskoleutdanning i Kosovo er en del av et prosjekt som heter «Rrjeti i Kosoves per Arsim dhe Punesim» forkortelse for KEEN, som betyr «Nettverket til Kosovo for utdanning og sysselsetting». Dette prosjektet ble etablert av den Europeiske Union og finansiert av den Europeiske Union i Kosovo. Dette prosjektet ble etablert i Pristina i november 2018 (Gjelaj et al., 2018, s. 1).

Barnehagen skal oppmuntre barna til å forstå og akseptere seg selv og andre, for samarbeid og for å akseptere forskjellighet og skape tilhørighet i barnegruppen. Videre skal barnehagen jobbe med at barna skal uttrykke følelser og vise uttrykk og ulike emosjonelle stadier. Videre skal barnehagen oppmuntre til fantasi og kreativitet og at barn utvikler selvstendig tenkning. (u.a., 2006)

Dette anser forfatteren som relevant fordi det omhandler demokrati og omsorg. Barnehager i Kosovo er opptatt av at barn utvikler seg til selvstendige individer, men samtidig skal de akseptere forskjellighet og tilhørighet i barnehagen. Når det gjelder omsorg lærer barn det med å fritt vise ulike følelser og at alle kan være sårbare, både stor og liten. Når noe skjer så skal voksne og barn være der for å trøste og gi klem. Til slutt vil de at barna skal utvikle selvstendig tenkning og det står at det skal utføres gjennom medvirkning og at de får være med ved å være deltakende og påvirke til positiv endring (Gjelaj et al., 2018).

De voksne må være villige til å inkludere barna i planer og det gjenstår å se om dette praktiseres i barnehager i Kosovo gjennom forfatterens undersøkelse. Rammeplanen til Kosovo sier følgende:

Barnehagen skal jobbe med at barn utvikler sin personlighet og å se hvert enkelt barn, at det har potensial og vise dette fram. Barnehagen skal jobbe med utviklingen for et fritt selvstendig, ansvarlig og aktivt barn. Videre skal barnehagen jobbe med utviklingen av det kognitive, emosjonelle, vennlige og moralske hos barnet. Barnehagen skal jobbe med at alle er likestilte og vise respekt for barn. De vil at barnehagen skal utvikle lykkelige barn og selvstendige barn som klarer å takle utfordringer i livet. (Gjelaj et al., 2018, s. 3)

De mener nok det samme som lov om førskoleopplæringen i Kosovo men det er mer overfladisk enn hvordan lov om førskoleopplæring beskriver det (u.a.,2006) De beskriver dette mer konkret, men forfatteren tror begge rammeplanene mener det samme og vil at barnehager skal jobbe for barnets beste og fremme verdiene demokrati og omsorg. Barn som går i barnehagen vil lære mye ved å være sammen med andre jevnaldrende barn og leke med ulike leker, noe som vil fremme deres evner, både kognitivt og emosjonelt, ikke minst vil barnehagen fremme utviklingen og de vil kunne vise fram individuelle og felles verdier som de deler med andre (Morrison, 2020). I den norske rammeplanen står det samme, bare mer rettet mot fellesskapet og ikke det individuelle barnet:

Barnehagen skal formidle grunnleggende verdier som fellesskap, omsorg og medansvar og representere et miljø som bygger på respekt for menneskeverd og retten til å være forskjellige. Menneskelig likeverd, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse og solidaritet er sentrale samfunnsverdier som skal legges til grunn for omsorg, danning, lek og læring i barnehagen. (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 11)

I sitatet over kommer det tydelig fram at hvem vi er som mennesker blir påvirket av hvilke verdier vi har. Verdiene i sitatet er knyttet til den norske barnehagen og at personalet er pålagt å følge disse.

Det alle barnehager, uansett land, har til felles er at ved alle handlinger som berører barn, enten det er ved offentlige eller private velferdsorganisasjoner, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn (Barne- og likestillingsdepartementet, 2003). Forfatter inkluderte barnekonvensjonen fordi uansett land, skal de som jobber i en institusjon som barnehage alltid tenke på at barna får en god barndom

preget av trivsel, vennskap og lek og ivareta barna på en best mulig måte. Det er forskjell på hvordan ulike land organiserer barnehager, men det skal alltid tenkes på barnets beste som grunnleggende hensyn. Hva barnehagelærerne vektlegger og hvilke verdier de fokuserer på bør være til barnets beste, uavhengig av mulighetene eller begrensningene. Noe som står på barnekonvensjonen som kan skille seg ut og er relevant for oppgavens problemstilling, er at det står at: «Partene skal sikre at de institusjoner som har ansvaret for barns omsorg og beskyttelse, retter seg etter de standarder som er fastsatt av de kompetente myndigheter, særlig med hensyn til helse, sikkerhet, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2003). Når forfatteren tenker på Kosovo, er mulighetene minimale for oppnåelse av alle disse punktene som kreves av en barnehage. Forfatter nevnte tidligere at det er et antall kvalifiserte barnehagelærere i forhold til hvor mange barn som går i barnehage i Kosovo. Dette omhandler også sikkerhet og helse i barnehager i Kosovo. Forskning viser at barn som går i barnehager er mer rystet når de begynner på skolen og videre i livet, men dette har ikke blitt prioritert av utdanningssystemet i Kosovo. Dette bevises gjennom noen av utfordringene barnehagene står i, og noen av disse er mangel på barnehager, mangel på infrastruktur for å opprettholde bygningene inne. (Gjelaj et al., 2018, s 5).

TEORI

Sentrale verdier

Barnehagen skal formidle grunnleggende verdier som felleskap, omsorg og medansvar og representere et miljø som bygger på respekt for menneskeverd og retten til å være forskjellige. Menneskelig likeverd, åndsfrihet, nestekjærighet, tilgivelse og solidaritet er sentrale samfunnsverdier som skal legges til grunn for omsorg, danning, lek og læring i barnehagen. (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 11)

Verdiene i sitatet er knyttet til norske barnehager, men de er relevante for barnehager i andre land. Det illustreres hvilke verdier som er viktige i barnehagen og hvor viktig det er for at barna tilegner og utvikler disse verdiene fra de er små. Rammeplanen i barnehagen mener at

verdiformidling er det foreldre som har ansvar for, da de står for oppdragelsen av barna. I første rekke er det de som skal lære barna hva som er riktig og galt, og veilede dem i viktige livsspørsmål. Samtidig er de også de viktigste forbildene for barna (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 110). Det er selvfølgelig foreldre som har ansvar for verdiformidling, men i dag er barnehagen en stor del av barnets liv og da har barnehagen et ansvar for barnas etiske oppdragelse. Det er barnehagen sin oppgave å formidle grunnleggende etiske verdier til barna (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 110). De voksne i barnehagen formidler verdier til barn, bevisst og ubevisst, derfor vil det være naturlig at de voksne konkret vet hvilke verdier de formidler, og har en pedagogisk plan når de skal jobbe med verdier i sammen med barn. Når barnehagen skal formidle verdier til barn er spørsmålet hvilke verdier er det barnehagen skal formidle? Barnehaelovens(2003) formålsbestemmelse (§1) skriver dette: «*Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling*». (Kunnskapsdepartementet, 2017, 19).

Tidligere stod det i denne paragrafen at barnehagen skal hjelpe til med å gi barna en oppdragelse i samsvar med kristne grunnverdier (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 111). Dette skapte debatt, da Norge er en del av FNs menneskerettighetserklæring som presiserer at det er foreldre som har det overordnede oppdrageransvaret, ikke barnehagen (barnekonvesjonen, 2003, gjengitt i Hovdelien, 2012). Dette komme fram av flere artikler i menneskerettighetserklæringen: Artikkel 14: «Familien er den naturlige og grunnleggende enhet i samfunnet og har krav på samfunnets og statens beskyttelse, og Artikkel 26: «Foreldre har fortrinnsrett til å bestemme hva slags verdier deres barn skal få». Dette har gjort det mulig for foreldre, med andre ønsker enn at deres barn skal få kristne grunnverdier, å dele ønsker for hvilke verdiformidlinger deres barn skal få i barnehagen (Barnekonvesjonen, 2003 , gjengitt i Hovdelien, 2012). I foreldremandatet ligger det videre implisitt at foreldres oppdragelse av barn, som nødvendigvis preges av ulike kulturelle faktorer, religiøs og livssynsmessig tilhørighet med verdioppfatning og menneskesyn, skal støttes i barnehagen, uavhengig av hvilken bakgrunn barna har (Hovdelien, 2012). Rammepleanen skriver at: «Det kulturelle mangfoldet skal gjenspeiles i barnehagen» (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 5). Derfor har foreldre rett til å fastsette verdiforankring i barnehagen for sine barn. I barnehager i Kosovo støtter de seg også til FNs menneskerettighetserklæring, og barnehager i Kosovo vil komme på banen der de vil samarbeide med foreldre om verdiene omsorg og demokrati.. Kvaliteten på tjenestene i førskoleopplæringen i Kosovo fortsetter å synke i grad av fysisk

inkludering av barn i barnehagen og ignorerer andre viktige aspekter, som behandling av barn i barnehagen og kvaliteten på tilbudene (Gjelaj et al., 2018, s. 31). Utdanningsinstituttet i Kosovo har i forbindelse med dette sett på en studie utført av det pedagogiske instituttet, om hvilke pedagogiske metoder som blir brukt av barnehagelærere til barn 0-6 år og det viste seg at de bruker et prosjekt som heter «Hap pas Hapi» som på norsk betyr «steg for steg» og dette er veldig utbredt i Kosovo (Gjelaj et al., 2018, s. 31). Dette programmet beskriver blant annet hvilke verdier barnehagelærere skal formidle til barn og hvordan de skal jobbe med dem, men også hvordan det skal samarbeides med foreldre om verdiforankring i barnehagen (Gjelaj et al., 2018, s. 31). Prosjektet handler om å fremme moderne læring og hensiktsmessige tilnærminger til utvikling gjennom tidlig innsats (Gjelaj et al., 2018, s. 31). Dette skal barnehagelærere jobbe med i barnehagen og de skal inkludere foreldre i samarbeidet. Forfatter nevnte tidligere at foreldre ikke bevisst vet at de bør formidle omsorg og demokrati til barna sine, og hva som er gode verdier og hva som er dårlige verdier, også må det i tillegg skilles mellom samfunn og individ. Her er moderne læring en viktig brikke ettersom foreldre kan ha fått en annerledes oppdragelse enn deres barn har i dag. Det er viktig å tenke på at de verdiene og oppdragelsen en fikk som barn ikke nødvendigvis er verdier en vil tilegne egne barn (Gjelaj et al., 2018, s. 31).

Hva er verdi?

Begrepet verdi er et vidt begrep og har ulike definisjoner. Verdier kan oppfattes som mål og hva en vil oppnå for seg selv og samfunnet – det som en tenker er riktig for en selv kalles for iboende verdier (Sagberg, 2012, s. 51). Videre er det verdier som middel der en skal tenke på hva er riktig og galt for å nå målene – det som er godt for noe og kalles for instrumentelle verdier (Sagberg, 2012, s. 51). Deretter er det verdier som goder der en kan trekke fram barns rettigheter om hva de har rett til og hva bør en kjempe for. De to siste er verdier som egenskaper og verdier som ivaretar menneskeverdet (Sagberg, 2012, s. 51). For å gå mer i dybden på begrepene omsorg og demokrati skal forfatteren gjennom hele oppgaven ha fokus på forskningsrapporten «Verdipedagogikk i barnehagen» (Johansson et al., 2015). De mener at verdier blir skapt på ulike mellommenneskelige og samfunnsmessige nivåer (Johansson et al., 2015, s. 18). Det vil si at verdier tolkes ulikt avhengig av mål og mening med verdiene som blir skapt. Det samfunnsmessige og kulturelle nivået handler om strukturer, normer og tradisjoner som finnes i lover/forskrifter. Det institusjonelle nivået handler om struktur, organisering og regler som er passende for den enkelte institusjon. Videre kommer det mellommenneskelige som omhandler handlinger, retningslinjer og forventninger og

tradisjoner som deles i møte mellom mennesker (Johansson et al., 2015, s. 18). Verdier har ulik betydning for hvert enkelt menneske og skapes og tolkes forskjellig uavhengig av konteksten. Hvordan verdier omsorg og demokrati ivaretas i barnehager i Kosovo blir påvirket av det samfunnsmessige og kulturelle nivået. I barnehagesammenheng skjer det ofte at omsorg og demokrati kobles sammen med mellommenneskelig atferd. I barnehagen skapes det relasjoner og knyttes bånd. Omsorg og demokrati er en del av det som veileder oss med måten vi behandler og møter andre mennesker på (Fløistad, 2012, s. 2).

Det er vanlig at det arbeider ulike voksne i barnehager, med ulike bakgrunn og ulike oppdragelse når det gjelder verdier og det er ikke til å unngå at det vil påvirke hverdagen til ansatte og barn, ikke minst at barn får andre verdier hjemme enn i barnehagen. Ordet verdi blir delt inn i to kategorier; verdier i samfunnet og verdier i individuell dimensjon (Johansson et al., 2015, s. 15). Disse verdiene møter vi på hele tiden i samfunnet, med ulike mennesker på ulike arenaer. Det kan være gjennom språk, jobb, aktiviteter og sosiale samspillmønstre (2015). Det individuelle omhandler hvilke typer verdier en vil ta til seg personlig og som en tenker at passer inn i hverdagen. Mennesker blir kommunisert verdiene omsorg og demokrati hele tiden, men hva en velger selv å forstå er individuelt (2015). I barnehagen blir verdiene omsorg og demokrati brukt hele tiden, bevisst og ubevisst, og det er de voksne som er ansvarlige for barns læring og forståelse av verdiene omsorg og demokrati (2015). Det er ikke enkelt å jobbe med verdier i barnehagen, og med forskning som har blitt utført i norske barnehager om verdier, har de ansatte vært tydelige på at det er utfordrende å jobbe med verdier og hvilke verdier som skal prioriteres (2015). Forfatteren vil understreke to sentrale verdier i denne oppgaven. Disse blir nevnt i de tre forskningsartiklene som er inkludert, i teorikapittelet, og er demokrati og omsorg. Demokrati handler om medvirkning og tilhørighet og omsorg handler om tillit til seg selv og andre. Dette kom også tydelig fram i intervjuene; at omsorg og demokrati er noe en praktiserer hele tiden, og ikke noe en setter seg som mål å gjennomføre. Barn tilegner seg omsorg og demokrati gjennom alt som skjer i barnehagen og dette skjer gjennom sosialisering og internalisering (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 112). Sosialisering er en prosess der en vokser seg inn i et sosialt system og her tilegner barn seg verdier og normer. Internalisering er når en gjør disse verdiene og normene til sine egne. Det vil si at internalisering er når barn lærer å bruke verdiene og vet hvordan de skal brukes. Det er viktig å huske på at alt som skjer i barnehagen er verdier, derfor skjer det spontant og ubevisst (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 112) Videre i oppgaven kommer forfatteren

tilbake til internalisering og sosialisering, og hvordan disse kan kobles sammen med etiske verdier og omsorg(Eidhamar & Leer- Salvesen, 2008, s. 112).

Individ og felleskap

Det er viktig å skille mellom to teoretiske begreper som Habermas (1996) utviklet, for å gi en forståelse av hvordan verdiene omsorg og demokrati kan oppstå og hvilken hensikt handlinger har (1996, sitert i Johansson et al., 2015, s. 47). Disse er strategisk handling og kommunikativ handling (2015, s. 47). En strategisk handling handler om barnehagelærer viser omsorg eller tillit til barn fordi barnehagelærer har et mål eller en plikt, eller om det er en kommunikativ handling som oppstår naturlig, at barnehagelærer liker å vise omsorg til barn i barnehagen, og gjør det fordi de vil og ikke fordi de må. Dette var mine informantenertydelige på, spesielt relatert til verdien omsorg; at det er noe som skal gis til barn fordi de har lyst og de føler for det, og ikke fordi de opplever en plikt til at de må ha barnet på fanget, eller at de må smile og gi en klem når barn kommer til barnehagen – fordi de mente det er en del av arbeidet deres. Det er en del av arbeidet deres, men omsorg skal ikke betegnes for å avdekke grunnleggende behov som mat og drikke og stell. En strategisk handling kan oppfattes som subjekt-objekt-relasjon der barnehagelærere styres av intensjonen om å oppnå bestemte mål og dette kan gjøres både bevisst og ubevisst. En kommunikativ handling er når relasjoner er preget av åpenhet og et ønske om felles forståelse og det er en subjekt-subjekt-relasjon mellom to likeverdige deltakere (2015, s. 48). Det er viktig å tenke på at ikke alle barn i barnehagen har språk og derfor må det også tenkes på handlingene for barn som ikke har språk. Da må det brukes nonverbal kommunikasjon og kroppsspråk for å få fram handlingen. Voksne er ulike og derfor er det også ulike måter å formidle verdier på, det kommer også fram i de tre informantene sine intervjuer at alle hadde sine måter å ivareta verdiene omsorg og demokrati på samt ulike arbeidsmetoder. Men det er viktig å tenke på dette; ofte når barnehagelærere har satt seg et mål så vil de gjennomføre det, men det trenger ikke å være vellykket dersom barn har andre intensjoner og derfor må det noen ganger tenkes utenfor rammene (2015, s. 49). Habermas (1996) sine begreper er relevante for verdiene omsorg og demokrati, og på den måten kan intensjonene til barnehagelærer og ivaretagelse av verdiene kartlegges. Omsorg skal være et mål i seg selv og ikke kun et middel eller en metode på vei til et annet mål (1996, sitert i Johansson et al., 2015, s. 130). Dersom en voksen er fysisk nær barna, men den emosjonelle biten mangler, er omsorgshandlingen å

betrakte som en strategisk handling (Johansson et al., 2015, s. 130). Med det skrevet så har strategiske omsorgshandlinger et fokus på mål og mindre rom for samspill og det relasjonelle, og ettersom all oppdragelse har et pedagogisk mål, vil det nok forekomme strategiske handlinger i barnehager (Johansson et al., 2015, s. 130). I motsetning til kommunikative handlinger som omhandler menneskelige relasjoner som er påvirket av åpenhet, gjensidighet og samforståelse. En kommunikasjon mellom voksne og barn i barnehagen som er orientert mot felles forståelse og der den voksne og barnet er likeverdige kommunikasjonspartnere kalles for en kommunikativ handling (Johansson et al., 2015, s. 128).

Omsorg

Etiske verdier er en del av verdien omsorg. Men for å definere verdien omsorg må det vites hva etikk er og hvordan etikk kommer til uttrykk. Begrepet etikk er knyttet til handlinger og tanker vi gjør oss om handlingene og det handler om læren om moral, som igjen handler om riktig og galt (Eidsvåg, 2021, s. 23). En annen definisjon av etikk er en kognitiv størrelse som inneholder refleksjon om hva som er riktig og galt (Eidhamar, 2012, s. 35). Etikk handler om hva mennesker tenker, mens moral er måten en handler på. Moral er en forståelse om normer og verdier som er internalisert i et miljø eller i en person (Eidhamar, 2012, s. 35). Etikk handler om møter mellom mennesker og det moralske ansvaret slike møter innebærer. Det vil si at etikken er styringen der en tenker hvordan en skal handle riktig (Eidsvåg, 2021, s. 23). Barn tilegner seg verdier gjennom alt som skjer i barnehagen og det skjer gjennom «sosialisering» og «internalisering». Sosialisering er en prosess der man vokser seg inn i et sosialt system og i denne prosessen overføres verdier og normer som kommer fra familien, barnehagen, miljøet og samfunnet. Internalisering vil si at man gjør disse verdiene og normene til sine egne (Eidhamar & Salvesen, 2008, s. 112). Verdioverføring skjer veldig ofte spontant og ubevisst. Barn gjør det de voksne gjør og ikke det de sier. Barn er visuelle og fanger raskt opp det de ser istedenfor for det de blir fortalt. Barn vil heller bli vist noe, enn å bli fortalt (2008, s. 112). Det er tre ulike måter å lede en barnegruppe på og de er den «autoritære», «demokratiske» og «la det skure stilen» (Eidhamar, 2008, s. 112). Den demokratiske formen for å lede barnegruppen på omhandler at barns meninger blir tatt på alvor og sees som den ideelle da det også er rom for å ta hensyn til individuelle behov (Eidhamar, 2008, s. 113). De voksne er tydelige på sin rolle samtidig som barn er deltakende

i det som skjer i barnehagen (2008, s. 113). Det er viktig at barnehagelærere er observante i barns lek fordi barn lærer av de konsekvensene handlingene får. Det er viktig at barnehagelærer endrer fokus på den positive oppførselen fordi den metoden har positiv innflytelse på barn og voksne (2008, s. 113).

Omsorg er et ord som blir nevnt både i Rammeplanen, barnehageloven, bøker og artikler. Rammeplanen skriver at: «*Omsorg er en forutsetning for barnas trygghet og trivsel og barnehagen skal gi barna muligheten til å utvikle tillit til seg selv og andre og legge til rette for omsorgsfulle relasjoner*» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 19). I barnehager har lek og læring tatt stor plass, men omsorg er et ord som ofte blir glemt. Omsorg er et ord som blir nevnt som en verdi i barnehagen og det er også en verdi som alle barnehager i alle land bruker. Inni ordet omsorg kan det flettes inn andre verdier slik som Johansson et al. (2015) påpeker i rapporten sin om verdier i barnehagen

Omsorg i barnehagepraksis kan handle om ulike momenter som de voksne utfører som del av arbeidet, spesifikke situasjoner som handler om pleie og stell. På den andre siden handler omsorg om hvordan de voksne utfører arbeidet og møter andre, noe som har med omtanke å gjøre. (Johansson et al., 2015, s. 197)

Omtanke er en verdi som Johansson et al. (2015) kobler til omsorg. Denne verdien kan kobles til barnets beste ved at voksne som jobber i barnehage skal ivareta barna, og omsorg er en viktig verdi inn i dette. Det etiske verdifeltet handler om den andres velbefinnende og hvilken måte den andre blir tatt vare på (Johansson et al., 2015, s. 19). I det etiske verdifeltet plasseres omsorg som en viktig verdi i barnehagen. Det er vanskelig å sette ord på hva omsorg er, men det er noe de aller fleste mennesker har opplevd i løpet av sitt liv. Det er ulike sider ved omsorg, både utfordrende og problematiske sider (Eidsvåg, 2021, s. 31). I relasjoner oppstår det ulike omsorgsmønstre; at noen barn mangler omsorg og noen har fått omsorg, men ikke tilstrekkelig omsorg (Eidsvåg, 2021, s. 16). Det som Eidsvåg (2021) påpeker er at: «*Barnehagen skal sørge for at hvert enkelt barn blir sett på bakgrunn av sin familie og kultur, og samtidig sørge for at alle får sin plass i felleskap*» (s. 16). Det skal ikke være forskjellsbehandling av barn og det er viktig at alle barn får omsorg, men hva er

omsorg? Og finnes det ulike typer omsorg? Dette er noen av spørsmålene som Eidsvåg (2021) stiller i sin studie. For at omsorg skal ha en betydning bør en avdeling opptre som et omsorgsfelleskap (Eidsvåg, 2021, s. 29). Barnehageansatte kan kjenne på en travel hverdag, med mange barn og få voksne, og da kan det være for få ressurser til at alle barn får dekket sine behov og får den omsorgen de trenger og vil ha. Dette kan føre til en belastning for både voksne og barn, voksne blir likegyldige og barn kan kjenne en form for utrygghet. «*Det bør foreligge en balanse mellom å ha omsorg for andre og for seg selv, samt å gjøre omsorgen til noe felles og det er bærekraftig omsorg*» (Eidsvåg, 2021, s. 29). Det skal ikke være nødvendig å bruke mer krefter på noe hvis en ikke har ressurser til det og å gi omsorg krever at voksne har motivasjon. Hvis ikke en ser resultater kan det føre til at viljen tar slutt og barnehagelærere blir slitne og utbrent (Eidsvåg, 2021, s. 29). Bærekraftig omsorg handler om at avdelingen fungerer og har det godt, slik at voksne som jobber der har energi til å ta vare på seg selv og de rundt seg (Eidsvåg, 2021, s. 29).

Kultur og felleskap

I denne oppgaven blir kulturbegrepet tolket ut ifra Bjørnset og Friberg (2019, s. 23) der kultur forstås som organisering av familieliv og regulering av forholdet mellom kjønn og generasjoner i form av kunnskap, normer og verdier i et felleskap. Migrasjon kan relateres til flytting til noe bedre, f.eks. tilgang til arbeid, beskyttelse mot krig, mulighet til skolegang og utdanning, høyere levestandard, men flytting innebærer også tap av tilhørighet, status, fellesskap i det familien reiste fra (Bjørnset & Friberg 2019, s. 82). Barn vokser opp med en tilknytning til mer enn én kultur. De lever mellom to kulturer, hvor det er vanskelig å balansere familietilhørigheten og miljøet som de møter i tidlig alder. Barn trenger å utvikle sin identitet gjennom familiens opprinnelsesland, som er innbundet i sosiale og kulturelle forbindelser. Fellesskapet dannes gjennom sosialisering med andre mennesker (Johannessen 2007, s. 87). Selve mennesket eksisterer i og for fellesskapet og deres tilstedeværelse har betydning for andre menneskes følelser og handlinger (Johannessen 2007, s. 87). Fellesskap

holder et samfunn gående og i dette tilfellet barnehagen som en institusjon, for det er i den tilknytningen barn utvikler med hverandre at bakgrunn, nasjonalitet og status er irrelevant. (Johannessen, 2007, s. 78). Inntrykket av at Kosovo er flerkulturelt blir viktig for fellesskapet i barnehager. Det handler om hva vi kan lære av hverandre, som utvikler glede og oppmuntring. Det har blitt mer vanlig at religioner tar større plass i barnehager og det har tatt seg opp i form av verdier, normer og kunstformer (Sagberg, 2012, s. 82). Det har vært diskusjoner rundt om hvor synlige religiøse kulturtradisjoner skal være i barnehager, men uansett hva utfallet blir der er det viktig å tenke på at kulturarv har en vesentlig rolle for å forstå religioners betydning for den enkelte og samfunnet (Sagberg, 2012, s. 83). Dette kommer tydelig fram i den norske barnehagens rammeplan. I Rammeplanen blir det nevnt at barnehagen skal legge til rette for kulturmøter, gi rom for barnas egen kulturskaping og bidra til at alle barn kan få oppleve glede og mestring i sosiale og kulturelle felleskap (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 5).

Delingskultur

De ulike kunnskapene knyttet til språk, kultur og religion må gjenspeiles i barnehagen slik at barn finner identitetsbekreftelse og gjenkjennelse (Gjervan 2006, s. 29). At barn skal få sin kulturelle kompetanse gyldig i barnehagens hverdag er viktig for fremtiden (Gjervan et al., 2006, s. 69). Melberg (2012) påpeker at: hvis en tar noe inn fra de ulike kulturene åpner det for dialog og samspill, ikke bare i møte med det enkelte barnet, men også mellom foreldre og barnehage og mellom foreldre og barn (Melberg, 2012, s. 96). Det er viktig for barn å gjenkjenne noe i barnehagen og at den kulturelle konteksten blir skapt av familien (Melberg 2012, s. 107). Det er en annerkjennelse til barn og foreldre at de som jobber i barnehage er interessert i språket, flagget, tradisjoner, eventyr og fortellinger. Barnehagen skal jobbe for at barn blir bevisste på sin kultur og andres kultur (Melberg 2012, s. 97). Det bør være rom for dialog med foreldre, der begge sidene jobber for å utvikle en stadig større forståelse for hverandres synspunkter. Den forståelsen som personalet utvikler sammen med foreldre skal danne grunnlaget for barnehagens planarbeid (Gjervan et al., 2006, s. 88). Når barnehagen har barn som er tospråklige er det viktig at de får oppleve at de kan styrke morsmålet og at barn vil lære om det som skjer i barnehagen med det språket de behersker godt (Gjervan et

al., 2006, s. 136). Det er begrepet «mangfold» som må komme fram i barnehagen når det skal utføres praktisk arbeid, slik at barn kan oppleve åpenhet for egne og andres erfaringer, religioner, interesser, språk, identiteter, tradisjoner og klær (Gjervan et al., 2006, s. 28). Det er viktig, uansett barnehage, å ta imot familier med åpenhet og nysgjerrighet for at barna skal få en god start i barnehagen og bli trygg på sin identitet. Ifølge Melberg (2012) kan faktorer fra families hjem hjelpe barna til selvbevissthet og personalet bekrefter familien positivt, både sosialt og kulturelt i forhold til barnehagen (Melberg 2012, s. 156). Barn vil bli flinkere til å uttrykke seg emosjonelt og vil gjenkjenne sin identitet selv om de bor i et samfunn med en annen kultur(Melberg, 2012, s. 156).

Menneskesyn

Barnesyn omhandler å legge vekt på likeverd, frihet og rettigheter for den enkelte. Barnehagelærer skal alltid ta utgangspunkt i barnets beste og derfor skal barnehagelærer reflektere over valg av handlinger og oppfatninger av andre mennesker (Lindboe, 2009, s. 102). Hvis barnehagelærere tar utgangspunkt i barnets beste vil det være avgjørende for føringer for de ansattes pedagogiske innhold. Det kan bidra til å skape åpenhet fra de voksne i møte med barn som har ulike erfaringer eller en annen kulturell tilhørighet enn det de voksne har (Lindboe, 2009, s. 103). Det som har vært en utfordring for barnehager i Kosovo er at når de har tenkt på barnets beste har det skapt et krevende samarbeid med foreldre. Det er ikke alle foreldre som er enige i måten barnehager ivaretar verdiene omsorg og demokrati på, og da skapes det problemer mellom barnehagelærere og foreldre (Lindboe, 2009, s. 103). For eksempel mente to av informantene mine at det er viktig at barn lærer om ulike nasjonaliteter og kulturer og religioner, fordi det er til barnets beste å tilegne seg kunnskap om dette, men det er ikke gitt at alle foreldre eller barnehagelærere i Kosovo vil at deres barn skal lære dette, selv om det fremmer demokrati så har det mye å si hvordan foreldre eller barnehagelærere er oppdratt og hvilke verdier de ønsker at deres barn skal få, selv om generasjonene har forandret seg (Lindboe, 2009, s. 103). Det er flere faktorer som kan skape konflikter i barnehagen i forhold til barnesyn, og dette kan være vanskelige hendelser barn opplever hjemme, som de forteller om i barnehagen, men det skjer ikke noe. Dette kan være fordi det er mangel på institusjoner i Kosovo eller det kan være at barnehagelærere har et dømmende barnesyn, og mener at barn ikke klarer å fortelle om vanskelige hendelser eller klarer å lære til seg noe som de aldri har sett eller opplevd før, som ulike kulturer, nasjonaliteter eller

religioner. Det dreier seg om hvilke slags holdninger og syn barnehagelærere og foreldre har på barn, og om de er villige til å møte barnet ved å vise åpenhet, innlevelse og se det unike hos den enkelte (Lindboe, 2009, s. 104).

Demokrati

Det demokratiske verdifeltet er et felt som ligger mellom individenes forhold til fellesskapets vilkår og det kollektive livets forhold til individene (Johansson et al., 2015, s. 20). Demokrati som verdi handler om å muligheter til og vilkår for å ta del i eller avstå fra et fellesskap og samtidig ha anledning til å påvirke det. Den vesentlige verdien tilhørighet er en del av det demokratiske verdifeltet der barnehagen tillater at barn er med på planleggingen av det pedagogiske arbeidet (2015). Dette er begrenset og avhengig av barnehagelærerens holdninger, relasjonen mellom kolleger og barn og arbeidsoppgaver, kom det fram fra forskningen som forfatterne utførte i barnehager i 2012 (Johansson et al., 2015, s. 20). FNs barnekonvensjon viser til at det er viktig med barns rett til deltakelse og medvirkning, og det prioriteres på pedagogisk-politisk og praktisk agenda.

Partene skal garantere et barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. (Hovdelien, 2012, artikkel 12)

Med dette sitatet skal barnet særlig gis mulighet til å bli hørt i enhver avgjørelse og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten om det er direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Barnet skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett skal omfatte frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag uten hensyn til grenser , enten det skjer muntlig, skriftlig eller på trykk, i kunstnerisk form eller gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge. (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 13)

Utøvelsen av denne rett kan medføre noen begrensninger, men bare begrensninger som er nødvendige og fastsatt ved lov. Noen av disse er hensyn til andres rettigheter eller omdømme, eller for å beskytte nasjonal sikkerhet eller offentlig helse og moral.

Det har endret seg med årene om hvor mye innflytelse barn skal ha i barnehagen og hvor mye de skal medvirke. Kosovo har ikke hatt barnehager tidligere og derfor har barn blitt oppdratt av familien og fått de fleste av sine verdier fra det primære. Det har vært et skifte i synet på barn etter at det har kommet barnehager i Kosovo. Noen foreldre har revurdert barns rett til medvirkning fordi barnehagelærere i barnehagene i Kosovo anerkjenner barn som individer og kompetente sosiale subjekter. Det har oppstått en revolusjon fra familiebarner til statens barn at barneomsorg er et offentlig ansvar. Men det betyr ikke at de ikke har en lang vei å gå. Demokrati hos barn er ikke en selvfølge for barn i Kosovo, uansett om de går i barnehage eller ikke. Selv om barn får medvirke i barnehagen så behøver ikke noe å endres hos foreldre, fordi de må endre barnesyn. Det handler om hvilket barnesyn de som jobber i barnehager har. Det er knyttet til en oppfatning av hva det betyr å være et menneske, og forankret i det modne menneskeideal, som handler om at barn er i stand til å formulere sine behov og interesser som subjekt (Kjørholt, 2011, s. 38). Er de voksne som jobber i barnehagen autoritære kontra autoritative? Autoritær er når en voksen skal sette klare rammer og har et behov for å ha kontroll over barnet og kontrollere barnets atferd (Kjørholt, 2011, s. 38- 48). En autoritativ voksen viser omsorgsutøvelse og har en tolkning av barns beste og viser varme, og i tillegg blir handlingene som barn gjør rettfærdiggjort ved å kalle det for grensesetting (Kjørholt, 2011, s. 38-48). Det har vist seg at for at barn skal ha god utvikling i barnehagen så bør voksne ha en autoritativ rolle, men det er ikke alltid tilfellet (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 110).

Barnas rett til deltakelse og medvirkning prioriteres på pedagogisk-politisk og praktisk agenda, og i forskningssammenheng. En motforestilling som kan reises mot dette er at albanske barnehager er generelle og abstrakte og ikke tilpasset ulike kontekster rundt om i verden. I norsk sammenheng blir dette tydelig vektlagt i en egen paragraf i barnehageloven(2005) (§ 3), og i et avsnitt i Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet, 2006).

Barn i barnehagen har rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet og i saker som gjelder dem selv. Barn skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planlegging og vurdering av barnehagens virksomhet. Barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet. (Barnehageloven, 2005, § 3)

«En måte å oppfatte barns rett til medvirkning er å si at hvert barn har rett til å erfare at deres stemme blir tatt på alvor og har virkning i felleskapet» (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 8).

Det har vært en endring i medvirkning hos barn nå enn det forekom tidligere. Disse paragrafene kan også brukes for å beskrive barnehager i Kosovo fordi det er en endring i hvordan barnehagelærere jobber med barns medvirkning. Det er en revurdering av barns rett til medvirkning, da det har vært et skifte bort fra tradisjonell tro som ser på tidlig barndom hovedsakelig som en periode for sosialisering av det umodne mennesket og at barnet går mer mot en status som voksen (Kjørholt, 2011, s. 38-48).

Det er en stor endring hos barn i dag enn for bare 10 år siden, fordi i dag spiller miljøet og det sekundære en stor rolle og derfor har verdien demokrati også endret seg. Barn har mer frihet til å uttrykke seg og de er mer åpne med mennesker og går mer inn for å skape en annen kultur enn det deres foreldre har. Det er barnekonvensjonen artikkel § 12 og artikkel § 13 som tydelig skriver hvordan barnehager i Kosovo skal ivareta verdien demokrati:

Partene skal garantere et barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett. (Forente nasjoner, 2006, § 12)

Barnet skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett skal omfatte frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag uten hensyn til grenser, enten det skjer muntlig, skriftlig eller på trykk, i kunstnerisk form eller gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge. (Forente nasjoner, 2006, § 13)

Konvensjonen krever at barn, inkludert de aller minste barna skal respekteres som en person i seg selv. Små barn bør anerkjennes som aktive medlemmer av familier, lokalsamfunn og samfunn, med sine egne bekymringer, interesser og synspunkter (Kjørholt, 2011, s. 38-48). Det har vært en utfordring for barnehager i Kosovo å overbevise foreldre om hvor viktig verdien demokrati er. Informantene påpekte at barn er flinke til å anerkjenne seg selv i barnehagen, men at foreldrene er ikke like flinke hjemme til å anerkjenne sine barn . Informantene var også tydelige på at kulturelle verdier har skapt motstridende roller mellom foreldresamarbeidet og barnehagen. Informantene mente at samfunnet i Kosovo har endret seg og det har også barn, men dette godtar ikke alle familiene i Kosovo. Derfor vil kanskje ivaretagelsen av verdien demokrati ivaretas i barnehagen, men dersom denne verdien ikke ivaretas hjemme, kan det hende at barn ikke vil ta med seg de verdiene de har fått fra barnehagen, og dette har skapt en utfordring for barnehagelærere.

Demokratiforståelser

Det står skrevet om demokrati i planer og lovverk for barnehager, men dette gir ikke en konklusjon på at disse realiseres i praksis. Demokrati handler om at barn har en stemme og den har de lov til å bruke og ytre seg med, og voksne skal være villige til å lytte, men det er ikke like enkelt å gjennomføre i praksis fordi det kan være utfordrende (Pettersvold, 2013, s. 128). I verdipedagogikk trekkes det fram hvordan ulike forståelser av demokrati kan være med å påvirke barnehagekonteksten (Johansson et al., 2015). Pettersvold (2013) sin studie konkluderer med at det er tre måter å forstå demokrati på. Den ene er flertallsdemokrati, som omhandler å ta avgjørelser som flertallet bestemmer, uten krav til enighet (Pettersvold. 2013, s. 135). Den andre er den liberalistiske forståelsen som handler om at barns selvbestemmelse og frihet er viktig. Da skal avdelingen og barnehagelærere innfri barnas ønsker, for eksempel hvis de vil ha en annen aktivitet enn den som barnehagelæreren har planlagt (Pettersvold, 2013, s. 134). Hvis det er en liberalistisk demokratiforståelse blant barnehagelærere er hensikten da ikke å bestemme over barn kun for å ha makt, men være rimelig når det stilles krav til noe (Pettersvold, 2013, s. 134-135). Den tredje demokratiforståelsen er deliberative som handler om dialog. Det handler om lytting, samtale, at andre får si sin mening og vurdere hverandre sine synspunkter og kommer fram til et felles svar (Pettersvold., 2013, s. 136).

Inkludering og felleskap

Demokratiske verdier handler om ulike vilkår for å delta i og ha innflytelse i et felleskap (Johansson et al., 2015, s. 221). Når inkludering i verdien demokrati nevnes handler det om at i barnehager skal alle være med og alle skal inkluderes i felleskapet (Johansson et al., 2015, s. 221). Gjennom rapporten, som Johansson et al. (2015) påpeker, finner de at deltakelse i felleskap er sett på som noe godt og som en rettighet for alle barn, men det gjelder ikke alle, fordi de ser også at ikke alle har et inkluderende felleskap (Johansson et al., 2015, s. 221). De ser at det er mer fokus på verdien omsorg enn demokrati i møter med barn og ikke nok med det, det er de deltakende barnehagene som har hatt fokus på omsorg og ikke på det demokratiske feltet (Johansson et al., 2015, s. 222). Videre funn de gjorde er at kommunikasjonen av demokratiske verdier, så vel som etiske verdier, blir rettet mot det enkelte barnet og skaper én-til-én-relasjon voksen og barn. De så videre at med demokratiske verdier og verdien av felleskap, kunne det bli kommunisert som et organisatorisk spørsmål (Johansson et al., 2015, s. 222). Det er interessant å se hvordan den demokratiske verdien og barns medvirkning er skrevet i Rammeplanen(kunnskapsdepartementet , 2007) som står helst øverst i teoridelen. Der nevnes begrepene felleskap og medvirkning, som har en tydelig rolle i det nevnte sitatet og at det er et krav at det skal følges. Ikke nok med det, men retten til å være forskjellig er en rettighet for norske barn (Johansson et al., 2015, s. 222). I den albanske rammeplanen er sitatene rettet veldig opp mot det individuelle barnet, mens i den norske rammeplanen er sitatene rettet både mot barnet, kollektivet og samfunnet(u.a., 2006) Det som også er tydelig er at voksne som jobber i norske barnehager ikke kan avstå fra verdiene omsorg og demokrati, og de er obligatoriske til å følges i barnehager (Johansson et al., 2015, s. 223). I motsetning til albanske barnehager der ansatte ikke er pålagt til å følge verdiene og kan styre dette selvstendig fra barnehage til barnehage (Gjelaj et al., 2018, s. 28).

Foreldresamarbeid

Å ha et godt foreldresamarbeid er fundamentalt for å at barn skal få gode utviklingsmuligheter (Qureshi, 2009, s. 136). Foreldresamarbeid i barnehage handler om diskusjon mellom foreldre, som har hovedansvar for oppdragelsen, og barnehagen som et supplement og videreutviklende element i forhold til foreldres barneoppdragelse (Boldaji, 2003, sitert i Qurashi, 2009, s. 137). Det er de ansattes ansvar å spørre foreldrene om barna deres og ta initiativ til å vise interesse for kultur, tradisjoner, oppdragelse og religion (Qurashi, 2009, s. 137). Det handler om å få foreldrene til å føle seg en del av barnehagen og være deltakende, for å oppleve de at de har en viktig rolle, og at de bidrar til å skape bedre kvalitet i barnehagen (Qurashi, 2009, s. 137). Foreldre er den viktigste ressursen og den beste samarbeidspartneren barnehagen kan ha (Qurashi, 2009, s. 137). Alle familier i barnehagen er ulike og har ulike verdier og hjemmekultur. Derfor er det viktig å tenke på hvordan barnehagelærer viser respekt og tar hensyn med tanke på inkludering av barn (Qureshi, 2009, s. 137). I dette tilfellet er det barnehagelærere som er nøkkelen til å skape et godt samarbeid, for å vise foreldre hva de ansatte arbeider med i barnehagen og hvorfor det er viktig med ulike kulturer, tradisjoner og religioner i barnehagen. Da vil foreldre også forstå hva som gjøres med verdiene omsorg og demokrati, samt hvor viktig det er for fremtiden til deres barn når de skal ut i verden (Qureshi, 2009, s. 137). Det er viktig for foreldre og barn å få en tilhørighetsfølelse i barnehagen da dette gir en følelse av at de er verdsett og at de i barnehagen kan de være den de er (Qurashi, 2009, s. 138). Hvilken praksis som praktiseres i barnehagen er avhengig av barnehagelærers definisjonsmakt, og om de ansatte ser det som viktig eller ikke for det pedagogiske innholdet (Qurashi, 2009, s. 138). Den pedagogiske kompetansen og innsikten i ulike pedagogiske perspektiver vil ha en betydning for hva som anses som viktig i barnehagen (Qurashi, 2009, s. 138). Foreldresamarbeidet har en viktig rolle for verdiene omsorg og demokrati i den norske barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017). Det samme har barnehager i Kosovo og det anses som avgjørende å ha et godt samarbeid med foreldre for å ivareta barns omsorg, læring og helse (Ligji mbi edukimin parashkollor, 2006).

Tidligere forskning på demokrati og omsorg

Gert Biesta (2007) har gjennom sin artikkel sett på «demokratiske praksiser i barnehagen» og hun beskriver at for at barn skal bli gode borgere i samfunnet må læringen starte tidlig. Hun

skriver om tidlig innsats og da mener hun at hvis det startes tidlig med læring er det verdiene egenverdi, ytringsfrihet og tilhørighet viktige (Biesta, 2007, s. 22). Videre skriver Biesta (2008) at hun ser en sammenheng mellom læring og medvirkning hos barn. Hun skriver at barn som et individ er knyttet til samfunnet der alle har mulighet til å uttrykke seg fritt, men det er snarere et spørsmål om å anerkjenne at for å eksistere i verden som subjekt, er vi alltid underlagt andre, som er subjekter i seg selv (Biesta, 2007, s. 29). Her går oppgaven over til spørsmålet om demokrati, som har vært et problem med pågående bekymring helt siden ideen om demokrati dukket opp på scenen i byen Athen (Biesta, 2007, s. 34). Bokstavelig talt referer demokrati til en situasjon der folket, demoene, er involvert i styringen av samfunnet (Biesta, 2007, s. 35). I byen Athen ble dette prinsippet implementert på grunnlag av en spesiell definisjon av demoene som bare inkluderte frie menn, med ekskludering av slaver, håndverkere, kvinner og barn, og gjennom århundre har fremgangen gått svært sakte (Biesta, 2007, s. 35). Biesta (2007) har i denne artikkelen gjort to observasjoner om ideen og idealet om demokrati (2007, s. 35). En av disse er at vi må se demokrati mer som en historisk oppfinnelse og med det mener hun at det er en spesiell måte å engasjere seg i faktumet om pluralitet på, under antakelsen om at pluralitet er ønskelig. Denne måten å engasjere seg på har ikke alltid vært der, og den er heller ikke koblet inn i menneskets natur. Den dukket heller opp på et bestemt tidspunkt og under spesielle forhold. Demokrati er derfor kunstig, ikke naturlig. Det betyr også at demokrati ikke er rasjonelt eller rimelig, annet enn for de som allerede er overbevist om dets fornuft, men forstås som et gjennomgående politisk prosjekt, det vil si som en artikulering av et sett med politiske verdier og preferanser (Biesta, 2007, s. 35). Hun mener at hvilke verdier som faktisk underbygger demokrati ennå er usikkert, selv om mange lener seg til de tre verdiene som er frihet, likhet og solidaritet (Biesta, 2007, s. 35). Den andre observasjonen hun understreker er at demokrati ikke bør forveksles med valg. Dersom valg handler om uttrykk for preferanser og ønsker hver enkelt har, er ikke demokrati en aritmetisk prosess for å telle disse preferansene og følge med flertallet (Biesta, 2007, s. 36). Videre påpeker hun at i demokrati kan ikke individet få alt det hen vil ha eller sånn som hen vil ha det, fordi demokrati alltid ber oss om å engasjere oss i spørsmålet om den andres autoritet, som igjen verken skal forveksles med den andres makt eller med flertallet (Biesta, 2007, s. 36). Det demokratiske spørsmålet trekker oss inn i en verden der relasjonene vi etablerer med hva og hvem, ikke er private relasjoner av vennskap og felles identitet, men politiske relasjoner av fremmedhet og avstandsforhold, som gjør at vi kan leve i en felles verden, heller enn å skape et felles grunnlag. Det demokratiske spørsmålet utfordrer oss med andre ord til å prøve å være hjemme i verden (Biesta, 2007, s. 36).

Johansson et al. (2015) har skrevet boken *Verdipedagogikk* og forsket på omsorg som verdi i barnehagen. De har sett på kjennetegn ved og innholdet i omsorgen som blir kommunisert i voksen-barn-interaksjoner (Johansson et al., 2015, s. 122). Interaksjon handler om samhandling og den gjensidige innflytelsen personer utøver på hverandres handlinger, holdninger og meninger når de befinner seg i hverandres umiddelbare nærhet (Johansson et al., 2015, s. 122). Ifølge Tholin (2003) er det vanskelig å definere ordet omsorg og det beskrives at det bør være en selvfølge at barnehageansatte skal ta ansvar for at barn får tilfredsstilt sine fysiske og psykiske behov (2003, sitert i Johansson et al., 2015, s. 122). Hvis noe kan klassifiseres som omsorg handler det om flere faktorer, blant annet konteksten, deltakerens forståelse av konteksten og hvordan omsorgshandlingene blir utført (Johansson et al., 2015, s. 122). Nodding (2003) sin definisjon av omsorg er med på å knytte inkludering av barns oppfatning av den kommuniserte omsorgen (sitert i Johansson et al., 2015, s. 123). I motsetning til Løgstrup (1991) som fokuserer på bånd mellom mennesker og vi som mennesker er avhengig av hverandre og at tillit knytte oss sammen fordi det er i tillit vi mennesker i gjensidig avhengighet er utlevert til hverandre (1991, sitert i Johansson et al., 2015, s. 123). Løgstrup (1991) mener at den tilliten den andre viser automatisk gir oss ansvar for å ta vare på hen, og når et menneske utleverer seg får det mennesket vedkommende utleverer seg til makt over hen (1991, sitert i Johansson et al., 2015, s. 123). Nodding (2003) skriver at det er omsorgsmottakere som definerer omsorgen i enhver situasjon og avgjør om det er omsorg (2003, sitert i Johansson et al., 2015, s. 124). Det vil si at hvis det er barn som er omsorgsmottakere skal barnet oppfatte de voksnes handlinger og kommunikasjon som omsorg for at det skal være omsorg og det vil si at det er barnet som avgjør om de voksnes handlinger er omsorg eller ikke (Johansson et al., 2015, s. 124). Det som de har sett på i forskningen om hvordan verdien omsorg blir kommunisert i voksen-barn- interaksjoner er to ulike kommunikative mønstre (Johansson et al., 2015, s. 125). Det ene mønstret er en kommunikasjonsform der den voksne inkluderer mange barn samtidig det meste av tiden, mens i andre mønstre er de voksne primært i interaksjon med ett eller få barn om gangen (Johansson et al., 2015, s. 125). Videre har de sett på kommunikasjonen mellom barnehageansatte og barn, og om den kan forstås som omsorg (Johansson et al., 2015, s. 125).

Kommunikasjon kan være så mangt; tonefall, ord, gester og kroppsspråk (Johansson et al., 2015, s. 125). Omsorg blir forstått som å rette seg mot barnets situasjon og om å ta hånd om barnets velbefinnende, kommunikasjon og utvikling (Johansson et al., 2015, s. 125). Det er vanlig at en voksen må forholde seg til mange barn samtidig og derfor har forfatterne sett hvordan omsorg kan komme til uttrykk i en stor gruppe. Forfatterne så at den voksne hele tiden var tilstedeværende og hadde blikk-kontakt og nærhet med barna og tilbydde seg også å ha alle på fanget. Det er utfordrende at det er mange barn og derfor observerte forfatterne at den voksnes blikk, kroppsspråk og ansiktsuttrykk hele tiden var nøytralt, og i liten grad speilet barnas følelser (Johansson et al., 2015, s. 129). Det kan forstås som at det vises emosjonell distanse til barna eller at det velges et nøytralt blikk for å vise barna at en har kontroll, og gi dem ro og trygghet i en krevende situasjon (Johansson et al., 2015, s. 129). Videre observertes det at den voksne ga gode oppfordringer til barna i leken, som å hjelpe hverandre, kose med og gi klemmer (Johansson et al., 2015, s. 129). Det ble observert at når barna utførte omsorgshandlinger overfor hverandre ble fulgt opp av den voksne i liten grad med tanke på anerkjennelse, men med dette nevnt, virket den voksne til å respondere på barnas gråt og trøstet barna når hadde behov for det (Johansson et al., 2015, s. 129). I det andre mønsteret observeres det en voksen og ett barn, og der så forfatterne at den voksne var tilstedeværende og responsiv overfor barnets kommunikative uttrykk (Johansson et al., 2015, s. 134). Barnet formidler glede og tilfredshet gjennom verbal kommunikasjon og gjennom kroppsspråk og ansiktsuttrykk, og det kan tolkes som en respons på at barnet i samspill med en voksen anerkjenner kommunikasjonen som oppstår som omsorg (Noddings, 2003, sitert i Johansson et al., 2015, s. 135). Det var disse to observasjonene som var framtrepende, og forfatterne konkluderte med at barnehager ikke ha mulighet til å ha én-til-én-samspill med barn når det er lav bemanning i barnehager og at barnehager ikke bør ha dette som mål, da de kan bli skuffet og få dårlige resultater ut av det (Johansson et al., 2015, s. 135). Forfatterne mener også at omsorg i interaksjon kommer best fram når det er én-til-én-samspill, fordi om det er mange barn og én voksen kan anerkjennelsen av barns kommunikasjon for omsorg for hverandre falle bort (Johansson et al., 2015, s. 136). Når det skal ses på om det er omsorg som blir kommunisert i interaksjoner mellom voksne og barn, er det viktig å fokusere på omsorgsmottakerne – på barna (Johansson et al., 2015, s. 136).

Habermas (1995) ser på samfunnet fra to perspektiver; livsverden og system (1995, sitert i Emilson & Johansson, 2009, s. 1). Emilson & Johansson (2009) har gjennom sin forskning

sett på hvordan verdier blir formidlet mellom barnehagelærere og barn og da tatt utgangspunkt i Habermas (1995) sin teori. De har sett på hvordan verdier blir uttrykt og tatt utgangspunkt i tre verdier; omsorg, demokrati og sosial orden. De fokuserte på hvordan verdier kan deles i livsverden og system. I forskningsartikkelen "The desirable toddler in preschool-values communicated in teacher and child interactions" (Emilsson & Johansson, 2009) ble det forsket på verdiene demokrati, omsorg og sosial orden i barnehager. Oppgaven fokuserer på det de fant i forskningen i forhold til omsorg og demokrati. Å fremme omsorgsverdier er tydelig i pedagogisk praksis og er basert på ideer om pleie og morskap (Florin, 1987, sitert i Emilsson & Johansson, 2009, s. 2). Ifølge Thornton og Goldstein (2006) inntar voksne som arbeider i barnehage stilling som omsorgspersoner ved å beskytte barn, tilbyr barn tilhørighet og trøst, og legger vekt på barns individuelle prestasjoner (2006, sitert i Emilsson & Johansson, 2009, s. 2). Johansson (2002) identifiserte at barnehagelærerne oppmuntret barn til å lære å dele og respektere andres eiendeler, ta vare på andre, utvikle og forstå andres erfaringer og å vise medfølelse (2002, sitert i Emilsson & Johansson, 2009, s. 2). Når det gjelder å fremme verdien demokrati i barnehage har det blitt forsket på barns deltakelse og muligheter til å påvirke pedagogisk praksis (Emilsson & Johansson, 2009, s. 3). Forskningen viser at barns innflytelse i barnehagene er begrenset i form av resultater fra barnehagelærerens holdninger, regler og maktbruk (Emilsson & Johansson, 2009, s. 3). Forfatterne kartla at kontrollerende barnehagelærere påvirket de daglige samhandlingene i barnehager. Det vil si at sterk lærerkontroll begrenset barns deltakelse, mens svak lærerkontroll kunne øke barnas deltakelse på deres egne premisser (Emilsson & Johansson, 2009, s. 3). Videre fant de ut at barns innflytelse økte når barnehagelærere kontrollerte, men «hva» og «hvordan»-aspekter ved kommunikasjonen er svake (Emilsson & Johansson, 2009, s. 3). For å stimulere barns innflytelse kan kontroll utvises ved å bruke en leken måte, noe som krever sensitiv respons fra lærer, som forsøker å komme nært barnets perspektiv og barnets livsverden (Emilsson & Johansson, 2009, s. 3). I verdien omsorg har de sett på dimensjonene «barn bør ikke skade hverandre», «barn bør hjelpe hverandre», «barn bør forstå og vise medfølelse» og «barn skal gå overens med hverandre» (Emilsson & Johansson, 2009, s. 7). Det viser seg at verdien omsorg blir kommunisert ulikt, både som en strategisk handling og en kommunikativ handling (Emilsson & Johansson, 2009, s. 7). Dimensjonen «barn bør ikke skade andre» ble formidlet av en barnehagelærer og hen formidlet at det ikke er lov å slå i barnehagen. Men hen brukte enkelte barn på eksempler og sa navnet til det barnet og nevnte at hvis barnet slåss med klossene får hen ikke lov å bruke dem (Emilsson & Johansson, 2009, s. 8). Dette var en strategisk handling fra barnehagelæreren, der barnet ble hens objekt (Emilsson & Johansson, 2009, s. 8). Barnehagelæreren reagerte fort og tenkte ikke på hva

som førte til at barnet kastet klossene, men fortsatte, var sint og truet barnet, som medførte at barnet ga opp, og sa at hen ikke skulle kaste klossene igjen (Emilsson & Johansson, 2009, s. 8). Hvis det ses på dimensjonen «barn bør forstå og vise medfølelse» hadde barnehagelæreren helt andre reaksjoner og hens reaksjon var kommunikativ handling og hen så på barna som subjekter (Emilsson & Johansson, 2009, s. 9). I verdien demokrati har forfatterne av studien sett på dimensjonene «barn tilbys deltakelse», «barn får mulighet til å påvirke», «barn tilbys forhandlinger». I verdien demokrati så forfatterne at dette kan være både kollektivt og individuelt (Emilsson & Johansson, 2009, s. 12). Det som var kollektivt orientert omhandlet deltakelse, og det individuelle handlet om å fremstå som muligheter for barna, dels til å påvirke pedagogisk praksis og dels til å gjøre seg hørt gjennom en form for forhandlinger (Emilsson & Johansson, 2009, s. 12). Hvis barnehagelærere prøver å mekle demokrati på en strategisk måte vil en annen verdi dukke opp (Emilsson & Johansson, 2009, s. 12).

Valg av metode

Da metode for oppgaven skulle velges ble intervjuguide valgt, da dette var mest praktisk for forfatteren. Da ville forfatteren motta detaljerte og utdypende svar på oppgavens problemstilling. I og med at forfatteren ville kartlegge hvordan verdiene omsorg og demokrati ivaretas i barnehager i Kosovo og hvor mye kunnskap de ansatte har om dette, kunne il intervju gi oppgaven mer dybde og øke forfatterens forståelse av temaet. «Kvalitativ metode er interessert i egenskaper ved det som studeres og hva som skiller det fenomenet fra andre, mens kvantitativ metode handler om å måle mengden eller graden» (Løkken & Sjøstad, 2006, s. 33). Ifølge Løkken og Sjøstad (2006, s. 122) kunne forfatteren, ved å bruke intervjuguide, være fri

til å endre rekkefølgen på spørsmål, slik at flere perspektiver kunne trekkes fram i løpet av intervjuet, istedenfor å ha en undersøkelse (kvantitativ metode) med faste spørsmål.

Valg av kvalitativ metode

Jeg valgte kvalitativ metode fordi jeg ønsker å studere fenomener og prøve å forstå informantene som fagpersoner. Det er et fenomenologisk perspektiv og hermeneutisk perspektiv der jeg ønsker å innhente beskrivelser av informantens livsverden omkring et tema som jeg ønsker å belyse (Thaagard, 2018, s. 36). Et kvalitativt intervju fungerer som et redskap for å gi en sann beskrivelse av virkeligheten (Johannessen et al., 2019, s. 27). Dette henger sammen med min hensikt; nemlig å finne funn om hvordan barnehagene i Kosovo ivaretar med verdiene demokrati og omsorg.

Gjennomføringen

I kvalitativ forskning er det rom for fleksibilitet og det betyr at forfatteren kan fokusere på informantene og ha interaksjon med dem, og forsøke å forstå dem ved å tilpasse meg som forsker (Johannessen et al., 2019, s. 17). I kvalitative metoder er det åpne spørsmål og måten spørsmålene stilles kan være ulikt fra informant til en annen informant (Johannessen et al., 2019, s. 17). Forfatteren formulerte spørsmålene på to språk, albansk og norsk, og da var det viktig at spørsmålene ble formulert riktig slik at informantene skulle tolke de slik forskeren ønsket. Spørsmålene ble stilt på albansk, informantene svarte på albansk og forfatteren noterte på albansk. Noen ganger hendte det at informantene ikke forsto spørsmålene, men det ble enklere når forfatteren ga praksiseksempler på ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati. Det kan dukke opp etiske dilemmaer når en studerer mennesker og disse må forfatteren ta for seg når de dukker opp. De valgene forfatteren tar underveis må forfatteren ta konsekvensene for, hvis de fører til noe problematisk (Thaagard, 2018). Som forsker er det etisk utfordrende å være forsker med samme bakgrunn som informanter, men det førte aldri til noen problematikker. Noen ganger ble informantene forstyrret eller glemte intervjuet, og

begynte å snakke med forfatteren og stille private spørsmål. Det gikk fint fordi forfatteren ledet intervjuet tilbake på riktig spor. I oppgaven blir empirien hentet fra informasjonen forfatteren mottok fra informantene. Det som kjennetegner studien er at forfatteren anvendte mennesker som kilder. Det er svarene informantene gir som er viktig for datainnsamlingen og informantene har mulighet til å svare utfyllende (2018, s. 23). Det er viktig å møte informantene med et åpent sinn og prøve å forstå de det de sier og hvorfor det er slik de beskriver det. Informantene ga veldig utdypende svar, med gode eksempler, og det var ikke vanskelig å notere ned deres svar, selv om det var på et annet språk. Når det er åpne spørsmål står informantene fritt til å besvare spørsmålene med egne ord. Dette fører til at informantene blir tryggere hos forskeren og det blir en avslappet atmosfære (Johannesen et al., 2019, s. 17).

Temaene som forfatteren har spurt om ble fastsatt på forhånd, men rekkefølgene spørsmålene ble stilt var variert. Informantene var veldig interesserte i å fortelle og var veldig engasjerte så når jeg stilte et spørsmål så ledet dette til et annet spørsmål som var relevant og derfor ble det mer en samtale enn et intervju. Det var fin kjemi mellom forfatteren og informantene og de følte seg veldig trygge. De nølte noen ganger før de svarte og spurte noen ganger om alt ville bli anonymisert. Dette fikk de bekreftet flere ganger og det ble gjentatt at de ikke hadde noe å bekymre seg for. Før intervjuene hadde forfatteren intervjuguiden klar og informantene fikk den tilsendt noen dager, slik at de kunne lese spørsmålene på forhånd. Intervjuguiden hadde ferdig stilte spørsmål som har en hensikt i lys av oppgavens problemstilling og tema (2019, s. 147). Intervjuene var veldig fleksible og trengte ikke å følge spørsmålene slavisk. Dette fordi informantene hadde lyst til å snakke mer om et tema de hadde mer erfaring med, enn det andre. Barnehager og pedagogiske ledere er ulike og står for ulike verdier, og av den grunn er det vanlig at de har ulike erfaringer med verdier og måten de jobber med verdiene på, selv når informantene fikk samme spørsmål. Gjennom å anvende intervju etablerte forfatteren en samtale med informantene, men samtidig måtte forfatteren følge temaene som var bestemt på forhånd. I dette tilfellet oppstår det en fleksibel situasjon som sikrer at noen problemstillinger blir tatt opp med ønske fra informantenes forventninger (2019, s. 147). Derfor vil det være et delvis strukturert intervju, da spørsmålene var fastsatt på forhånd, men rekkefølgen varierte fordi informantene bidro med å bestemme underveis. Samtidig som det noen ganger var et åpent intervju fordi informantene hadde lettere for å åpne seg jo lenger tid det gikk og informantene var avslappet rundt forfatteren, og informantene er veldig ulike, derfor tilpasset forfatteren spørsmålene etter situasjonen. Dette førte til at informantene åpnet seg enda mer

og knyttet svarene til sin egen livssituasjon. Gjennom å anvende intervju klarte forfatteren å etablere en samtale med informantene, men forfatteren måtte være fokusert på følge temaene som var bestemt på forhånd. I dette tilfellet oppstod det en fleksibel situasjon som sikrer at noen problemstillinger ble tatt opp med ønske fra informantenes forventninger (2019, s. 147). Informantene delte relevant informasjon og de kunne avkrefte eller bekrefte noe forfatteren var usikker på. Informantene kunne bestemme strukturen da noen spørsmål skapte mening og intervjuet ble noe mer enn svar på enkelte spørsmål.

Intervjuet

Som forsker var det viktig for forfatteren å velge informanter som ville ha noe å bidra med, noe å videreføre, noe som vil hjelpe oppgavens hensikt (2019). Det var ikke så enkelt som forfatteren trodde, da ikke alle var interesserte. Forfatteren tok kontakt med utvalgte kontakter og spurte om de kunne finne noen barnehager til meg, og helst også kontakte pedagogiske ledere direkte. Det gikk seg til, men det tok en del tid fordi de var opptatt med sitt og det hendte ofte at jeg måtte minne dem på at først må informantene samtykke og lese gjennom papirene og deretter kunne vi utføre intervjuet. Forfatteren gjennomførte intervjuene og alle de tre intervjuene var ulike. Forfatteren satt igjen med mange inntrykk i ettertid da det skulle reflekteres og transkriberes. Det er mye skjult kunnskap og høy kompetanse blant mennesker hvis en er villig til å forske utenfor landet en bor i. Forfatteren intervjuet tre barnehagelærere med mastergrad, der to av dem etter mange år som pedagogisk leder, hadde åpnet sin egen barnehage. De tre barnehagene ligger i tre forskjellige regioner i Kosovo, og de ligger både i by og bygd. Dette er bevisst valg fra forfatterens side, derfor var det en utfordring å finne informanter.

Utvelgelse av deltakere

Av private grunner hadde forfatteren ikke mulighet til å reise ned til Kosovo for å finne informantene selv eller gjennomføre intervjuene ansikt til ansikt. Det var mine nærmeste familiemedlemmer som bor i Kosovo som fant informantene for meg gjennom de kriteriene som var satt. Forfatteren ønsket at det skulle være informanter fra tre ulike barnehager; én

privat, én offentlig og én foreldrestyrt og privat fra ulike byer og at informantene skulle være utdannet barnehagelærer/lærer som jobber i barnehage, og hvis de hadde en master så var det en ressurs, , men det var ikke et kriterium. Forfatteren hadde et ønske om at informantene skulle være jevnaldrende og jobbet noen år i barnehage. Selve prosedyren ble utført slik at forfatter pratet med egne familiemedlemmene for å finne informanter, og deretter ble informantene kontaktet for å spørre om de var villige til å delta i prosjektet. Informantene ble på forhånd tilsendt informasjon om masteroppgaven og et samtykkeskjema. Det var ønskelig at informantene skulle få grundig informasjon om oppgaven og lese den nøye. Etter hvert når informantene leste papirene de ble tilsendt, tok de kontakt og fortalte at de ville delta i prosjektet. Som nevnt måtte forfatteren gjennomføre intervjuene gjennom telefonen, fordi forfatteren ikke hadde mulighet til å reise. Det anbefales ikke å utføre semistrukturerte intervjuer gjennom telefon, siden en da mister muligheten til å bruke kroppsspråk (Tjora, 2017, s. 169). Forfatteren var nødt til å gjennomføre intervjuene gjennom telefon, men tok noen forhåndsregler. Forfatteren leste alltid svarene informantene delte, og forsikret at jeg hadde forstått den riktig. En annen faktor som var en fordel for informantene, er at de ikke så forfatteren eller jeg dem, og på grunn av dette var de rolige, fordi en blir mer nervøs når en skal møte noen ansikt til ansikt. En annen positiv ting med telefonintervju er at de selv kunne bestemme hvor de var og at de følte seg avslappet, fordi det følte mer som en samtale enn et intervju (Tjora, 2017, s. 169). For forfatteren som forsker opplevdes det som at de åpnet seg mer om følsomme temaer gjennom telefonen enn det de muligens hadde gjort dersom forfatteren hadde møtt informantene ansikt til ansikt. Grunnen til dette er at dersom intervjuene hadde blitt gjennomført i Kosovo, ansikt til ansikt, på en kafé eller et annet sted, hadde de muligens vaktet sine ord, og hadde sett hvem som sitter rundt dem, og om det er noen som hører etter. Derfor tror forfatteren at informantene følte seg trygge og ivaretatt når det gjelder anonymitet, gjennom å utføre intervjuene gjennom telefon. Det er ofte slik at når en intervjuer så skal en finne et kontor og intervjuer den personen for å opprettholde anonymiteten, men det er ikke tilfelle i Kosovo, da det her er lite mulighet for å finne plasser der en kan samtale privat og det ville hele veien oppstått forstyrrelser. Å gjennomføre intervjuer gjennom telefonen tar også kortere tid enn om forfatteren hadde intervjuet informantene ansikt til ansikt. Det tror jeg er på grunn av at forfatteren som forsker noen ganger holdt meg veldig fast til spørsmålene og ville informantene skulle forstå spørsmålene, og da hadde intervjuet et mer formelt preg (Tjora, 2017, s. 171). Fordi forfatteren var opptatt av å rekruttere hensiktsmessige informanter som ville ha en stor betydning for oppgaven og sa seg villige til å intervjues, måtte forfatteren ty til telefonintervju for å ikke miste informantene (Tjora, 2017, s. 171).

Det er viktig at forfatteren som forsker ikke favoriserer, da det er tre intervjuer av tre barnehagelærere fra samme land. Samtidig er barnehagene forskjellige og informantene arbeider ved tre barnehager fra tre ulike steder. Barnehagene er ulikt plassert, i ulike størrelser og det var én kommunal, én privateid og én delvis privat og delvis foreldreeid. Forfatteren kan ikke trekke noen absolutte konklusjoner, men allikevel antyde noen forskjeller og likheter. Forfatteren skulle intervjuer barnehagelærere og skal spørre om måter verdiene omsorg og demokrati ivaretas på og erfaringer barn har med disse. Forutsetningene skulle være så like som mulig i denne studien, men forfatteren skal analysere forskjeller og likheter ved informantene som deltok. For oppgaven vil resultatene som er delt fra informantene gi et utgangspunkt for å jobbe med prosjektet og kunnskapen som skal brukes om verdipedagogikk i en barnehagekontekst og hvordan ivareta verdiene omsorg og demokrati i praksis i barnehager.

For å kunne besvare oppgavens problemstilling har forfatteren tatt for seg et strategisk utvalg der forfatteren har valgt informanter som er kvalifiserte og har erfaringer som er viktige for problemstillingen (Thaagard, 2018, s. 54). Det var en utfordring å finne kvalifiserte barnehagelærere og forfatteren har vært tydelig med å påpeke dette i informasjonsskrivet; at det er et krav at informantene er utdannet barnehagelærer og arbeider som barnehagelærer. Utdanningene blir prioritert ulikt i Kosovo og landet har sine utfordringer når det gjelder barnehagelærerutdanningen (Gjelaj et al., 2018, s. 5).

Etiske betraktninger

Da forfatteren rekrutterte informantene foregikk dette gjennom eget nettverk og kontakter. Forfatteren sendte samtykkeskjema og informasjonsskriv som vedlegg, som informantene først så gjennom og signerte. Forfatteren har notater fra intervjuene på PC, og alt vil bli slettet etter oppgaven er skrevet (Ringdal, 2013, s. 63). I tillegg fikk informantene opplysninger om at de kunne trekke seg når som helst og at de ikke var låst på noen som helst måte. Det er

viktig med konfidensialitet i oppgaven. Forskeren skal behandle all informasjonen anonymisert og deltakernes identitet holdes skjult (Thaagard, 2018, s. 24). Det var viktig å anvende fiktive navn på informantene da forfatteren transkriberte intervjuene. Når det anvendes fiktive navn er det enklere for leseren å fokusere på oppgavens hensikt og ikke på selve personene som har svart (2018, s. 24). Da forfatteren ringte informantene i Kosovo for å informere om at det var ønskelig å gjennomføre intervju med dem, ba de om bekreftelse på papir om at alt ville bli anonymisert og at deres identitet ville bli holdt skjult. Informantene forklarte videre at dette er viktig for dem fordi de vil beskytte sin etiske profesjonalitet og som forsker er forfatteren klar over dette. Som forsker skal forfatteren ta for seg generelt regelverk som omhandler beskyttelse og taushetsplikt (Thaagard, 2018, s. 25). Dette betyr at forfatteren må ta hensyn til personopplysningsloven § 31 som stiller krav om at elektronisk behandling av personopplysninger er meldepliktig til datatilsynet (Ringdal, 2013, s. 63). Forskningsprosjektet skal meldes til personvernombudet for forskning ved Norsk senter for forskningsdata (NSD) som skal ivareta oppgaven, vurdere den og godkjenne den (Ringdal, 2013, s. 63). Da søknaden min til NSD ble godkjent kunne forfatteren starte innsamling av data, der hver av informantene fikk kjennskap til hva oppgaven omhandlet og gjennomføringen av den.

Forskerrollen

Kvale og Brinkmann (2012) sier at det innebærer at forfatteren som forsker og barnehagelærer har meninger og fordommer som måtte legges til side i møte med informantene og i tolkningen av intervjuene. Forfatteren måtte videre tenke på at barnehager har ulike kulturelle bakgrunner og ulike satsingsområder, og det kan derfor forventes ulike resultater når det gjelder hvordan de ivaretar verdiene omsorg og demokrati. Forfatteren har forforståelse av temaet, men ser nå at dette kan skape utfordringer, da forfatterens personlige erfaringer som fagperson og relasjonen til begge kulturene kan påvirke. Derfor valgte forfatteren et nøytralt standpunkt. Dette kan ha påvirket intervjuene på den måten at forfatteren har fordommer om hva informantene ville velge å fortelle med tanke på at forfatteren studerer barnehager fra eget fødeland. En annen faktor som kan påvirke er at forfatteren selv er barnehagelærer, med en flerkulturell bakgrunn, og informantene kunne oppleve press til å gi «riktige» svar istedenfor ærlige, fordi forfatteren er en fagperson. Det er viktig å være klar over egen forskerrolle og tenke utenfor boksen. Det kunne også påvirke informantene at forfatteren har kjennskap til begge kulturene, da de muligens kunne tenke at forfatteren vil foretrekke eller velge en side, og ville endre resultatene som ble delt fra

informantene. Forfatteren måtte forsikre informantene at ved utførelse av intervjuene ville forfatteren opptre som en forsker og fagperson, og ikke som et individ, og da er det kunnskapen som kommer fram som er viktig for oppgaven. Den kunnskapen som kom fram er viktig for å utvikle ny kunnskap om verdier omsorg og demokrati i barnehager. Forfatteren skal beskrive omverden slik den erfares av informantene og at realiteten er slik de tenker den er (Thaagard, 2018, s. 36). Det som kan påvirke egne tolkninger kan være kulturforskjeller, språk, personlige erfaringer, utdanning og oppdragelse (Thaagard, 2018, s. 36). Dersom barnehagelærere ikke tilrettelegger for en god pedagogisk plan for inkludering av ulike verdier kan dette være hemmende for barns positive identitetsutvikling (Qureshi, 2009, s. 132). Dette kan kobles sammen med problemorienterte barnehager, der blir ikke barn med ulike verdier sett på som en ressurs, men heller som et problem (2009). Dette har forfatteren erfart som fagperson og individ, og forfatteren har observert at det behøves et kompetanseløft innen verdiene omsorg og demokrati i barnehager.

Forfatteren har reflektert om det er for nært og personlig at barnehager fra et land jeg har så sterk tilknytning til skulle undersøkes. Vil forfatterens personlige meninger og forforståelse medføre at analysene bærer et preg av meninger? Vil da resultatene ikke være en del av virkeligheten? Det er avgjørende at forfatteren fokuserer omkring forskerrollen, da det er nærliggende å tro at det blir viktig for mastergradsprosjektet. Det er også viktig å tenke på at forfatteren skulle undersøke noe som er veldig viktig og noe som jeg er stolt av. Det er viktig at barn som vokser med verdiene omsorg og demokrati er stolt av dette, og vet at det er en ressurs og har en positiv tilnærming til sin bakgrunn. Dette må fanges opp av instanser som barnehage og barnehagelærere, og de bør ha en bevissthet rundt verdiene omsorg og demokrati. Som forsker ville forfatteren tenke på dette når gjennom utførelsen av intervjuene, hva er målet med prosjektet?

Validitet og reliabilitet

Det kreves validitet og reliabilitet i oppgaven for at resultatene skal være gyldige og pålitelige i mastergradsprosjektet (Thagaard, 2018, s. 187). Validitet står for gyldighet og det som er relevant. Da vil svarene forfatteren får i intervjuene være gyldige og relevante for oppgavens problemstilling (2018, s. 189). I en fenomenologisk og hermeneutisk forankring for

mastergradsprosjektet vil studiens reliabilitet være pålitelighet og validiteten vil være gyldighet. Mastergradsprosjektet er avhengig av pålitelighet og gyldighet og forfatteren som forsker må vise dette gjennom å dokumentere avgjørelsene som tas underveis i forskningsprosessen. Samsvar mellom problemstilling og valg av teori vil være viktig i første omgang for mastergradsprosjektet, når det gjelder reliabilitet. I andre rekke, vil intervjuene forfatteren gjennomførte være viktige indikatorer for validitet. Det kan i tillegg være nyttig forskning og relevant for andre instanser å lese, da det er veldig lite forskning fra tidligere om verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo, og eventuelt kan mastergradsprosjektet bygges til noe større. Det er viktig å få med seg eventuelle feilkilder som er blitt utført i oppgaven og som kan påvirke resultatene (Johannessen et al., 2019, s. 385).

For å skrive en oppgave skal forfatteren som forsker, gjennom metoden, ha troverdig kunnskap. Derfor kreves det validitet og reliabilitet i oppgaven (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 23). Validitet står for gyldighet og det som er relevant. Da vil svarene fra informantene i intervjuene være gyldige og relevante for oppgavens problemstilling (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 24). Ved å intervju tre informanter fra tre ulike barnehager kan gyldigheten bli lav, fordi det er et lavt antall informanter. Men forfatteren kan komme fram til et resultat som kan gjelde flere enn bare disse tre informantene. Reliabilitet betyr pålitelighet, det vil si at intervjuet blir gjort på en pålitelig og riktig måte. Det er viktig å få med seg eventuelle feilkilder som er blitt gjort i oppgaven og som påvirke resultatene (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 23). I forhold til denne oppgaven er det viktig at forfatteren tenker på hvordan intervjuene utføres, hvordan forfatteren forbereder seg på forhånd og underveis i intervjuet.

Måten forfatteren er på, kan påvirke hvordan informantene er og hvilke svar de gir. For å oppnå pålitelighet i intervjuet er det viktig at informantene forstår spørsmålene og gir ærlige svar. Det er viktig at forfatteren har en god holdning, da er intervjuobjektene trygge og det vil påvirke hvordan de oppfører seg i løpet av intervjuet. Før intervjuet tenkte forfatteren egen forforståelse. Det er viktig at forfatteren er åpen for alle mulige svar og ikke ha forhåpninger om mulige svar informantene vil gi (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 22). Dersom forfatteren har personlige meninger om temaet må disse legges til side for å holde et nøytralt standpunkt gjennom hele intervjuet. Noen av informantene kan ha holdt igjen fordi de vet hvordan verdiene omsorg og demokrati ivaretas i Norge, samt hvilke slags vilkår det er i Norge i forhold til Kosovo, og det som skal undersøkes og eventuelt hva man forventer av resultater

(Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 22). Dette kan ha noe med hvordan informantene svarte, men forfatteren fortalte at det er interessant å vite mer om hvordan de jobber for å forstå og få andre som leser oppgaven til å forstå. Forfatteren var ikke ute etter å vurdere informantene eller skape en dømmende atmosfære, og informantene var mer avslappet etter forfatteren fortalte hva oppgavens hensikt er.

Det var viktig at forfatteren holder seg innenfor tema og ikke trakk nye tråder for å forvirre informantene. Hvis det hadde skjedd ville forfatteren fått helt andre svar, som kanskje ikke har noe med oppgavens tema å gjøre. Når forfatteren gjennomfører tre intervjuer vil det komme både like og ulike svar, men det var viktig å ha i bakhodet at de tre informantene jobber i tre ulike barnehager. Da tror forfatteren at oppgaven skal kunne få gyldige resultater som eventuelt vil gi forfatteren ulike svar på tematikken.

VITENSKAPSTEORETISKE PERSPEKTIVER

I mastergradsprosjekt er forfatteren hovedsakelig opptatt av å kartlegge måter barnehager i Kosovo ivaretar verdiene demokrati og omsorg på, og hvilke erfaringer barn har med disse verdiene. En fenomenologisk tilnærming er derfor relevant for dette prosjektet. I forhold til kvalitativ forskning skriver Kvale og Brinkmann (2012) dette om fenomenologi:

Når det handler om kvalitativ forskning, er fenomenologien et begrep som peker på en interesse for å forstå sosiale fenomener ut ifra aktørens egne perspektiver og beskrive verden slik den oppleves av informantene, ut ifra den forståelse at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter. (2012, s. 45)

Målet med oppgaven er å forstå hvordan barnehagelærere i barnehager i Kosovo ivaretar verdiene omsorg og demokrati. Dette er en forutsetning at deres erfaringer og meninger gjennom intervjuet ville representere en del av deres livsverden og derfor er det fenomenologiske tilnærmingen til prosjektet relevant.

Fenomenologi handler om mennesker og hvordan de tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen og vil oppnå forståelse av den dypere meningen i enkeltpersoners erfaringer

(Thaagard, 2018, s. 40). I den forstand peker Kvale og Brinkmann (2012) på at forfatteren som forsker klarer å legge til side forforståelsen for å oppnå fordomsfrie beskrivelser av hvordan informantene svarer på forskningsspørsmålet. Det ville være viktig at forfatteren tenker på egen livsverden, om hvilke verdier forfatteren har som barnehagelærer og betydninger de har for forfatteren i praksis. Dette for å kartlegge forskjeller mellom informantene sin forståelse av virkeligheten og forfatterens forståelse av virkeligheten, da dette vil gi en ny forståelse for forskningsspørsmålet; om hvilke verdier som ligger til grunn og hvilken betydning verdiene har for barnehagelærere i praksis.

I en fenomenologisk tilnærming er det viktig at forfatteren er åpen for erfaringene til de personene som studeres (Thaagard, 2018, s. 36). Det handler om å beskrive omverden slik personene erfarer den og den bygger på en antakelse om at realiteten er slik folk oppfatter at den er (2018). Med en fenomenologisk tilnærming i et prosjekt er målet å gi en presis beskrivelse av aktørens egne perspektiver, opplevelser og forståelsehorisont (Johannesen et al., 2019, s. 78).

Hermeneutikken i moderne varianter består av forsøk på å lage en metodelære for fortolkning av meningsfulle fenomener, og å beskrive vilkårene for at forståelse av mening skal være mulig (2007, s. 143). I hermeneutikk handler det om at forfatteren som forsker skal tolke noe ut ifra en bakgrunnskunnskap eller en forforståelse. Ut fra en hermeneutisk tilnærming vil det være flere tolkningsmuligheter; det finnes ikke bare én sannhet (2007). Det som kan påvirke våre tolkninger i dette prosjektet er at det er informanter som har ulike språk, ulike trosoppfatninger og personlige erfaringer. Derfor er det mulig at informantene ville tolke forskningsspørsmålet ulikt. Det er her tilfelle at informantene har et annet språk og kultur og ulike personlige erfaringer, men de tolket forskningsspørsmålet fint og svarte faglig og utfyllende. De har selvfølgelig en annen erfaring fordi de arbeider i barnehager i Kosovo og har da et annet utgangspunkt når det gjelder barnehager, enn det vi har i Norge.

Hvilket betyr at samfunnsforskere må fortolke og forstå noe som allerede er fortolkninger, altså sosiale aktørers fortolkninger og forståelse av seg selv, av andre og av den fysiske verden (Gilje & Grimen, 2007, s. 145). Forfatteren må forholde seg til de erfaringene og den livsverden informantene har, men som forsker må forfatteren være bevisst på at fortolkninger

heller ikke kan være sikre. Det er ikke noe grunnlag for å si at fortolkninger er korrekte og trass i at det holistiske kriteriet og aktørkriteriet kan gi forfatteren et utgangspunkt om hva er som er bra og dårlig, kan jeg aldri være sikker (2007, s. 162). En hermeneutisk tilnærming tilsier at mening blir skapt sammen med det som vi forsker på blir vi en del av. Derfor, fra et hermeneutisk perspektiv, forstår vi deler i lys av en helhet (2007, s. 162). Hermeneutikken viser betydningen av å fortolke personens handlinger ved å fokusere på et dypere meningsinnhold enn det som er innlysende (Johannesen et al., 2019, s. 37).

Hovedtanken i hermeneutikken er at når vi skal forstå noe nytt, eksempelvis en problemstilling, starter vi ikke på bar bakke. Som forsker bruker forfatteren den kunnskapen jeg allerede har om verdipedagogikk. Dette kalles for forforståelse (Gilje & Grimen, 1993, s. 148). Forfatteren fortolker hva som skjer etter at jeg har intervjuet informantene om problemstillingen. Etter hvert som forfatteren utfører intervjuene og jeg får relevant stoff som kan brukes i oppgaven glir det inn i forforståelsen min. En fortolkning er hele veien et møte mellom forfatteren og det jeg oppfatter i informantene sin forforståelse. Der inngår det mange faktorer og noen av disse er språk, trosoppfatninger, land, kultur og personlige erfaringer (1993, s. 148). Det vil si at informantene vil ha en forståelsehorisont som gjør at alle tre får samme intervjuguide og spørsmål, men vil komme til å gi ulike svar. Det vil si at i en hermeneutisk tilnærming handler forskning om fortolkning og ikke absolutte sannheter (Gilje & Grimen, 1993, s. 146)).

Forfatterens hermeneutiske tilnærming til mastergradsprosjektet vil være at jeg med min bakgrunnskunnskap vil starte en tolkning av verdier i det pedagogiske arbeidet i barnehager i Kosovo og andre land samt hvordan verdiene omsorg og demokrati ivaretas. Dette er et utgangspunkt for prosjektets tematikk og mål. Forfatterens forforståelse vil gi en retning videre til studien, og målet vil være å kartlegge hvordan verdier ivaretas i barnehager i Kosovo, fra tre ulike barnehagelærere i tre ulike barnehager i Kosovo. Denne tematikken kan knyttes til hvordan barnehager i Norge ivaretar verdiene omsorg og demokrati. Barnehager i Norge er blitt mer flerkulturelle og det vil alltid være mer barnehagelærere kan lære om verdipedagogikk, for å gi barn i barnehage en god start på sjongleringen mellom verdiene

omsorg og demokrati, som kommer fra det primære, det sekundære og kulturer samt hvordan å ivareta verdier de bringer med seg, samtidig som det integreres nye verdier.

Analyse

En av prosedyrene i forskningsfasen er å analysere datamaterialet. Data som forfatteren fikk gjennom intervjuene, skal leses og grundig tolkes og analyseres. Ifølge Postholm (2010), fordi forfatteren brukte kvalitativ forskningsdesign, vil analysedelen starte når forfatteren tar rollen inn i forskningsfeltet og er inni prosessen. Det er flere måter en kan analysere data på, og det beskrives hvordan dette gjøres det i analyseprosedyren (Tjora, 2017).

Det har vært viktig for forfatteren som forsker å forsøke å analysere meningsinnholdet i informantene fortalte intervjuene. Som forsker har forfatteren forsøkt å kartlegge den mest interessante og relevante informasjonen som har kommet fra intervjuene (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 101). Fra intervjuene ble det skrevet flere sider med notater, og forfatteren har skilt ut data som er relevant for oppgavens problemstilling (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 101). Neste steg var å tolke og oversette all tekst fra albansk til norsk. Dette var en prosess som tok flere dager (Tjora, 2017).

Forfatteren anvendte deskriptiv analyse i analysen av intervjuene (Postholm, 2010). Den handler om å kode og strukturere datamaterialet slik at det skal bli oversiktlig for forskeren. I løpet av denne perioden ble forfatterens forforståelse påvirket av arbeidet. Det er viktig at forskeren prøver å legge det fra seg og fokusere på datamaterialet og være åpen for tolkninger (Postholm, 2010). Jeg har fire hovedkategorier i intervjuguiden som er delt inn i underoverskrifter og under disse står spørsmålene. Det var disse jeg fokuserte på gjennom intervjuene. Spørsmålene er åpne og derfor ble svarene ulike mellom informantene og de hadde ulike perspektiver selv om spørsmålene er like.

Transkribering

I løpet av intervjuene har forfatteren notert alt som ble sagt av informantene på albansk. I ettertid har forfatteren tolket og oversatt tekstene fra albansk til norsk. Det var en lang prosess fordi svarene var utfyllende og lange og derfor måtte forfatteren tenke på hva som er relevant informasjon, som er hensiktsmessig å beholde. Etter dette måtte det tenkes på målet med oppgaven er, og gjennom en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming måtte forfatteren tenke på barnehagelærerne i Kosovo og deres ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati og hvilke svar informantene hadde om problemstillingen. Da forfatteren var ferdig med å trekke ut relevant informasjon og oversettelse av data, var neste steg koding. Kodingen var utfordrende fordi informantene hoppet mellom temaer, og forfatteren måtte skrive ned stikkord på norsk, som beskrev data fra informantene (Tjora, 2017, s. 159). Forfatteren måtte lese gjennom datamaterialet flere ganger for å kartlegge ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati og hvordan informantene jobber for å ivareta verdiene. Det var slik overskriftene som står i resultatpresentasjonene ble dannet. Det hjalp å skrive ned stikkord ved siden av avsnittene, eller koding. Forfatteren fikk en bedre oversikt av innsamlet datamaterial, og åpnet for ulike tolkninger. Informantene ble inkludert i denne prosessen, da forfatteren bruker to ulike språk. Derfor var det nødvendig å spørre informantene om hva de mente med enkelte svar sitt og om forfatteren hadde tolket riktig i oversettelsen. Forfatteren forespurte informantene om begreper og uttrykk som ble brukt av dem, om de skulle brukes slik som transkribert, eller om det var behov for endringer. Informantene har fått tilbud om å få lese det oversatte transkriberte materialet. Samtlige informanter avslo tilbudet.

Presentasjon av informantene og barnehagen

Alle tre barnehagelærere jobber i ulike barnehager på ulike lokasjoner. Barnehagelærer A jobber i en offentlig barnehage, i en by utenfor hovedstaden. Barnehagelærer L og J jobber i private barnehager som de har vært med å starte. De får delvis finansieringshjelp fra barns foreldre når det er behov for det.

Barnehagelærer A har 15 års erfaring med å jobbe i barnehage. Barnehagelærere L og J har 20 års erfaring og 15 års erfaring som barnehagelærere i barnehage. Alle tre barnehagelærere har tatt en masterutdanning etter noen års arbeid i barnehagesektoren. I alle barnehagene er det 25-30 barn på to voksne, arbeidstiden er fra kl 07-13:00, etter dette er det vaktskifte. Da

kommer det to nye voksne som er på arbeid fra kl 11-17:00. To av barnehagene er bybarnehage og den tredje er utenfor byen i landlige strøk.

Resultater

Her presenteres resultater fra intervjuene og dokumentanalysen uti fra fem hovedtemaer; 1 Rammebetingelser, 2 Rutiner, 3 Pedagogisk praksis, 4 Foreldresamarbeid og 5 Inkluderende praksis. Det var gjennom intervjuene og hoved overskriftene forfatteren hadde på intervjuguiden, at forfatteren kom fram til disse begrepene med utgangspunkt i oppgavens problemstilling. Temaene steg fram etter transkriberingen av intervjuene, fordi når informantene pratet om forskningsspørsmålet tok de utgangspunkt i disse hovedtemaene, som må være på plass for at de skulle klare å svare på ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati.

Forskningsspørsmålet som er utgangspunktet for oppgaven, samt hovedtemaene i denne presentasjonen og analysen av empiri, er som følger: **Hvordan ivaretas verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo?**

Svar og beskrivelser gitt fra de tre informantene presenteres tematisk her. I tema 1 Rammebetingelser, presenteres informantenes svar om faktorer relatert til hvordan verdiene omsorg og demokrati i barnehagene i Kosovo ivaretas. I hovedtema 2 Rutiner, legges informantenes beskrivelser rundt samling, kommunikasjon, tillit, omsorg og organisering fram. I tema 3 Pedagogisk praksis, framheves informantenes beskrivelser om tilhørighet, medvirkning, omsorg, rollemodeller, aktiviteter og deltakelse. I tema 4 Foreldresamarbeid, skildres informantenes beskrivelser om holdninger, barnesyn og barneoppdragelse, og i tema 5 Inkluderende praksis, handler det om demokrati, felleskap og kulturtilhørighet.

RUTINER

I starten av intervjuet ble informantene spurt om hvordan de jobber med verdiene omsorg og demokrati i praksis, og om de kunne gi eksempler på dette. Både informant A og L svarte at de har daglige faste rutiner som de følger sammen med barna i barnehagen, men informant J svarte at fokus på verdiene omsorg og demokrati foregikk gjennom samlingen, som en del av rutinen. Informant A beskrev rutiner som en del av verdiene omsorg og demokrati og at disse henger sammen: «Jeg har en rutine der jeg og barna synger en fast sang og vi samles rundt i ring og synger “jeg pusser tennene nøye om morgenen, jeg fikser håret og jeg fikser sengen»». Informant A var bevisst på at denne rutinen lærer barn om disiplin og omsorg for andre og seg selv. Informant L var også bevisst på at rutiner er en viktig del av hverdagen til barn i barnehage og mente at dette er grunnleggende for å ivareta verdiene demokrati og omsorg. «Jeg møter barna i inngangen og serverer de koffeinfri te med honning og dette gjør vi hver dag». Rutiner er en del av informantene A og L sin ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati. Omsorg som verdi ble nevnt av informantene A og L når de skulle beskrive rutiner i barnehagen. Omsorg handler om ulike momenter som barnehagelærere gjennomfører i løpet av dagen, da situasjoner som pleie og stell (Johansson et al. 2015, s. 197). Informantenes svar indikerer at dette er faste rutiner som viser omsorg til barn.

Rutiner ble nevnt som en noe som blir gjort daglig i barnehager i Kosovo. Enten om det er en sang eller en gest mente informantene at dette er grunnleggende for å ivareta verdiene omsorg og demokrati. Rutiner er en del av en pedagogisk plan, og ifølge Eidhamar og Salvesen (2008) er det viktig at barnehagelærere vet hvilke verdier de formidler til barna og at de er bevisste på at dersom det er omsorg de formidler, så skal dette vises. Et eksempel på dette er morgensangen som rutine hver morgen, som beskriver hvordan utøve omsorg for seg selv, men også for det som skjer rundt barna. Ifølge Johansson et al. (2015) handler omsorg i praksis om ulike momenter. Informantens beskrivelse av morgensangrutinen er en slikt moment som barnehagelærere praktiserer daglig, som omhandler pleie og stell. Hvis en ser på den andre situasjonen, der barna får servert te i inngangen til barnehagen daglig, er dette en omtanke som barnehagelæreren viser (Johansson et al., 2015, s. 115). Omtanke er en verdi som Johansson et al. (2015) kobler til omsorg. Denne verdien kan kobles til barnets beste; at voksne som jobber i barnehage skal ivareta barna, og omsorg er en viktig verdi i dette. Det etiske verdifeltet handler om den andres velbefinnende og hvilken måte den andre blir tatt vare på (Johansson et al., 2015, s. 19). Barnehagelærerne sin måte å ivareta verdiene omsorg og demokrati på, på en institusjonell måte, handler om strukturering, organisering og regler. Dette kan ha en sammenheng med at de fleste barnehager i Kosovo er private, og at de selv

vil velge type organisering og hvilke regler barnehagen skal følge (Krasniqi & Shefkiu, 2018).

Pedagogisk praksis

Det er viktig med pedagogiske planer og voksenstyrte aktiviteter for ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati. Det er de dagligdagse aktivitetene som er viktige for barn, og der gjenspeiles verdiene demokrati og omsorg. Det må tilrettelegges for aktiviteter ut ifra fra barns alder og hvilke behov barna har, slik at de får dekket disse behovene.

Informant A fortalte at samling er en del av den pedagogiske planen og at barn føler seg sett og velkomne:

Jeg har samling hver eneste dag hvor alle barna setter seg i en ring. Jeg oppfordrer til diskusjoner eller samtale om enten aktiviteter eller tema. Jeg oppmuntrer til at de stille spørsmål og jeg svarer. Personalet har toleranse for at barna venter til det er deres tur til å snakke og være lyttende til den som snakker. Jeg gir rom for at alle barna har rett til å si sin mening uansett hva det gjelder.

Informant J ivaretar verdien demokrati på en måte som handler om at hen gir barna muligheter til å bestemme innholdet i samlingen og det handler om det Pettersvold (2013) sier om å være deliberative, som handler om at hen ønsker å lytte til barna og vil engasjere barna med spørsmål og argumentasjon (Pettersvold., 2013, s. 136). Hen bruker også dialog,

noe som Biesta (2015) mener handler om å være sammen, og gi barn mulighet til å opptre som subjekt. Dette skaper hen med å si at alle har rett til å si sin mening. Hen skaper felleskap og gir barna mulighet til å ha innflytelse på samlingen (Johansson et al., 2015, s. 221).

På den annen side opplevde informant J det utfordrende for barn å vente på tur, og hen mente at vi gjenspeiler barn for at de skal lære:

Jeg ser at et barn stadig avbryter et annet barn når det snakker og gjør det vanskelig for det barnet å uttrykke seg. Jeg går bort og sier at det er viktig at vi lytter når andre snakker og å respektere dem, og deres mening. Når barn ser oss voksne gjøre det, da blir det en vektlegging av verdi som kan utvikles hos individet, fordi barn ser det vi gjør ikke det vi sier og lærer kommunikasjon og respekt og å lytte når de skal og prate når de skal.

Videre skaper hen rom for flertallsdemokrati (Pettersvold, 2013), som handler om at valg tas sammen uten at trengs å være enighet, men det skal være mulighet til å respektere alle og alle får sagt sitt. Biesta (2007) skriver at demokrati ikke bør forveksles med valg, fordi dersom valg handler om ønskene til hvert enkelt barn, blir det igjen vanskelig å skape et flertallsdemokrati (Biesta, 2007, s. 36). Forfatteren tolker dette dithen at ikke hvert enkelt individ kan få det hen vil ha, og i dette tilfellet er det kanskje heller et liberalistisk demokrati, der barnehagelæreren prøver å være rimelig og stille krav til at barn viser respekt når andre prater (Pettersvold., 2013, s. 134-135). Hen er tydelig på at medvirkning er viktig med dette sitatet, fordi hen gir barn mulighet til å bli hørt og være med å påvirke avgjørelser (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 8).

På spørsmålet om hvordan barnehagelærere arbeider med verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo svarte Informant A følgende:

Jeg er deltakende i leken sammen med barna. Jeg kan leke samtidig sammen med barna og samtidig se om de har forstått hva leken handler om, og jeg kan også se om hvem som er

deltakende der og hvem som ikke er. Jeg liker å gi barna klemmer og kos og sprer positivitet gjennom hele dagen.

Ordet deltakelse handler om demokrati fordi barn skal få mulighet til å ta del i felleskapet og i dette tilfellet ble det nevnt at dette skjer gjennom lek. Hen nevnte at hen observerer hvem som er deltakende i lek og hvem som ikke er det. Selv om voksne, ifølge Johansson et al. (2015), observerer om barn i lek klarer å utføre omsorgshandlinger overfor hverandre, vil det ikke komme noen tilbakemeldinger fra barnehagelæreren s. 129). Informant A er engasjert fordi hen viser barna at hen er tilstedeværende og hvis det trengs nærhet eller trøst er hen tilgjengelig (Johansson et al., 2015, s. 129). Det som er utfordrende her er at det ikke vites hvor mange barn som var i det øyeblikket, og om barnehagelæreren hadde kontroll på det tidspunktet, fordi hen nevnte at hen leker med dem, men det er utfordrende å både leke med barn og observere omsorgshandlinger (Johansson et al., 2015, s. 129). Hen nevnte flere ganger at hen mestrer begge deler, men om det ses på tidligere forskning vises det, ifølge Emilson og Johansson (2009, s. 12) at det er utfordrende både å være deltakende voksen, påvirke pedagogisk praksis og være en tilstedeværende voksen. Samtidig er det barna som er omsorgsmottakere og i dette tilfellet vites det ikke om det ble kommunisert omsorg mellom informant A og barna fordi hen utdypet ikke noe mer enn at hen gir kos og klemmer (Johansson et al., 2015, s. 136).

Informant J var tydelig på at selvtillit hos barn er viktig, da barn ofte blir tilbudt aktiviteter som enten er for enkle eller for vanskelige og hen sa følgende:

Jeg ser ofte barn som kan gi opp en aktivitet og sier til meg at de ikke klarer det. Jeg er rask med å respondere og tilby dem en enklere aktivitet som de kan mestre og det er med på å gi dem mestringsfølelse og motivasjon til å være med neste gang.

Informant J bruker den liberalistiske forståelsen (Pettersvold, 2013) som handler frihet og selvbestemmelse. Hen er rask med å innfri ønsker og hen anerkjenner barnet sine interesser (Kjørholt, 2011, s. 38-48). Men samtidig utfører hen en handling og det handler om etisk omsorg. Det handler om måten hen møter dette barnet på og etikken til barnehagelæreren styre hen til å tenke på hvordan hen skal gripe denne situasjonen (Eidsvåg, 2021, s. 23).

Samtidig bruker informant J en kommunikatív handling i at hen opptrer støttende og viser forståelse; hen ser på barnet som likeverdig (Johansson et al., 2015, s. 128). Ifølge Biesta (2007) må barnehagelærer være forsiktig når de gir barn valg, fordi demokrati ber oss alltid engasjere oss i spørsmålet om den andres autoritet, som igjen skal forveksles med den andres makt eller med flertallet (s. 36). Med det sagt står barns medvirkning høyt for Emilson og Johansson (2009). De mener det er rom for forhandlinger mellom barn, men at det må skje gjennom kommunikative handlinger, altså gjennom verbal og nonverbal kommunikasjon, alt etter hvilken alder barnet er i (Johansson et al., 2015, s. 128).

Her ses det at disse to barnehagelærerne har fokus på deltakelse og aktiviteter. Videre ble de spurt om hvordan de jobber med verdien omsorg i barnehagen. Informant J fortalte at betydningen av omsorgen vises når barna responderer, og hvordan de kan gi og få omsorg i ulike situasjoner, gjennom ulike perioder. Informant J var rask med å si at kommunikasjon har en viktig betydning i å jobbe med verdien omsorg og at det er en pedagogisk aktivitet.

En dag på jobb snublet jeg mens jeg skulle rekke noe øverst i hyllen. Da kom barna og spurte om jeg hadde skadet meg om jeg har vondt. De var nysgjerrige på hvordan det gikk med meg og holdt viste kommunikasjon som belyste omsorg for meg , men også for hverandre.

For å vise hvordan barna er rollemodeller for hverandre når de har aktiviteter i barnehagen sa informant J følgende:

De hjelper hverandre med å hjelpe de som er yngre eller eldre enn de selv. De spør alltid om noen trenger hjelp når vi har aktiviteter. For noen er aktivitetene enkle, og de blir raskt ferdige og da tilbyr de seg å hjelpe de som har behov for det.

Hen fortsatte:

Omsorgen i forhold til forutsetningene er at du kan ha de fineste tingene, men hvis du kaster disse tingene når du gir de til barna, vil de også gjøre det samme og vil lære å ikke ta vare på ting rundt seg. Hvis du gir lekene omsorg og kjærlighet vil de behandle lekene med omsorg og kjærlighet. Dette vil de ta med seg videre og vil ta vare på ting rundt seg med kjærlighet og omsorg. De lærer det fra de er små, og når de lærer det fra de er små vil de ta det med seg når de blir voksne også.

For å ivareta verdien omsorg handler det om handlinger og hvilke tanker vi gjør oss om handlingene (Eidsvåg, 2021, s. 23). Informant J snakket om hvordan barn utvikler tillit til både seg selv og andre ved å anerkjenne følelser og gi nærhet når det er behov for det (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 19). I starten snakket informant J mye om psykisk omsorg, om hvordan barn har utviklet sine intensjoner til å handle, som for eksempel når hen falt (Bae, 2014). Informant J er også rask med å respondere på barns følelser og vise at hen er trygg på at de kan hjelpe hen (Haugen, 2013). Informant J nevnte noe vesentlig i forhold til verdien omsorg; er at voksne må være tilgjengelige og følge opp barn sine behov i barnehagen, fordi det kan ha stor betydning på lang sikt (Bowly, 2007, s. 308). Da hen snakket om voksne som rollemodeller, nevnte hen at de skal være omsorgspersoner som bryr seg og være tilgjengelige når barn trenger det (Bowly, 2007). Videre sa hen at barn merker hvis en ikke er tilgjengelig og dette kan ha negativ effekt på barn, på det følelsesmessige plan (Bae, 2014). Informanten snakket om den fysiske omsorgen, om at barn skal ta vare på tingene de har, fordi det er slik de vil lære å ta vare på alt rundt seg (Bae, 2014).

Informant A mente at for å jobbe med verdien omsorg i barnehage, er det viktig med lek som en pedagogisk aktivitet og om det sa hen følgende:

I barnehagen har jeg alt som trengs for å etablere en god omsorg og det er et godt miljø for barna å være i. Det er god plass til å leke og boltre seg fritt og maten er god, så det er et godt utgangspunkt for å trives i barnehagen.

Omsorg skal føles og det er ikke noe en skal anstrenge seg for (Bae, 2014). Samtidig forstår forfatteren hvorfor informant A nevnte at hen har alt i barnehagen for en god omsorg, fordi hen er profesjonell og gir da etisk omsorg der hen hele tiden skal tenke om det hen gjør er riktig eller galt (Eidsvåg, 2021, s. 23). Med dette utsagnet viste informant A at det er veldig viktig for hen å ha alt på plass for å medvirke til at barna har det bra, fordi det etiske verdifeltet handler om at den andre har det bra og måter en blir tatt vare på (Johansson et al., 2015, s. 19). I barnehagen kan ivaretagelsen av omsorg føre til utfordringer (Eidsvåg, 2021, s. 31). Hvorfor? Fordi alle barn har behov god mat og et godt miljø, men de også behov for at en omsorgsperson som bryr seg (Eidsvåg, 2021, s. 16). Det er problematisk, fordi ikke alle barn får like mye omsorg eller har ikke fått tilstrekkelig med omsorg (Eidsvåg, 2021, s. 16). Forfatteren er enig med informant A; en barnehage behøver å ha alt det praktiske på plass, men først og fremst trens det å etableres et omsorgsfelleskap (Eidsvåg, 2021, s. 29). Ved å ivareta verdien omsorg skal barnehagelærer bli kjent med barn og deres følelsesmessige, mentale og relasjonelle sider (Bae, 2014). Det kreves motivasjon fra barnehagelæreren for å oppnå dette og noen ganger undrer forfatteren over om den etiske omsorgen er tilstrekkelig nok i barnehager i Kosovo.

Informant J mente fortsatt at kommunikasjon er en viktig del av leken til barna, at hvordan de jobber med kommunikasjon er vesentlig, og at gjennom leken kan de kommunisere på ulike måter for å utvikle ulike måter å vise omsorg på og løse konflikter på egenhånd og hen presiserte:

Det er to barn som krangler og det første jeg gjør er å snakke med begge barna hver for seg. Først med den ene også med den andre. Etterpå snakker jeg med begge to samtidig og sier at de kan fortelle sin versjon av hva som skjedde. Først forteller han , deretter forteller han andre. Jeg lytter til begge og følger med mens de snakker. Vider diskuterer vi hvor kjernen i konflikten ligger og klarer å komme fram til en løsning som lønner seg for alle. Jeg dømmer ikke barna med å stille spørsmål som er krenkende for barna og jeg ber de heller ikke om å si unnskyld. Jeg lar de prate med hverandre for at de skal forstå fellesnevneren de har og da gir jeg råd om hvordan de sammen kan være snille med hverandre – fordi jeg sier til begge «du

har noe spesielt og du har noe spesielt og dere sammen kan gjøre masse gode ting». Jeg får begge to til å føle at de er viktige og like mye verdt og at begge har rett og slik respekterer de hverandre. Fordi noen ganger kan det skje at ikke barn og voksne blir enige fordi vi ikke tenker likt, men da er det viktig med omsorg og kommunikasjon.

Demokrati handler om å løse konflikter mellom barn-barn og voksen-barn, og finne en løsning som vil være gunstig for alle. Biesta (2007, s. 22) mener at hvis en starter tidlig med læring utvikles barnets egenverdi og tilhørighet. Hun mener også, slik som informant J beskrev situasjonen ovenfor, kommer vi alltid til å havne i situasjoner med andre mennesker, men at det må være mulighet til at alle får uttrykke seg fritt (Biesta, 2007, s. 29). Informant J passer på å ikke gi valg til barna i denne situasjonen fordi det kan være at den ene tror at den har rett, men hen gir barn mulighet til å snakke sammen og komme med ønsker og preferanser (Biesta, 2007, s. 35). Med dette ivaretar hen verdien tilhørighet ved å lære barn om å forstå andres erfaringer og vise empati overfor og ta vare på andre (Emilson & Johansson, 2009, s. 2).

Informant J mente at samling er god start på dagen for å se alle barna og skape rom for deltakelse. Informant J starter med en kommunikatív handling, som ifølge Habermas (1995) er å se på barn som subjekter (Emilson & Johansson, 2009). Informanten tilrettelegger slik at barna får rom til å snakke og lytte, og er tolerante i forhold til det. For å stimulere barns innflytelse kan kontroll utvises ved å bruke en leken måte som krever sensitiv respons fra læreren, som forsøker å komme nær barnets perspektiv og barnets livsverden (Emilson & Johansson, 2009, s. 3). Dette påpekte både informant J og Informant A med å nevne at for å ivareta verdiene omsorg og demokrati er konfliktløsning mellom barn en god kommunikasjonsmåte, og gjennom lek et godt verktøy for å komme nær barnets perspektiv og barnets livsverden (Emilson & Johansson, 2009). Informant J nevnte at barn gjenspeiler barnehagelærer og de ser det barnehagelærere gjør og ikke det som sies, og ut ifra forskningen til Emilson og Johansson (2009) viser det seg at hvis barn lærer å vise empati og hjelper hverandre er det et godt standpunkt til å være gode forbilder for hverandre (s. 7). Fra informantene ble ordet deltakelse nevnt en del om pedagogisk praksis, og det kan tolkes som det samme som sosialisering. Gjennom pedagogisk praksis som lek, aktivitet og samling er

det viktig å ta i betraktning at dette skjer gjennom sosialisering og internalisering. Informant A nevnte at hen er deltakende i lek sammen med barn ved å nevne at hen er med på leken og observerer leken og barna. Deltakelse og lek har en sammenheng med at barn tilegner seg verdier omsorg og demokrati gjennom alt som skjer i barnehagen og det skjer gjennom sosialisering og internalisering. Sosialisering er en prosess der man vokser seg inn i et sosialt system og i denne prosessen overføres verdier og normer som kommer fra familien, barnehagen, miljøet og samfunnet. Internalisering vil si at man gjør disse verdiene og normene til sine egne (Eidhamar & Salvesen, 2008, s. 112). Verdioverføring skjer veldig ofte spontant og ubevisst. Barn gjør det de voksne gjør og ikke det de sier. Barn er visuelle og fanger fort opp det de ser istedenfor for det de blir fortalt. Barn vil heller bli vist noe enn å bli fortalt (2008, s. 112). Informantene var tydelige på at gjennom samling klarer de å formidle verdiene omsorg og demokrati der de oppfordrer barna til å utføre handlinger. De oppfordrer barn til å lytte og vente på tur. Men hvordan ivaretas disse verdiene i barnehagen?

Jeg ser at et barn stadig avbryter et annet barn når hen snakker og gjør det vanskelig for det andre barnet å uttrykke seg. Jeg går bort og sier at det er viktig at vi lytter når andre snakker og respekterer de og deres mening. Når barn ser oss voksne gjøre det, da blir det en vektlegging av verdien demokrati som kan utvikles hos individet, fordi barn ser det vi gjør ikke det vi sier og lærer kommunikasjon og respekt, og å lytte når de skal og prate når de skal som er verdien omsorg.

Informant J mente at det ikke er tilstrekkelig å snakke med barn om omsorg og demokrati, det må formidles gjennom holdninger og handlinger.

Men informantene var også tydelige at de er få voksne og mange barn, så for å kunne være deltakende i lek sammen med 19 barn og samtidig observere barna har rapporten til Johannsen et al. (2015) vist at dette er en utfordring, fordi rammebetingelsene må være på plass for å skape en god omsorg for barnet. Informant A sa følgende om rammebetingelsene:

Det er fire voksne på 36 barn og da er det utfordrende å se hvert enkelt barn og gi omsorg. Det er også en annen utfordring at forholdene i vår barnehage ikke er som i andre land. Vi har lite tilgang til leker, utstyr til formingsaktiviteter og dårlige forhold gjør arbeidet

vanskeligere. Med de forholdene vi har i dag er det utfordrende å holde aktiviteter når vi ikke har tilgang til ting og da er det vanskelig å gjennomføre aktiviteten.

Rapporten til Johannsen et al. (2015) viser at det er vanlig at en voksen må forholde seg til mange barn samtidig, slik som i Kosovo, selv om her er det snakk om mye mindre grupper og derfor har de da sett hvordan omsorg kan komme til uttrykk i en stor gruppe.

Det er slik som informant A fulgte opp med i slutten av sitatet, der hen sa at hen er tilstedeværende og gir kos og klemmer og viser positivitet, men hen nevnte ikke noe om hvordan barna behandler hverandre eller hvilke omsorgshandlinger de viser. Det så de også i rapporten *Verdipedagogikk* (Johansson et al., 2015), at når barn utfører omsorgshandlinger overfor hverandre følges dette i liten grad opp med anerkjennelse fra den voksne, men med det sagt virker den voksne til å respondere på barnets gråt og trøster barnet ved behov (Johansson et al., 2015, s. 129). I motsetning til informant J som var observant på dette området. Det må nevnes at alle tre barnehager har lav bemanning og mange barn. Informant J nevnte at måten de opprettholder kommunikasjonen med barn på belyser omsorg for hen, men også for hverandre. Hen fortsatte og beskrev at barna er villige til å hjelpe hverandre når de ser det er behov for det, og de har sett en positiv endring hos barna, både med voksne og andre barn gjennom måten barna reagerer på når det oppstår ulike situasjoner. Barn som blir raskt ferdige er villige til å hjelpe de andre, vente på tur og holde en dialog med de andre barna og voksne og dette er omsorg. Informant J og barna hen refererte til er bevisste på Nodding (2003) sin definisjon av omsorg, som handler om barns oppfatning av den kommuniserte omsorgen (2003, sitert i Johansson et al., 2015, s. 123). I dette tilfellet er det tydelig at barna har oppfattet den kommuniserte omsorgen med måten de har oppfattet Informant J sine handlinger med å kommunisere med barna på, med en gang hen observerer noe og hen er bevisst på hvordan hen handler i situasjoner for at barna skal oppleve tillit til hen, slik at de gjentar handlingen. Hen fortalte at selve omsorgen barn har for hverandre og gjenstander, handler om hvordan vi voksne er. Hvis vi behandler mennesker og gjenstander med kjærlighet og omsorg vil barn ta igjen og gjøre det samme, men det må falle naturlig. Hvis noe kan klassifiseres som omsorg handler det om flere faktorer, blant annet konteksten, deltakerens forståelse av konteksten og hvordan omsorgshandlingene blir utført (Johansson et al., 2015, s. 122). Hvordan omsorgshandlingene blir utført er preget av hvordan barnehagelæreren opptrer, og den kontekst barna er i og om de forstår konteksten. Informant

J fortalte at hen ofte opplevde situasjoner der barn kommer i konflikt med hverandre når de leker. Informant J ønsker at barn skal tenke seg til løsninger selv og komme til et kompromiss som passer begge barna. Det er en vanlig situasjon i alle barnehager og med det så forteller hen at hen prøver å gi rom til at begge to prater og være lyttende overfor begge to. Hen fortalte følgende: «Jeg får begge to til å føle at de er viktige og like mye verdt og at begge har rett og sånn respekterer de hverandre og at de skal forstå fellesnevneren». Det er tydelig at informant J bruker kommunikativ handling og ser på barna som subjekter (Emilson & Johansson, 2009, s. 9). Hen gir barna muligheter til å påvirke i løsningen og de blir hørt gjennom en form for forhandlinger og det handler om å være individuelt orientert og kollektivt orientert (Emilson & Johansson, 2009, s. 12). Hen gir begge to mulighet til å kommunisere, som handler om deltakelse, og på det individuelle plan får informanten begge to til å oppleve at de har rett. Dette er en autoritativ voksen som viser omsorgsutøvelse og har en tolkning av barnets beste (Kjørholt, 2011, s. 38-48) .

På spørsmålet om hvordan de jobber med verdien demokrati nevnte informantene barns medvirkning, som er en pedagogisk praksis.

Informant L mente dette om barns medvirkning:

Tilhørighet er når alle har samme nasjonalitet og alle har samme religion og det gjør det mye enklere. Vi lærer ikke om andre religioner eller nasjonaliteter eller land. Jeg åpner ikke de temaene for det er ikke verdt det etter min mening fordi barn forstår det ikke. En må ha konkrete eksempler og barn møter ikke andre nasjonaliteter eller kulturer. De forstår heller ikke fordi de er små og en femåring ville ikke forstått.

Tilhørighet er en del av verdien demokrati og et gjør at barn får være med å medvirke på tema som barnehagelærer tar opp og være med å påvirke eller endre det pedagogiske arbeidet (Johansson et al., 2015, s. 20). Derimot er det som informant L påpekte motsatt av

tilhørighet, fordi hen skaper begrensninger og dette handler om holdningene til informant L, viste hen har en negativ holdning til å utvide det pedagogiske arbeidet og hen viste at barns medvirkning er ikke en del av hens planer i barnehagen (Johansson et al., 2015, s. 20). Hvis barn på fem år ikke klarer å tilegne seg kunnskap om ulike kulturer og nasjonaliteter hvorfor blir det da påpekt at de aller minste skal respekteres som en person i seg selv og ikke nok med det, men deres synspunkter skal tas på alvor (Kjørholt, 2011, s. 38-48). FN's barnekonvensjon, som også barnehagen i Kosovo er pliktet til å følge, viser at det er viktig med barns deltakelse og medvirkning (Hovdelien, 2012, artikkel 12). Informant L bør være klar over at barn har endret seg og at barn ikke lenger skal sees på som det umodne mennesket som tidligere bare kunne sosialiseres og ikke er egnet til noe annet. Dette var den tradisjonelle troen (Kjørholt, 2011, s. 38-48). Imidlertid tenker forfatteren at informant L må tenke på hvilke føringer hen baserer seg på, fordi disse vil være avgjørende for barnets beste (Lindboe, 2009, s. 102). For barn er det viktig med inkluderende felleskap som gir barn rom til å være forskjellige og tenke forskjellig og dette ikke skal slukes i barnehager i Kosovo og det bør engasjeres i å fremme moderne læring og hensiktsmessige tilnærminger til utvikling i tidlig innsats (Gjelaj et al., 2018, s. 31). Moderne læring handler både om typen oppdragelse barnehagelærere og foreldre har hatt, og hvis de har hatt en annerledes oppdragelse trenger ikke det å bety at den samme skal overføres i generasjonene som kommer (Gjelaj et al., 2018, s. 31).

Informant J sa følgende hvordan de jobber med verdien demokrati i forhold til barns medvirkning som pedagogisk praksis:

Jeg mener at det er viktig for barn å lære om andre religioner og nasjonaliteter. Jeg mener barn er kompetente til å forstå og at barn vil treffe på ulike mennesker i fremtiden og da er det viktig å ha et åpent sinn. Det er viktig fordi tilhørigheter er en del av identiteten og gir en pekepinn av hvem vi er

Medvirkning planlegges i arbeidsformer. Har du planlagt aktiviteter individuelt, i gruppe, i par, i mindre grupper. Du må kjenne til alle barna og deres behov og hvilke styrker og

svakheter og interesser de har, og da finner du ut hvor du skal plassere de. Jeg sier at barn lærer ved å gjøre og hvis de ikke inkluderes taper de mye. Jeg mener at barn lærer av å gjøre og det krever at de er deltakende.

Informant A sa følgende om barns medvirkning:

Barna blir alltid inkludert i aktivitetene vi utfører. Det har hendt at barna selv har bestemt hva vi skal gjøre. Det skjer at barn medvirker, men ikke ofte. Hvis barn heller vil gjøre noe annet så endrer vi på det. Deretter dokumenterer jeg at planene endret seg.

Informant J var tydelig på hva hen mente om barns medvirkning og avsluttet dette med følgende:

Barna er frie, og de har lov til å bevege seg fritt og ikke sitte kun et sted. De har lov til å uttrykke seg fritt og er frie til å si sin mening. De skal selv velge hva de vil leke med og vi skal ikke påvirke barnas valg. De skal ta egne avgjørelser og vi skal respektere avgjørelsene. De har lov til å bestemme om skal sove eller om de vil spise eller ikke. Vi skal aldri tvinge barn til noe.

Dette i motsetning til Informant L som mente at barn ikke bør tilegne seg pedagogisk praksis om andre nasjonaliteter og religioner, hen mente at barn ikke ville hatt noe utbytte av dette fordi de har ikke forståelse av det. Dette er en autoritær voksen som skal sette klare rammer og har et behov for å ha kontroll over barnet og kontrollere barnets atferd (Kjørholt, 2011, s. 38-48). Dette strider mot det som står i den albanske rammeplanen, om at barnehagen skal oppmuntre barna til å forstå og akseptere seg selv og andre, oppmuntre til samarbeid og for å akseptere forskjellighet og skape tilhørighet i barnegruppen (u.a., 2006). For å akseptere forskjellighet må det åpnes muligheter for det, men informant L mente at barn aldri skal møte andre kulturer og nasjonaliteter, og derfor er det ikke behov for at barn lærer om det.

Barnehagelærer skal alltid ta utgangspunkt i barnets beste og der skal barnehagelærer tenke

på hvilke valg som tas, fordi om det er med utgangspunkt i barnets beste vil dette være avgjørende for føringer for de ansattes pedagogiske innhold (Johansson et al., 2015). Dette kan skje ved å skape åpenhet fra de voksne i møte med barn som har ulike erfaringer eller en annen kulturell tilhørighet enn det de voksne har (Lindboe, 2009, s. 103). Det handler om holdningene barnehagelærer har og dersom forfatteren tar utgangspunkt i informant L sine holdninger er hen lettet for at hen kun har én nasjonalitet å forholde seg til, og det vil selvfølgelig være enklere å forholde seg til den pedagogiske planen. Men hva om hen hadde hatt ansvar for andre barn med andre nasjonaliteter og religioner ville verdien demokrati blitt ivaretatt da? Det kan forfatteren ikke svare på, men i forskningen til Emilson og Johansson (2009) viser det seg at barns innflytelse ble begrenset når de så hvilke holdninger og maktbruk barnehagelæreren viste. Det vil si at sterk lærerkontroll begrenser barns deltakelse og medvirkning (2009, s. 3). Informantene J og A var ikke enige med sin kollega informant L. De mente at barnehagelærer skal ha et åpent sinn og at barn skal få lov til å medvirke i aktiviteter og planer. De følger den albanske rammeplanen i forhold til medvirkning som påpeker at barnehagen skal jobbe med utviklingen for et fritt selvstendig, ansvarlig og aktivt barn (Gjelaj et al., 2018). Det nevner også Biesta (2015), at barn bør fremstå som subjekter og det er barnehagelærers ansvar å oppnå dette (Biesta, 2015, s. 28). Videre påpeker hun at måten barnehagelærere behandler barn i barnehagen på og hvordan de omgås, handler om tre faktorer og det er “komme inn i verden”, “å være unik” og “dialog” (2015, s. 28.). Den første handler om å eksistere som subjekt i verden sammen med andre og for å gjøre det er det viktig med åpenhet fra barnehagelærer om å lære ulike kulturer, språk, religioner og nasjonaliteter, fordi det lærer barn hvordan de skal være rundt andre mennesker og hvordan de skal handle andre (Biesta, 2015, s. 28). Det andre handler om å være unik og det handler om at barn skal få muligheter til å vise hva de kan og ikke at barnehagelærer fastsetter at barn ikke ville forstått hva det vil si å lære om andre kulturer og nasjonaliteter når de blir frarøvet muligheten til det. Den tredje faktoren er dialog, som handler om møte mellom barnet og verden, og der kommer barn til å møte motstand og det er positivt, men da må de være rustet til å ta det imot, og det blir de ved å få muligheter til å utvikle seg på alle fronter og lære ulike ting og være frie (Biesta, 2015, s. 33).

Rammebetingelser

Informantene ble spurt om utfordringer og faktorer omkring hvordan verdiene omsorg og demokrati ivaretas i barnehager i Kosovo.

Informant J sa følgende om faktorene omkring verdiene omsorg og demokrati:

Verdier tar ikke slutt som en epoke eller etter et barnehageår der barn ikke bruker verdier eller har mindre av verdier neste barnehageår. Hele veien behandles generasjoner av barn likt verdimesig. Om jeg tenker 10 år tilbake i tid var barn mer innadvendte og uttrykte lite følelser og var ikke like åpne med andre barn og voksne som de er i dag. Jeg har en teori om at det er fordi ting har endret seg etter krigen, da barn ikke hadde leker og de lekene de hadde ville de ha for seg selv fordi det var det eneste de eide. I dag har de en annen forståelse av ting og barn har ulike aktiviteter utenfor hjemmet. De reiser på restauranter, parker, lekeland og de er har en annen forståelse av sosialisering. Jeg kan huske bare for noen år siden når barn var lite sosiale og lite nysgjerrige, og det tror jeg er fordi de hele veien holdt seg til primærfamilien og hjemmet. Nå spiller miljøet og det sekundære en stor rolle og det vises i barnehagen der barn har forandret seg i forhold til sosialisering, verdier omsorg og demokrati og vennskap. I dag har barn mer frihet og de er mer åpne med miljøet og går ut mer. Derfor bør alle som jobber i barnehage jobbe med verdiene omsorg og demokrati mer nå enn før, fordi barn bygger verdiene sine når de er små og disse verdiene blir med dem for alltid

Begrepet verdi kan handle om så mye, både for barnet som individ og for samfunnet (Sagberg, 2012, s. 51). Informant J trakk fram både det samfunnsmessige og kulturelle nivået som er i endring hos barn, med tanke på forventninger og handlinger (Johansson et al., 2015, s. 18). Ifølge informant J forventes det mer av barn i dag enn for 10 år siden og det kan tolkes som at konteksten har endret seg i samfunnet i Kosovo, og dette overføres videre til barnehagen. Videre påpekte hen at barn nå tolker og skaper verdiene omsorg og demokrati fra ulike kontekster og derfor vil verdiene omsorg og demokrati ha ulik betydning for det enkelte barn (Johansson et al., 2015, s. 18). Tidligere, slik informant J tolket det, kunne barn få verdiene omsorg og demokrati i individuell dimensjon, men det har nå endret seg fordi

barn nå får inn verdiene omsorg og demokrati også i samfunnet, gjennom restauranter, parker og andre aktiviteter (Johansson et al., 2015, s. 15). Det som er viktig å tenke på da er hva det er barn tar med seg av omsorg og demokrati som de møter i barnehagen og i hjemmet, og hvordan blir dette ivaretatt? Ifølge informant J vil den omsorgen og medvirkningen barn får som små, være med når de blir voksne (Johansson et al., 2015). Forfatteren er usikker på eget standpunkt her vedrørende informant Js siste utsagn, fordi verdiene omsorg og demokrati tilegner barn seg gjennom samspillsmønstre (Johansson et al., 2015, s. 15).

Som vi ser i dette eksemplet fortalte Informant J om verdier og sin egen teori om at barn er annerledes nå enn de var for 10 år siden. Ifølge Johansson et al. (2015) er en verdi noe som enten kan være bra eller dårlig, en kan se som fungerer og ikke (2015, s. 15). Derimot, ifølge informant J, er det enklere å ivareta verdiene omsorg og demokrati i dag enn tidligere, fordi barn har utvidet horisonten sin. Men betyr det at hen mener at barn ikke blir eksponert for omsorg og medvirkning fra familien? Fordi hen nevnte at barn var lite sosiale da. Som et motargument til dette blir barn eksponert av foreldre for omsorg når de blir født, tilhørighet og kjærlighet og det er foreldre som har ansvar for verdiformidlingen. Selv om det er foreldre som har ansvar for verdiformidlingen har barnehager i Kosovo begynt å bety mer for barn enn kun et oppholdssted (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 110). På den ene siden er forfatteren enig med Informant J om at ting har endret seg, men på den annen side gjelder ikke dette for alle. Hvis det tas utgangspunkt i Kosovo, er det et veldig lavt antall barn som går i barnehage, og det er fortsatt mange barn som er hjemme og blir oppdratt av sin primærfamilie og får omsorg og demokrati derfra (Ligji mbi edukimin parashkollor, 2006). Til forskjell fra norske barnehager, der 98 % av barn går i barnehagen. Men det må nevnes at i Norge blir barnehager finansiert av staten og foreldre som ikke har mulighet til å betale full pris får redusert betaling (Jonassen, 2015). En slik ordning skulle barnehagene i Kosovo hatt, fordi det er en utfordring for foreldre i Kosovo, fordi de ikke vet hvor de skal plassere barna når begge foreldre arbeider og ikke har råd til barnehageplass. Derimot har ikke disse barna noe sted å være når foreldrene er på arbeid og foreldrene velger heller å la barna sine være hjemme alene, fordi de har ikke råd til å betale private barnehager (Krasniqi & Shefkiu, 2018). På den ene siden er det positivt at foreldre arbeider og skaper en bedre fremtid for sine barn, men på den annen side er det foreldrene som har ansvar for oppdragelse og ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati, og hva vil skje når foreldrene jobber og ikke har mulighet å sende barna i barnehage (Hovdelien, 2012). Til forskjell fra Norge er barnehageloven og

kunnskapsdepartementet enige at det er foreldre som har ansvar for verdiformidlingen, men barnehagen har blitt en viktig del av livet til barnet og derfor skal personalet ta ansvar for barns etiske verdiopplæring (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 110). Det kan føre til at barn blir endret og det må en være forsiktig med. Det kan oppstå situasjoner der barnas verdier omsorg og demokrati, som de har fått hjemmefra, ikke blir godtatt i barnehagen. Dette har også vist seg gjennom forskning hvor forfatterne så at inkludering er en del av den demokratiske verdien og at alle barn har rett til å være deltakende, men det var ikke tilfelle, fordi de så at barnehagene ikke hadde et inkluderende fellesskap (Johannson et al., 2015). Til tross for at det i barnehager i Norge er obligatorisk å følge verdiene omsorg og demokrati, betyr ikke det at de gjør det og dersom de gjør det, vil ikke det heller si at de gjør det for alle. I motsetning til barnehager i Kosovo som selv styrer hvordan de ivaretar verdiene omsorg og demokrati (Gjelaj et al., 2018).

Dette er med å skape rammene for hvordan man kan forstå praksisene i dagens barnehage i Kosovo og forstå samfunnet i Kosovo. Informant L sa følgende om utfordringene omkring verdiene omsorg og demokrati. *«Jeg er kjent med rammeplanen til Norge og har sett at i Rammeplanen er delt etter ulike kategorier og der nevnes også ulike verdier fra ulike kategorier».*

Hen fortalte at i den norske rammeplanen deles verdiene inn i omsorg, demokrati, danning og kommunikasjon selv om de henger sammen. Videre fortalt hen at disse igjen er delt inn i ulike kategorier, som for eksempel religion, etikk og filosofi.

Hen fortsatte:

I Kosovo er det ennå ikke utviklet et system der vi har en oversikt over skjemaer som vi skal fylle ut om barn. Jeg savner et slik skjema fordi vi som jobber i barnehage ikke klarer å følge opp skikkelig og det blir en utfordring når barna starter på skolen.

Barnehager i Norge har både en pedagogisk plan som de følger og de har en ryddig og tydelig Rammeplan som enkelt og konkret forteller hva personalet er ansvarlig for å følge når de jobber med barn i barnehage (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2008, s. 110). Hen informant L mener at når det er tilgang til en pedagogisk plan er det mer oversiktlig å ha en bevissthet rundt hvordan å ivareta verdiene omsorg og demokrati. Da vet ansatte hva de skal gjøre og hvordan, og kan ta en evaluering til slutt. Målet med barnehager i Norge er å gi en mal og at den skal prege arbeidet som gjøres rundt omkring i barnehager i Norge (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 17). Til forskjell fra Kosovo, som er ganske nye med barnehager og har begrenset med muligheter, fordi de så vidt klarer å vedlikeholde med nok personal og driftskostnader (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Til tross for dette har barnehager i Kosovo en rammeplan hvor verdiene omsorg og demokrati er tydelig beskrevet og hva personalet skal følge (u.a., 2006). På den ene siden forstår forfatteren hva informant L ville fram til, men samtidig så trenger en ikke et skjema for å ivareta verdiene omsorg og demokrati.

Ifølge rammeplanen til Kosovo handler omsorg og demokrati om barnets utvikling til et fritt ansvarlig individ og likestilte muligheter for alle barn, noe som informant L bør ha som prioritering (Shefkiu et al., 2018). I likhet med rammeplanen til Norge, som beskriver at det handler om at barn skal lære av hverandre og ta vare på seg selv, og skape et inkluderende samfunn (Kunnskapsdepartementet, 2017). Informant A mente derimot at selv om de ikke har de beste forutsetningene med få voksne og mange barn og lite tilgang til materiell, prøver hen å skape en god hverdag for barna. Hen er tilpasset hvordan situasjonen er i Kosovo og at barnehager har lite midler for å utvikle barnehagene. Til tross for at barnehagelærere skal gi omsorg og vise demokrati når det er få voksne og barn mener Eidsvåg (2021) at voksne må finne en balanse med det å vise omsorg for andre og for seg selv, det handler om at hvis en bruker all sin energi på å ivareta den ene verdien vil det føre til at det blir belastende og etter hvert vil rutinene falle, fordi avdelingen ikke klarer å følge opp (2021, s. 29). I likhet med Johansson et al. (2015) som observerte at barnehager sjelden har mulighet til å ha én-til-én-samspill fordi det er få voksne og derfor så de at barnehager bør skifte fokus, ellers vil de få gjentatte dårlige resultater og det vil medføre konsekvenser for avdelingen, og barna sin trivsel (Johansson et al., 2015, s. 135). Det er en utfordring for barnehagelærere i Kosovo å ivareta verdiene omsorg og demokrati med disse faktorene fordi det påvirker voksenrollen med tanke på å gi barna reelle valgmuligheter og være åpen for barnas innspill og ideer (Johansson et al., 2015). Det handler om at når det er lite penger begrenser det hvilke

muligheter barnehagelærer har med barna på avdelingen. Informant J fulgte sine kolleger og var enig at staten ikke følger opp barnehagene med tanke på økonomi og det er en hindring for å skape gode barnehager. Men hen og informant L og A mente at det er bedre tilbud i private barnehager for barn. Men det hjelper lite når det er et lavt antall barn som går i private barnehager fordi det er kostbart. Ikke nok med det, men det er ikke alltid ensbetydende med bedre ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati jo bedre standard det er i en barnehage. Det kan også ha en sammenheng med at få antall barn går i private barnehager i Kosovo og den eneste grunnen er ikke at det er dyrt for familier i Kosovo, men disse private barnehagene er etablert av privatpersoner og de styrer organiseringen og reglene i barnehagen selv, og det er ikke noe alle foreldre vil være en del av (Krasniqi & Shefkiu, 2018). Det er ikke alle barnehager som har mulighet til å ansette psykolog og sykepleier, men her nevntes en konkret situasjon fra en privat barnehage. Det er mer penger i private barnehager, og det spørres hva barnehagene prioriterer. Hvorfor informant L har valgt å prioritere dette er fordi hen tror at barn får lite omsorg hjemme, fordi de sitter på iPad og telefon, og hen mente at barn er ensomme fordi de leker alene og foreldre viser lite omsorg. På en måte forstår forfatteren hens svar, men samtidig kan hen ikke vite hvor mye omsorg barnet får hjemme og det betyr ikke at barn ikke får omsorg av sine foreldre om de har fått iPaden i 30 minutter når foreldrene må lage mat eller ordne diverse ting. Barn får naturlig omsorg av sine foreldre og den første omsorgen skjer nonverbalt med kroppsspråk, blick og nærhet (Johansson et al., 2015, s. 47).

Når det er ulike relasjoner vil det forekomme ulike omsorgsmønstre fordi barn er ulike, og derfor kan barnehagelærer møte på barn som har fått omsorg, noen mangler omsorg og noen har ikke fått tilstrekkelig omsorg, men det trenger ikke å bety at det er foreldrene som ikke har gitt omsorg. Det kan være på grunn av bakgrunn og kultur (Eidsvåg, 2021, s. 16). Selv om et barn ikke har fått tilstrekkelig med omsorg på grunn av bakgrunnen til familien, skal hvert enkelt barn bli sett, men om å ansette en psykolog er måten å gjøre det på kan ikke forfatteren svare på. Informant A derimot, mente at barn er likestilte og ikke skal klassifiseres. Med det mente hen at ivaretagelsen av verdiene omsorg og demokrati skal skje likt, selv om hen mente at i private barnehager får barn mer utbytte av det. Det er både private barnehager og privatskoler i Norge også, men forskjellene er ikke like store. Men rettigheter og likeverd betyr ikke at folk nødvendigvis skal behandles likt. Derimot det skal ikke være forskjellsbehandling av barn, men hva handlinger barn gjør og hvilke oppfatninger de har av mennesker er en del av verdien demokrati (Lindboe, 2009, s. 102). Det handler om å se det

unike hos barn og slik Biesta (2007) nevner skal vi leve i en felles verden, men vi trenger ikke å skape et felles grunnlag (2007, s. 36).

Forfatteren tror at for å ivareta verdiene omsorg og demokrati handler det om personalet som arbeider i barnehagen, og hvordan de tar imot barna og hvordan de er med barna i hverdagen. Dersom barnehagelærer genuint liker å jobbe med barn klarer hen å skyve unna rammene for hva som er rundt de for å ha fokus på barna og skape en så god hverdag som mulig. Til tross for at informantene mente at de klarer å ivareta verdiene omsorg og demokrati har de gjennom sine svar relatert seg til en strategisk og organisatorisk handling, der fokuset hos barnehagelærerne er at de har det som plikt å vise omsorg og fremme demokrati og ikke fordi de egentlig har lyst (Johansson et al., 2015, s. 47). Imidlertid viser resultatene at rammene rundt påvirker hvordan barnehagelærerne gjennomfører arbeidet, og noen av disse faktorene ses også i barnehager i Norge. I likhet med Kosovo er også bemanningen i Norge noe som kunne ha vært bedre, selv om det kan ikke sammenlignes med barnehager i Kosovo. I Norge er det på stor avdeling 19 barn på tre voksne på stor avdeling, og 12 barn på fire voksne på liten avdeling (Kunnskapsdepartementet, 2005, § 26). Til tross for det er det fortsatt stor forskjell fra barnehager i Kosovo og å øke bemanningen bør prioriteres på grunn av sikkerhet og organisering (u.a., 2006, s. 27). Det har blitt sagt i flere år at det skal bli en prioritering, men utfordringen i barnehager i Kosovo er at de ikke klarer å rekruttere for å øke interessen for barnehagelærerutdanningen (Gjelaj et al., 2018, s. 5), og det har ikke blitt bedre med årene. Barnehager i Kosovo er lite prioritert og det settes så å si aldri penger til barnehager. Dersom barnehager skal være i drift må de enten få hjelp av foreldre til å finansiere eller åpne privat barnehage, og der må den som åpner sørge for å ha nok penger til å drifte barnehagen (Gjelaj et al., 2018).

1.

Informant A svarte følgende på samme spørsmål:

Det er en utfordring med barnehagesystemet i landet mitt og vi har ikke de beste forutsetningene for å gjøre en like god jobb som vi skulle ønsket, men jeg prøver å skape en god hverdag for barna. I mitt land blir ikke barnehager prioritert og derfor er det lite midler

for å utvikle barnehagene. Jeg har fått hørt flere ganger at det jeg gjør er ikke viktig og barna trenger bare et oppholdssted mens foreldrene er på jobb.

De fikk oppfølgingsspørsmål om når ikke det er et system som følger, barna hvordan blir de fulgt opp med verdien omsorg og demokrati, uten midler og lite personal og lite tilgang til diverse ting?

Informant A svarte på det:

Det er fire voksne på 36 barn og da er det utfordrende å se hvert enkelt barn og gi omsorg. Det er også en annen utfordring at forholdene i vår barnehage ikke er som i andre land. Vi har lite tilgang til leker, utstyr til formingsaktiviteter og dårlige forhold gjør arbeidet vanskeligere. Med de forholdene vi har i dag er det utfordrende å holde aktiviteter når vi ikke har tilgang til ting og da er det vanskelig å gjennomføre aktiviteten.

Informant L fulgte opp og svarte følgende:

Jeg har en gruppe av kolleger som det er behov for der jeg jobber, og noen av de er psykolog og sykepleier. Vi kan ha en del situasjoner der de må gripe inn. Det kan oppstå utfordringer med barnet og foreldre og det kan psykologen hjelpe med. Jeg mener at foreldre viser lite omsorg hjemme og at barna strever med ensomhet. De leker mye alene og er vant til å sitte på iPad og telefon hjemme og blir ikke sett av foreldre. Barn er også mye hjemme alene. Derfor mener jeg at vi må ivareta verdien omsorg og gi mest mulig av det i barnehagen da jeg vet at de får lite av det hjemme.

Informant A responderte med:

Uansett alder, bakgrunn eller kjønn så er alle barna likestilte og de skal ikke klassifiseres. Men jeg må også si at barn som går i private barnehager får mer utbytte av det og det er en selvfølge når barnehagen koster mer og har bedre standard. Om det er forskjellsbehandling og ikke alle har mulighet til de samme rettigheter generelt i barnehagene i Kosovo kan diskuteres fordi ikke alle har råd til private barnehager i Kosovo.

Informant J svarte slik:

Vi har ikke mye penger til barnehagen og vi er ikke en prioritet for staten. Det har vært problemer med infrastruktur fordi Kosovo som land holder på å etablere seg og vi har ikke rukket å investere så mye som vi skulle ønsket.

Hen fortalte videre at de ikke har tilgang til utstyr for formingsaktiviteter, leker, økonomi til å fikse noe ute eller inne. «Det er et hinder for å gjennomføre jobben så godt som vi skulle ønske».

Hen fortsatte:

Når du som barn ikke har tilgang til en stol og et bord og lite rom å boltre seg på kan det forstyrre den gode atmosfæren og barns velvære. I private barnehager er det litt annerledes fordi der kan du fikse slik du vil ha det og det ser ut som en barnehage.

Det ligger store utfordringer i Kosovo i det som ble nevnt ovenfor og det har ikke blitt bedre med årene. Barnehager i Kosovo er lite prioritert og det settes så å si aldri penger av til barnehager. Dersom barnehager skal være i drift må de enten få hjelp av foreldre til å

finansiere eller åpne privat barnehage, og der må den som åpner sørge for å ha nok penger til å drifte barnehagen (Gjelaj et al., 2018).

Inkluderende praksis

Sammenhengende svarte alle informantene at kultur spiller en stor rolle i vektlegging av demokrati og omsorg i barnehager i Kosovo. Men de har ulike tilnærminger på måter kultur påvirker omsorg og demokrati. De var tydelige på at det er barnehagelærer som har ansvar for det pedagogiske arbeidet og her skal verdiene omsorg og demokrati inkluderes, men at kultur har mye å si for hvordan verdiene omsorg og demokrati inkluderes i praksis.

Informant L sa følgende om omsorg og demokrati i inkluderende praksis:

Barn har to ulike kulturer og den ene får de hjemmefra og den andre i barnehagen. Jeg er heldig som har bare én nasjonalitet og én religion å forholde meg til i verdigrunnlaget i barnehagen. Alle barna er fra Kosovo og alle har samme religion.

Informant A sa følgende om inkluderende praksis:

Kultur spiller en stor rolle og viktig rolle for omsorg og demokrati. Der jeg jobber har vi alle samme kultur og det er ikke noe annerledes. Men selv om vi har samme kultur og kanskje feirer samme høytid, så har barn ulike assosiasjoner og erfaringer på hvordan de feirer høytid. Et eksempel er når vi feirer ID, da snakker vi med barna og får deres erfaringer om hvordan de er vant til å feire ID. Det har samme essens.

Informant J sa følgende om inkluderende praksis for omsorg og demokrati:

Kultur har mye å si for måter å ivareta verdier med tanke på by, område og land så har alle sine kulturelle verdier og religiøse verdier og ikke minst de verdiene en får fra

primærfamilien. Alle disse spille en rolle i jobben vår og vi jobber rundt alle disse. Barnehagelæreren skal være dyktig for å se til at alle disse verdiene flettes sammen og jobbe rundt de og kjenne de i barnehagen. Den kulturelle kleskoden og det kulturelle språket barn bruker er en verdi i seg selv. Vi har i vår barnehage hatt barn med ulike språk og nasjonaliteter og det har vært en verdi for hvert språk de snakker.

Jeg har hatt albansk som primært språk, men for at alle barna skal føle seg inkludert og sett har vi ansatte lært ord og setninger på deres språk for å respektere de og deres verdier. Vi har hatt fire ulike språk og det er bosnisk, arabisk, urdu og engelsk. Barna har følt seg verdsatt og inkludert og de har funnet seg selv som individ, som har ført til at de har hatt motivasjon til å lære albansk og nå kan alle flytende albansk.

Hen fortsatte:

Vi markerer alle høytider i vår barnehage uavhengig om hva slags religion barna har. Det hadde vært brudd på menneskerettighetene og barnas rettigheter hvis vi kun skulle markert den høytiden som er relevant for landet eller religionen som landet tilhører, som i dette tilfellet er ID. Vi har som sagt ulike barn med ulike nasjonaliteter i vår barnehage og vi har også barn med en annen hudfarge, og jeg har vært bevisst på å snu om programmet og ha aktiviteter med barna med ulike farger fra verden og snakket med de om det og anerkjenne det, og det har aldri vært et problem med de ansatte eller barna. Men vi har hatt utfordringer med foreldre. Det er mye barna forteller oss i barnehagen som de har hørt foreldrene si og det kan være noe som at barna med en annen hudfarge ikke er pene.

Å ivareta demokrati handler om kultur, fordi barn får erfaringer med å uttrykke seg fritt og oppstår det en ubehagelig situasjon vet de at de ikke vil bli kjeftet på for det. Det er en utvikling av tillit til oss at barn har jevnlig dialog med oss om ulike situasjoner enten om det er i barnehagen eller hjemme.

«Jeg mener at verdien demokrati bør være en prioritet i barnehagene i Kosovo og at barn skal få erfaringer med verdien demokrati og hva den står for. Hvorfor?» *Sa* hen informant J *fordi det hjelper med kulturen som familien har gitt, men det er ikke mulighet at de verdiene som barn får fra hjemmet skal endres 100%. Det hjelper at barn går i barnehagen og vi er gode rollemodeller, men ikke for alt dessverre.* Hen avsluttet med å si at demokrati er når et barn sier hva hen ikke vil, men vil bestemme i ulike hverdagslige situasjoner.

Informantene mente at barn er delt mellom to kulturer, én fra familien og én fra miljøet og barnehagen. Ifølge Bjørnset og Friberg (2019, s. 23) forstås kultur som organisering av familieliv og generasjoner som skaper verdier i et felleskap. Med å få fram barnets kultur og andre sine kulturer vil det være med å styrke den sosiale og kulturelle konteksten (Melberg, 2012, s. 90). Derimot er det ikke en heldig situasjon for barn hvis de kun har én religion de lærer om og én kultur å forholde seg til. Slik som informant A og J påpekte er det en ressurs å lære barn om andre kulturer fordi det er slik verdiene omsorg og demokrati ivaretas, ved å ha en ressursorientert tilnærming til kulturelt mangfold (Fajersson, 2009, s. 24). Det bør legges vekt på andre kulturer og ikke det faktumet at de er albanske og derfor trenger ikke kulturen å utvikle seg og prøve nye ting. Når en tenker at en lærer om andre kulturer eller nasjoner så trenger ikke det å bety at barna kommer fra et annet land eller har en annen religion. Informant A påpekte det så fint med å si at selv om alle i hens barnehage feirer ID, betyr ikke det at alle feirer det likt, fordi barn har ulike erfaringer og assosiasjoner med feiring av ID. Ifølge Gjervan (et al., 2006, s. 18) er kultur noe som stadig er i endring og kan ta ulike retninger. Det vil si at det er ulike albanske familier, slik som det er ulike norske familier. Til tross for at en person er norsk eller albansk så kan personen ha ulik bakgrunn, religion og tro. Det vil si at selv om personer kommer fra samme land eller har samme tro, så trenger ikke det å bety at personene har samme kultur. Dette er en hindring for å ivareta verdiene omsorg og demokrati, fordi hvis det tenkes at generasjonen barnehagelærere og foreldre de har en annen kultur enn den generasjonen nå, er det fordi samfunnet i utvikling. Derfor fortalte informant J at en endring som har kommet med årene er at barn vil lære om andre kulturer fordi barn i dag er mer utadvendte og går ut mer i ulike arenaer, men dessverre påpekt hen at foreldre fortsatt er en utfordring i den biten og det er vanskelig å overbevise foreldre om hvor viktig det er at barn får kunnskap om andre kulturer enn kun sin egen for å ivareta verdiene omsorg og demokrati.

For å ivareta verdiene omsorg og demokrati er det viktig at barnehagelærer er forberedt og stiller krav til sine medarbeidere om å ha kunnskap om andre kulturer og religioner. Av oppgavens informanter hadde informant J hatt barn med ulik kultur og nasjonalitet i sin barnehage. Slik forfatteren forsto de to andre informantene var de lettet for at de slipper å forholde seg til andre enn deres egen kultur. Barnehagelærer skal være forberedt på å ta imot familier med en annen bakgrunn, slik at barn skal få en god start i barnehagen og blir trygg på sin kultur og identitet. Hvilke holdninger personalet har til mangfold kan være avgjørende for kvaliteten på ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati og deres muligheter til medvirkning og bestemmelse (Gjervan, 2006, s. 8). Det er viktig med delingskultur i barnehager i Kosovo. Melberg (2012) påpeker at: hvis en tar noe inn fra de ulike kulturene åpner det for dialog og samspill, ikke bare i møte med det enkelte barnet, men også mellom foreldre og barnehage og mellom foreldre og barn (Melberg, 2012, s. 96). Hun mener at det også er viktig å ta noe som er gjenkjennbart for barn og ta dette med inn på avdelingen (Melberg, 2012, s. 96). Dette er noe informant J har gjort ved å etablere inkluderende praksis; at hen og hens medarbeidere har lært noen ord og setninger på språket til det barnet som ikke kunne albansk. Da blir det automatisk gjenkjennelig for hen, men òg en anerkjennelse som vil gi barnet et godt selvbilde til å ha lyst til å komme i barnehagen og etablere vennskap. Forfatteren vil hevde at informantene viste to ulike tilnærminger til hvordan ivareta verdiene omsorg og demokrati i inkluderende praksis. For informant J er det tydelig at hen har en kommunikativ handling når hen jobber med inkluderende praksis – fordi hen har et ønske om å forstå, men samtidig har hen også en strategisk handling, fordi hen har et mål med det hen gjør (Johansson et al., 2015, s. 48). Men det som er viktig å tenke på, med tanke på inkludering for å ivareta verdiene omsorg og demokrati, er ikke alle barn har språk og da må barnehagelærer tenke på handlingene hen gjør og om hen bruker kroppsspråk og blick og nærhet til å inkludere alle (Johansson et al., 2015, s. 48).

Rammeplanen sier at: «Barnehagen skal synliggjøre et mangfold i familieformer og sørge for at alle barn får sin familie speilet i barnehagen» (R17: 10). Det er viktig at barn i barnehagen kan fremme sin kultur og sitt språk for å fremme felleskap. Det handler om å vise at det er ulike kulturer i barnehager. Det som er vanlig for oss i Norge er i enkelte kulturer ugjenkjennelig, slik som i barnehager i Kosovo. Kulturforskjeller kan ha en sammenheng med ulik

oppdragelse. I dette tilfellet som med voksne og barn som jobber i barnehager i Kosovo, som i løpet av sin oppdragelse har vokst opp med en kultur som foreldrene har lært de. Det er viktig å fremme disse kulturene, fordi da fremmes verdiene demokrati og omsorg. Johannessen (2007, s. 36) påpeker at: «Det er viktigere å erkjenne alt vi har felles med folk fra andre land enn forskjellene mellom oss». Å ivareta verdiene demokrati og omsorg er noe de fleste praktiserer, men måten det blir gjort på er annerledes fra kultur til kultur og fra land til land.

Samfunnet i Kosovo har utover årene blitt mer preget av flere religiøse og kulturelle tradisjoner og det kommer tydelig fram i rammeplanen til Kosovo. «(...) skal være mulig for barn å utvikle seg gjennom lek og læring uavhengig av religion, livssyn og sosioøkonomisk tilhørighet» (Gjelaj et al., 2018, s. 9). For barnehager i Kosovo er det relativt nytt at de forholder seg til flere verdigrunnlag enn de som de er vant til. De har måttet skape et fellesskap i barnehagen som godtar ulike religioner og tradisjoner for å forholde seg til demokrati i samfunnet. Det er også en annen utfordring med at Kosovo har blitt flerkulturelt, nemlig at det er lav kompetanse blant de ansatte. Det må påpekes at det er et lavt antall mennesker som er flerkulturelle i Kosovo sammenlignet med Norge. Norge har i mange år vært preget av ulike religioner og tradisjoner og har måtte forholde seg til verdiendringer i samfunnet. Det skrives i den norske rammeplanen at det må: «(...) være mulig for barn, foreldre og ansatte med ulik religiøs og livssynsmessig tilhørighet å slutte seg til et verdigrunnlag» (KD, 2017, s. 5). Det menes at det skal være mulig å skape et fellesskap og samtidig ha rom for ulike verdier som omsorg og demokrati og sette de fram i lyset.

En av faktorene som informantene nevnte er kulturforskjeller for å ivareta verdiene omsorg og demokrati. Det som har blitt vanlig for oss i Norge er uvanlig for kulturen i Kosovo. Kulturforskjeller kan ha en sammenheng med ulik oppdragelse. I Norge har det nå blitt vanlig å feire alle høytider og markeringer i barnehagen, og barna lærer fra tidlig av å være selvstendige. I barnehager i Kosovo var informantene delt her, fordi de mente at det er foreldre som skaper barna to kulturer, fordi foreldre vil helst at barna ikke skal inkluderes i andre religioner og markeringer, og at barna gjør seg sin egen mening om det. Foreldre i

Kosovo blir bekymret for sine barn og ønsker at barnehagelærer hjelper dem med alt. Foreldre er også usikre til inkluderende praksiser i forhold til å ivareta verdiene omsorg og demokrati fordi de har lite kunnskap om det. Informant J delte et eksempel på det; at foreldre sier til sine barn at barn med en annen hudfarge ikke er «pene». Foreldre bør kjenne til og kunne forholde seg til andre verdier enn dem som før bestemte deres oppdragelse (Gjervan et al., 2006, s. 108). Foreldre har ofte en frykt for å møte alt det nye som er i barnehagene i Kosovo. Som nevnt tidligere har verdiene omsorg og demokrati endret seg, og derfor trår de forsiktig når de skal representere verdiene omsorg og demokrati som de har gitt sine barn hjemmefra. Rammeplanen til Kosovo skriver at: «Barn utvikler tillit til seg selv og andre, utvikler felleskap og er åpne for endringer og deltakelse i gruppe, barns fysiske og psykiske helse» (u.a, 2006, s. 2). I likhet med rammeplanen til Norge som skriver at: «Barnehagen skal fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 5). Informantene fortalte at de er rollemodeller for barn i barnehage og selv om kanskje alle har samme kultur eller religion, så er de bevisste på at barn skal lære om ulike kulturer, nasjonaliteter og religioner for å ivareta verdiene omsorg og demokrati – i motsetning til informant L som påpekte at hen er heldig som kun har én religion og én kultur å forholde seg til. Det er ulike barnehager i Norge også og det kan også være at de fleste barna er etnisk norske og er kristne, men det betyr ikke at barnehagelærer har fritak fra å feire de andre høytidene eller å integrere barn fra et annet land. Det skal gå begge veier; at barn som kommer til Kosovo fra et annet land skal lære kulturen i Norge, og motsatt for de som jobber i barnehage og bar. Informant J snakket om at hen hadde et barn som hadde et annet språk, men de snudde programmet og tok initiativ til å lære ord og setninger på det barnets språk. Hen mente at dette er et bidrag til å gi dette barnet motivasjon til å lære albansk, altså språket til Kosovo. Dette kan oppfattes ulikt av foreldre med ulik kultur fordi oppdragelsen har vært ulik, og de mener at dersom personalet endrer programmet for at et barn skal føle tilhørighet, hvordan vil gå med resten av barna om de får nok omsorg og oppmerksomhet? Ettersom oppdragelsen er ulik må barnehagelærer samarbeide med foreldre om å gi barnet og foreldrene tid til å venne seg til nye kulturer, høytider, nasjonaliteter og tradisjoner, men hvis det blir en utfordring bør foreldrene i Kosovo venne barna til hvordan det er i barnehagen med å gjøre noen av tingene hjemme. Et eksempel kan være at foreldre feirer FN-dagen, som er en dag som viser at mennesker har respekt for hverandre uansett bakgrunn, hudfarge og nasjonalitet, eller når det er desember å ta fram et juletre og pynte det og kjøpe én eller to julegaver. Dette gir kunnskap til barn og det blir ikke en førstegangsopplevelse for barna når de har erfart det sammen med foreldrene. Dette er en form for tillit; hvis foreldre hadde vært villige til å vise barnehagelærere i Kosovo at de vil

samarbeide, men barnehagelærer må også være villig til å finne et kompromiss hvis det er nødvendig, slik som Qurashi (2009, s. 107) påpeker så er foreldre den beste samarbeidspartneren barnehagen kan ha.

Foreldresamarbeid

Informant J sa følgende om foreldresamarbeidet i forhold til omsorg og demokrati i barnehagen:

Foreldrene er engasjerte og involverte og de setter seg inn i programmet til barnehagen, som vi jobber med gjennom hele året. Vi gjør mye sammen med foreldrene. En av tingene kan være at vi besøker arbeidsstedene til foreldrene eller at de kommer som gjester i barnehagen, og holder samling og har en aktivitet. Når vi reiser på utflukt blir foreldrene med.

Hen stoppet opp og tenkte, så fortsatte hen med å si at i Kosovo er det vanlig å besøke fabrikker og da blir foreldrene med på det. Videre fortsatte hen å skildre en stor dag som feires i Kosovo, og det er barnas dag. Da kommer foreldre med mat og de ordner praktiske ting dersom det er behov for det. De hjelper også med økonomi hvis de har mangel på leker eller utstyr til formingsaktiviteter. Hen stoppet opp igjen før hen sa:

Jeg kjenner veldig godt til foreldrene og samarbeider tett med dem, særlig når de vet at Kosovo er et land der barnehager ikke blir prioritert like mye som de burde, men foreldre hjelper med denne prosessen dersom de ansatte er engasjerte i barna deres (...) Dette er også foreldre som krever at deres barn blir sett og krever at de ansatte har noe å fortelle når de henter sitt barn. De krever det av oss og de krever tett dialog og samarbeid når det gjelder deres barn.

Informant A fulgte opp med dette:

Hen var tydelig på at hvis det ikke hadde vært for at foreldre stilte opp og hadde et tett samarbeid med de ansatte så hadde ikke de kunnet klart å holde barnehagedriften i gang.

Foreldresamarbeid i forhold til verdiene omsorg og demokrati kan bli en utfordring. Det informant A muligens mente er at foreldre uttrykker at det ikke overføres god nok omsorg i barnehagen og at barnet ikke er fritt i barnehagen. Egentlig er det motsatt, men det er vanskelig for foreldre å innrømme at de ikke klarer å overføre gode verdier hos sine barn når de ikke har fått den type oppdragelse. Når det er sagt vil jeg påpeke at systemet i Kosovo ikke gir muligheter til å følge opp hvert enkelt barn og deres familier når det gjelder omsorg og demokrati. Det er fortsatt noen familier i Kosovo som oppdrar barn på en måte som ikke tolereres i andre land. Det er barn som kommer med merker i ansiktet og det er barn som har fortalt at de har blitt slått, men systemet gjør ikke noe med det. Uansett hvor mye vi rapporterer og videresender så avsluttes sakene. Det er barn som bor i familier der verdiene omsorg og demokrati er ukjent for dem. Hen avsluttet med å si: «Det er en del familier som er klar over hvor viktig verdiene omsorg og demokrati er for barn, men så er det et stort antall som ikke er det».

Informant L sa følgende om foreldresamarbeid:

Utfordringen er samarbeidet med foreldrene av ulike grunner, men nevner en her nå. Et eksempel er når foreldre skal sende sine barn i barnehagen og ikke er klare for det selv psykisk og fysisk. De må forberede seg på det og ikke sette krav til oss at etter én dag tilvenning så skal barnet slutte å gråte. Det er en stor påkjenning for barn å begynne i barnehage, og foreldre forstår ikke dette. Derfor har jeg sagt at de to første ukene kan foreldre komme 1-2 timer å være med de i barnehagen, fordi barna må utvikle trygghet og tillit og kjenne på at foreldrene kommer tilbake selv om de blir etterlatt i barnehagen i noen timer. Trygghet er et viktig utgangspunkt for omsorg både i barnehagen og i hjemmet.

Ifølge informantene er det delte meninger om hvordan barnehagelærere ser på foreldresamarbeidet i forhold til verdien omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo. Ifølge informant J er det viktig å ha et godt samarbeid med foreldre og hen klarer å ha det, fordi de har en type forhold der de hjelper hverandre for å nå barnets potensial. Foreldrene bidrar med det de kan i barnehagen ved behov, men foreldrene er også tydelige på at de vil ha klare rammer rundt hvordan de får tilbakemeldinger om sine barn og at deres barn er i fokus når de henter og leverer. Ifølge Qurashi (2009, s. 137) bør foreldre bli en del av barnehagen, og inkluderes så mye som mulig, for å få et godt samarbeid, fordi dette endrer atmosfæren i barnehagen, og tar med foreldre på en reise hvor deres barn oppholder seg mange timer. Dette er veldig viktig for foreldre Det er ikke alle foreldre som tilbringer like mye tid til barnehagen, som informant J påpekte at foreldrene i hens barnehage gjør. At foreldre kommer i barnehagen og er med på samlingen til barn er tidkrevende, fordi ikke alle har mulighet til det. I tillegg at foreldre blir med på utflukt sammen med barnehagen og barna er jo kvalitetstid for dem, og de får sett barnet sitt i andre omgivelser. Ifølge informantene A og L oppstår det utfordringer med foreldresamarbeidet. Ifølge informant A gir foreldre tilbakemeldinger om at de er misfornøyde med barnehagen og da mer spesifikt at deres barn får lite omsorg. Ifølge informant L er utfordringen med foreldrene her at de forventer mye på kort tid og det stilles krav til de ansatte som er umulige å realisere på kort tid. Dette handler om kommunikasjon, fordi når personalet ikke kommuniserer så mye som de bør med foreldrene, da blir mulighetene som kunne oppstått skjøvet bort, og barna får ikke den gode starten og tryggheten i barnehagen som behøves.

I en barnehage med en ressursorientert tilnærming til mangfold verdsettes foreldrenes likheter og ulikheter, og ulike tanker om hva som er barns beste får komme til uttrykk... personalet og foreldrene er ikke nødvendigvis enige om alt, men ved å lytte til hverandre, får de en stadig større forståelse for hverandre oppfatninger. (Gjervan, 2006, s. 41)

Dette sitatet fra *Temaheftet om språklig mangfold* viser at dersom barnehager har en ressursorientert tilnærming er dialogen mellom barnets hjem og barnehagen viktig. Den albanske rammeplanen gir et klart uttrykk om at både barnehage og foreldre har et ansvar for at deres barn skal trives og føle seg trygt. Personalet må bli trygge på foreldrene – det er bare da det oppstår en god dialog og tillit til hverandre. Det er personalet som har ansvar for å spørre foreldre om deres barn og vise interesse for deres verdier, religion og oppdragelse (Qurashi,

2009, s. 137). Derimot, slik informantene beskriver det, eksisterer det usikkerhet hos foreldrene vedrørende om det er trygt nok i barnehagen for å levere sine barn der. Det er barnehagelærer sitt ansvar å trygge foreldre og skape tillit til dem, slik at foreldre skal klare å stole på personalet som jobber der. Barnehagelærer bør skape forståelse for foreldrene og ha åpen kommunikasjon når foreldre er bekymret for sitt barn med tanke på barnehagestart og omsorg. Det er spesielt viktig at barnehagelærer har jevnlig kommunikasjon med foreldre med tanke på oppdragelse av barnet. Når barnehagelærer etablerer tillit til foreldre og foreldre stoler på barnehagelærer, er det mulighet for å ha møter med foreldre angående vold i hjemmet og oppdragelse. Hvis ikke kan det oppstå fremmedfrykt, og tolket ut ifra beskrivelsene til informant L og A, kan dette forebygges. Når det utføres pedagogiske aktiviteter og inkluderende praksis, med tanke på ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati, får barn og foreldre oppleve en åpenhet for egne og andres erfaringer, religioner, interesser, identiteter og tradisjoner (Gjervan et al., 2006, s. 28). Det kan barnehagelærer utføre ved å invitere foreldre i barnehagen, slik at de kan observere hvordan personalet er sammen med barna og hvordan det arbeides for at barn skal bli anerkjent og utvikle identitetsbekreftelse ved å ivareta verdiene omsorg og demokrati. Derimot, når foreldre ser hva personalet jobber med, vil det bidra til å utvikle tillit til dem, men kanskje også endre måten foreldre oppdrar sitt barn på. Det er spesielt viktig for barnehager i Kosovo, som har utfordringer med rammebetingelser og ikke lager månedsplan eller ukeplan, slik det gjøres i Norge. Da kan foreldre heller observere det i praksis og besøke barnehagen eller være deltakende i annet, slik som informant J har etablert. Det vil også bidra til å gi foreldre til barn i barnehager i Kosovo en åpenbaring om hva barnehagen står for og hvor mye pedagogikk som utøves i løpet av dagen, og at det ikke bare er et oppholdssted som ifølge informant A foreldre tror. Det viser også at personalet er villige til å betrakte andre kulturer og vise hvordan de ulike kulturene kommer fram i barnehagen.

Det er en viktig oppgave for personalet å bli kjent med foreldres tanker om barnet, for så å tilrettelegge en hverdag i barnehagen der foreldre opplever at deres perspektiver blir ivaretatt (Gjervan et al., 2006, s. 88). I likhet med barnehager i Norge er det viktig at barnehagelærer har et godt samarbeid med foreldre, mens foreldre holder seg oppdatert på hva det skjer i barnehagen, gjennom månedsplaner og ukeplan samt jevnlig møter som foreldresamtaler, trivselssamtaler og oppstartssamtale. Men det er sjelden at barnehager i Norge inkluderer foreldrene i sine planer og inviterer dem med inn i barnehagen. Det som kan være en utfordring er at foreldre ikke har lyst å bruke tiden sin på å komme til barnehagen. Det er fordi noen foreldre ser på barnehagen som et sted hvor barnet tilbringer noen timer fram til foreldrene er ferdig på jobb eller skole. Etersom noen av dem spør om hvordan barnet utvikler seg vil

foreldre ved å ha møte med barnehagelærer få vite det. Dette kan utføres slik at foreldre skal forstå hvordan barnehagelærer arbeider med pedagogikk og hvorfor, da bør de engasjeres ofte i de ulike temaene og aktivitetene som skjer i barnehagen. Dette hadde barnehager i Norge og i Kosovo muligens hatt utbytte av, fordi fortsatt er noen som har fordommer om at barnehager kun er et oppholdssted for barn. Informant J er et godt eksempel på hvordan en kan få det til praktisk, og det er også en god måte å ivareta verdiene omsorg og demokrati på, sammen med barn, foreldre og personalet.

Oppsummering

I dette kapittelet har forfatteren analysert de empiriske funnene ved å anvende de teoretiske perspektivene som er presentert i teorikapittelet. Hensikten var å besvare oppgavens problemstilling: *Hvordan ivaretas verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo?*

Kapittelet er strukturert etter de mest relevante funnene, nemlig at rutiner er en viktig del av ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo. Videre er det andre relevante funnet at gjennom aktiviteter, deltakelse og kommunikasjon mente informantene at verdiene omsorg og demokrati ivaretas. Hovedpunktet i dette funnet er barns medvirkning relatert til demokrati og hvilket slags syn informantene har på det. Med inkluderende praksis er funnene at ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati er tilhørighet og kultur.

Hovedargumentet for å ivareta verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo er foreldresamarbeid og rammebetingelsene. Med foreldresamarbeid opplever informantene både fordeler og ulemper i forhold til ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati. Dette handler mest om oppdragelsesstil og menneskesyn. Vedrørende rammebetingelser ble det nevnt av informantene at barnehagesystemet i Kosovo, infrastruktur, økonomi og bemanning for å ivareta verdiene omsorg og demokrati kan føre til utfordringer. Informantene var bevisste på verdiene omsorg og demokrati og måten de ivaretar verdiene på, men de mente at finnes noen faktorer som begrenser dette; rammebetingelsene i Kosovo og foreldresamarbeid. Informantene mente at dersom de hadde gitt bedre muligheter, både fra staten og politikere, til å utvikle barnehagen, hadde de kunne hatt enda bedre vilkår for ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati. Informantene mente også at foreldrene må komme på banen, at samfunnet og generasjonene har endret seg, og med det må verdiene omsorg og demokrati ivaretas på en annen måte. Det må utvikles åpenhet til å utvide perspektivet på å få kunnskap om det som omhandler andre samfunn og kulturer, og ikke ha så sterk tilknytning til bare én

kultur. Barnehagelærere i Kosovo må endre sine holdninger i forhold til verdiene omsorg og demokrati slik at barn opplever økt innflytelse i pedagogiske planer og til å påvirke hverdagen i barnehagen. Dette kan ha en sammenheng med oppdragelsen til informantene, men også foreldrene, og derfor oppstår det også utfordringer i forhold til foreldresamarbeid.

Forfatteren har skrevet om teoretiske perspektiver som har en sammenheng med spørsmålet. Forfatteren ville kartlegge om det er forskjeller på ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo. Forfatteren startet innledningsvis med å skrive at barnehagene i Kosovo har lite muligheter og lavt budsjett for barnehagene og dette ble bekreftet av informantene som også sier at det er forskjeller på rammebetingelser og inkluderende praksis når det gjelder ivaretagelse av verdiene omsorg og demokrati i forhold til andre land. Informantene fortalte om eksempler hvordan de ivaretar verdiene omsorg og demokrati, men hvis forfatteren hadde forsket videre på dette temaet så hadde forfatteren observert og kanskje fått enda klarere bilde om hvordan verdiene omsorg og demokrati ivaretas i barnehager i Kosovo.

Litteraturliste

Bae, B. (2014). *Å se barn som subjekt – noen pedagogiske konsekvenser for pedagogisk arbeid i barnehagen*. Høgskolen I Oslo. Regjering.no
<https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnehager/artikler/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvens/id440489/>

Barnehageloven (2005). *Lov om barnehager*. (LOV -2005-06-17-64.)Hentet 30.11.22 fra:
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005/-06-17-24>

Biesta, G. (2015). *Democracy in the kindergarten - Helping young children to be at home in the world*. I KE. Jansen, J. Kaurel & T. Pålerud (Red.). Demokratiske praksiser i barnehagen (21-45). Bergen.

Bjørnset & Friberg. *FAFO-rapport 2019:01*.www.fafo.no/en/publications/fafo-reports/migrasjon-foreldreskap-og-sosial-kontroll

Bowly, R. (2007). Babies and toddler in non-parental daycare can avoid stress and anxiety if they develop a lasting secondary attachment bond with one carer who is consistently accessible to them. January 2008. *Attachment & Human Development* 9 (4): 307-19.
DOI:[10.1080/14616730701711516](https://doi.org/10.1080/14616730701711516)

Eidhamar, L.G. & Leer- Salvesen, P. (2008). *Nesten som deg selv: barn og etikk*. (3.utg.) Høyskoleforlaget.

Eidsvåg, G., M. (2021). *Etikk i barnehagen: syv samtaler om nærhet, omsorg og lykke*. Universitetsforlaget.

Emilson, A., Johansson, E. (2009). *The desirable toddler in preschool- values communicated in teacher and child interactions*. University of Stavanger and Linnaeus University.

Fajersson, K., E., Karlsson,E., Becher,A., A., Otterstad,A., M. (Red.). (2009). *Grip sjansene. Profesjonskompetanse, barn og kulturelt mangfold*. Cappelen Damm AS.

Fløistad, G. (2012). *Verdier i verditapets tid*. Flux Forlag.

FNs *barnekonvensjon* (2003). Barne- og likestillingsdepartementet.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvesjon.pdf

Gilje, N. & Grimen, H. (2007). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi* (2. utg.). Universitetsforlaget.

Gjelaj, M., Rraci, E., Bajrami, K. (2018). *Edukimi parashkollor ne Kosove. KEEN-Rrjeti i Kosoves per arsim dhe punesim.*

Gjervan, M. (2006). *Temahefte om språklig og kulturelt mangfold.*

Kunnskapsdepartementet.

Gjervan, M., Andersen, C.E., & Bleka, M. (2006). *Se mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen.* Cappelen Forlag.

Haugen, S. (2013). Barnehagen – arena for små barns opplevelse av mestring og glede over livet. I Røthle, M. (Red.), Haugen, S. & Løkken G. *Småbarnspedagogikk- Fenomenologiske og estetiske tilnærminger* (2. utg., s. 49-68). Cappelen akademisk forlag.

Hovdelien, O. (2012). *Barnehagens formålsparagraf- hvordan skal den forstås?* Prismet Forskning.

Jansen, K. E. (2015). *Samtalen som demokratisk premiss.* I Jansen, K. E., Kaurel, J. & Pålerud, T. (Red.). *Demokratiske praksiser i barnehagen* (151- 173). Fagbokforlaget.

Jansen, K. E., Kaurel, J. & Pålerud, T. (Red.). (2015). *Demokratiske praksiser i barnehagen.* Fagbokforlaget.

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2019). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5.utg.). Abstrakt Forlag.

Johansson, E., Fugelnes, K., Mørkeseth, E.I., Rothle, M., Tofteland, B., og Zachrisen, B. (2015). *Verdipedagogikk i barnehagen.* Universitetsforlaget AS.

Jonassen, T. (2015). *Fra oppbevaring til pedagogikk*. Barnehage.no
<https://www.barnehage.no/barnehageloven-dmmh-pedagogikk/fra-opbevaring-til-pedagogikk/106546>

\

Kasin, O. (2010). *Kultur som mangfold og enfold i barnehagen*. Nordisk barnehageforskning.

Krasniqi, N. & Shefkiu, A. (2018, 12. oktober). *Kosova me vetem 42 qerdhe publike*. Kallxo, gazeta JNK.

<https://kallxo.com/shkurt/kosova-me-vetem-42-cerdhe-publike/>

Kjørholt, A.T. (2011). *Rethinking young children`s rights for participation in diverse cultural contexts*. I M. Kernan & E. Singer (Red.). *Peer-relationships in early childhood education and care*. Oxon: Routledge. (s. 38-48), 10 s.

Kunnskapsdepartementet. (2006). *Rammeplan for innholdet og oppgavene til barnehage*.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2012). (2.utg.). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Akademisk.

Ligji nr. 02/L-52 mbi edukimin parashkollor ne Kosove (2006) *Gazeta zyrtare e Republikese Kosoves*.

Mekolli, E., Bruqi, Sh., Lahi, H., Kryeziu, A., Rexhepi, N., Uka, A., Bullatovci, Sh., Cakolli, A. (2020). *Shume-Kopshte-te-femijeve-ne-kosove-punojne-pa-licence*.

<https://buletiniekonomik.com/2020/03/03/shume-kopshte-te-femijeve-ne-kosove-punojne-pa-licence/>

<https://www.buletiniekonomik.com/2020/03/03/shume-kopshte-te-femijeve-ne-kosove-punojne-pa-licence/>

Melberg, J. (2012). «*Min historie*» - *det tospråklige barnets tekst som impuls i estetisk praksis i barnehagen*. Cappelen Damm AS.

Morrison, G.S. (2020). *Appropriate Preschool Goals*. Education.com LLC.

Pettersvold, M. (2013). *Demokratiforståelser og barns demokratiske deltakelse i barnehagen*. Nordic Studies in Education, Vol.34, 127-147.
https://www.academia.edu/8372930/demokratiforstaaelser_og_barns_demokratiske_deltakelse

Postholm, M. B. (2005). *Kvalitativ metode: En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasesstudier* (2.utg.). Universitetsforlaget.

Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (3. utg.). Fagbokforlaget.

Sagberg, S. (2012) *Religion, verdi og danning: barns møte med de store spørsmål i livet*. Fagbokforlaget.

St.meld.nr.19 (2015-2016). *Tid for lek og læring*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/cae152ecc6f9450a819ae2a9896d7cf5/no/pdfs/stm201520160019000dddpdfs.pdf>

St.meld.nr. 27 (1999-2000). *Barnehage til beste for barn og foreldre*. Kunnskapsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-27-1999-2000-/id133808/?ch=1>

Stortingsmelding nr. 41(2008-2009). *Kvalitet i barnehagen*. Kunnskapsdepartementet.
[St.meld. nr. 41 \(2008–2009\) \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no)

Sverdlov, A., Goldhirsch, O., Barocas, E., Ron, E., Budnick, G., Biger, H. & Shmueli, T. (2010). *Preschool educational practice – guidelines for preschool teachers*. Gaaf Advertising, Ministry of Education. <https://www.oecd.org/education/school/48990155.pdf>

Tjora, A. (2017). *Kvalitative forsknings metoder i praksis*. (3.utg.) . Gyldendal Akademisk.

VEDLEGG 1- samtykkeerklæring albansk

Deshironi te merrni pjese ne projektin hulumtues per vlerat ne kopshtet e femijeve ne Kosove?

Une quhem Merita Gashi dhe jam duke studiuar ne universitetin e Stavangerit ne Norvegji dhe do te shkruaj nje teze Masteri ne studimin e shkencave te kopshtit.

Deshironi te merrni pjese ne nje projekt kerkimor? Dua te mesoj se si ruhen vlerat e demokracise dhe kujdesit ne kopshtet e femijeve ne Kosove.

Tema

Tema e punimit esht vlerat ne kopshtet e femijeve ne Kosove. Dua te hulumtoj se si ruhen vlerat e demokracise dhe kujdesit ne kopshtet e femijeve ne Kosove. Jane tre thelbesore qe jane pjese e demokracise dhe kujdesit dhe kjo esht pjesemarrja, besimi dhe perkatesia. Une dua te zbuloj se si ata punojne me keto vlera thelbesore dhe per kete arsyse do te bej nje qasje cilesore me nje interviste gjysme te strukturuar. Studimi do te fokusohet ne menytrat se si punojn edukatoret me vlerat e demokracise dhe kujdesit , qfare qendron ne vlerat e demokracise dhe kujdesit dhe se si ato punojne ne praktike me keto vlera.

Per te marr informacion , dua te intervistoj tre edukatore nga tre kopshte te ndryshme ne Kosove dhe tre qytete te ndryshme. Duhet thene se nje pjese e kopshteve ndodhen ne qytet dhe te tjera ne fshat.

Intervistat do te zhvillohen ne pranvere te vitit 2022 dhe to te zgjasin afersisht 1-2 ore. Ne mund te biem dakord se bashku se kur dhe ku do te zhvillohen intervistat. Do te mbaj shenime gjate intervistes. Pyetjet do te jene:

Si ruhen vlerat e demokracise dhe kujdesit ne kopshtet e femijeve ne Kosove?

Une jam subjekt i nje detyrimi konfidencialiteti dhe te gjitha te dhenat do te trajtohen ne mneyre konfidenciale dhe anonime. Projekti do te perfundoje ne dhejtor 2022 dhe i gjithe materiali do te fshihet. Informatoret qe e deshirojne kete mund te marrin nje kopje te tezez pasi te jete dorezuar ne dhejtor 2022.

Pjesemarrja esht vullnetare. Per sa kohe qe studimi esht ne vazhdim, ju mund te terhiqni pelqimin tuaj ne cdo kohe pa dhene arsye. I gjithe materiali nga ju do te fshihet.

Nese kuni pyetje rreth projektit, me kontaktoni ne telefonin 46851788 ose me dergoni nje email ne gashiii@hotmail.no

Nese doni te jepni pelqimin per te marre pjese ne projektin tim kerkimor, do te ishte mire nese mund te nenshkruani formularin e pelqimit.

Deklarata e pelqimit:

Kam marr informacjon per projektin hulumtues te Merita Gashi mbi «vlerat ne kopshtet e femijeve ne Kosove» dhe deshiroj te intervistohem

Nenshkrimi

VEDLEGG 2- informasjon om master-albansk

Deshironi te merrni pjese ne projektin kerkimor

Ne qfare menyra ruhen vlerat e demokracise dhe te kujdesit ne kopshtet ne Kosove»?

Kjo esht nje kerkese per ju per te marre pjese ne nje projekt kerkimor ku qellimi esht te gjeni menyra te ndryshme per te kujdesuni per vlerat e demokracise dhe kujdesit dhe sesi edukatoret e kopshteve punojne me keto vlera ne te arsimore.

Intervistat e mesuesve te kopshtit do te jene pjese e metodes dhe shkences. Ja jap informacioni rreth qellimit te projektit dhe qfare do te sjelle pjesemarrja juaj.

Qellimi

Ne norvegji, ka pasur shume kerkime per vlerat ne kopshte dhe kjo esht aryeja pse une kum vendosur te hulumtoj vlerat ne kopshtet e femijeve ne Kosove. Ne Kosove tashme esht bere me e zakonshme qe femijet te shkojne ne qerdhe. Une do te mbledh te dhena sepse jam e interesune per vlerat dhe ne hulumtimin rreth si kujdesen ne kopshtet e femijeve ne Kosove dhe si punojne kopshtet ne Kosove pedagogjikisht me vlera. Do te jete kujdesi dhe

demokracia si vlera qe jane ne fokus te projektit. Esht ndyrshë hulumtimi mbi vlerat ne kopshtet e femijeve ne norvegji dhe si punojnë edukatoret me to, por do te jete interesante te shohesh nga nje vend tjetër ku kopshtet kane mbërritur me vonese per te pare cilesine e tij pune edukative ne aspektin e vlerave te demokracise dhe kujdesit. Esht ne fillim maransi per mu gjithmon per te jete profesionist.

Ne keto vlera jane dy vlera te rendesishme ne te cilet do te ndalem dhe ato jane «**demokracia**» dhe «**kujdes**».

Kush esht pergjegjes per projektin kerkimor?

Universiteti i Stavangerit me mbikeqyrese Anne Krsitine Runestad dhe mbikeqyres Lars-Yngve Rosell. Projektin ne Kosove do ta realizoj ne tri cerdhe nga tre qytete te ndryshme ku do te kete nje edukatore ne cdo kopsht si do te intervistua. Integriteti juaj do te ruhet dhe gjithqka ne projekt esht anonime asgje qe thoni nuk mund te gjurmohet tek ju. Do te trajtoheni me respekt dhe do te behen gjithmon pyetje qe trajton qeshtjen.

Vullnetar per te marr pjese

Ju do te merrni nje formular pelqimi tani dhe udhezuesi i intervistet do t`ju jepet ne ditën qe ne do te zhvillojme intervistat. Intervistat ende nuk jan vendosur se ku do te kryhen nese do te jete direkt ne Kosove ku do t`ju takoj atje apo do jete me telefon. Duhet te shoh nese do te kem mundesi te udhetoj deri ne Kosove.

Tani do te keni kohe te lexoni kete dhe formularin e pelqimit. Ju mund te terhiqeni kur te doni dhe pas intervistat dhe masteri te jene dorezuar , te gjitha shenimet do te copetohen.

Privatsia juaj

Ne do te perdorim informacionin qe marr per qellimin e synuar. Ne perpunojme informacionin konfidenciale dhe ne perputhje me rregulloret e privatesise. Duam vetem une dhe mbikeqyreset e mi qasje ne informacionin qe keni leshuar. Emrat tuaj dhe detajet e kontaktit do te vendosen ne koda dhe emrat fiktive do te perdoren ne detyre. Ju nuk do te njiheni ne detyre kur ajo te perfundoje e derguar.

Projekti do te perfundoje ne dhjetor 2022. Materiali i te dhenave nga intervistat do te copetohet.

Te drejtat tuaja

Per aq kohe sa mund te identifikoheni ne materialin e te dhenave , ju keni te drejte te:

Qasje ne informacionin per ju dhe qe une t`ju dergoj nje kopje te informacionit

Per te korrigjuar informacionin per ju ose ate qe keni thene qe eshte e pasakte ose mashtruese

Per te fshire te dhenat personale per ju

Ti dergoni nje ankese autoritetit norvegjes te mbrojtjes se te dhenave ne lidhje me perpunimin e te dhenave tuaja personale

Ne perpunojme informacionin per ju bazuar ne pelqimin tuaj. Projekti ka ne perputhje me Universiteti i Stavanger esht derguar ne qendren NSD- norvegjese per te dhena kerkimore dhe e ka vleresuar ate perpunimi i te dhenave personale ne kete projekt esht ne perputhje me rregulloret e privatesise.

Nese keni pyetje rreth projektit apo vete studimit, mund te me kontaktoni Merita

Gashi(Gashiiii@hotmail.no) ose mbiekeqyresen time Anne Kristine

[Runestad\(Ane.k.runestad@uis.no\)](mailto:Runestad(Ane.k.runestad@uis.no)) .

Nese keni pyetje ne lidhje me vleresimin e projektit nga NSD, mund ta kontaktoni NSD-
norvegjese qendra per te dhenat kerkimore AS me email (personverntjenester@nsd.no) ose
me telefon: 53211500.

Me pershendetjet me te mira

Anne Kristine Runestad

(mbieqyrese)

Merita Gashi

(student)

VEDLEGG 3- Intervjuguide- albansk

Udhezues per interviste

1. Qeshtja e temes:

2. Si punojn stafi ne kopshtet e femijeve ne Kosovo me pervojat e femijeve e vlerave?
3. Qëllimi i intervistës është të gjetësh lidhje në mënyrat e kopshteve në Kosovën e ruajtjes së vlerave të demokracisë dhe kujdesit dhe çfarë përvojash kanë fëmijët me vlerat.

4. Informacion mbi sfondin

1. Femer: Mashkull:

2. Moshe:

3. Profesion:

4. Sa kohe ka aja/ai duke punuar ne kopshtin e femijeve?

5. Kur e mori arsimin e tij si mesues kopshti?

10. Vlerat e paraqitura ne punen e tyre ne kopshtin e femijeve

1. Cilat vlera mendoni se është veçanërisht e rëndësishme për të promovuar në kopshtin e fëmijëve?
2. Cilat vlera shfaqen më së shumti në punën e tyre me fëmijët në kopshtin në të cilin punoni?
3. Si punoni me vlera në kopshtin e fëmijëve? A mund të jepni shembuj? Përshkrimet nga praktika? Cilat vlera mendoni se është veçanërisht e rëndësishme për të promovuar në kopshtin e fëmijëve?

14. Theksi ne vlerat

1. Çfarë ndikon/administron punën e tyre dhe theksin në vlera?
2. Në cilat përvoja keni si mësues kopshti me theks në vlerat në kopshtin në të cilin punoni?
3. Qfare lidhje mendoni se ka kulturë dhe theks në vlerat në punën me fëmijët në kopshtin që punoni?

4. Jepni Shembull: njohuri/përvoja, udhëzime politike, qëndrime, kulturë, fe, etj.

5. Si punoni me vleren e kujdesit?

6. Çfarë vendosni në konceptin kujdesit e kopshtit? jepni shembull
7. Si shprehet se si punoni me vlerën e kujdesit në kopshtin tuaj?
8. Cilat përvoja keni me vleren e kujdesit me femijet ne kopshtin ku punoni? Jepni shembuj/histori praktike
9. Si i përjetoni fëmijët kur kujdeseni për vlerën e kujdesit në kopshtin e fëmijëve?
10. Qfarë doni të thoni si një mësues kopshti është sfidues kur punoni me vlerën e kujdesit në kopshtin e fëmijëve? Jepni shembull

11. Si do ta përshkruanit kujdesin në kopshtin e fëmijëve në lidhje me kushtet?

12. Si punoni me vlerën e demokracisë?

13. Çfarë vendosni në konceptin e demokracisë në kopshtin në të cilin punoni? Jep shembuj?

14. Si shprehet në lidhje me mënyrën se si punoni me vlerën e demokracisë në kopshtin tuaj me fëmijët? Shembuj

15. Qfare experience përvojash keni në punën me vlerën e demokracisë me fëmijët në kopshtin ku punoni? Jepni shembuj

16. Si i përjetoni fëmijët kur kujdeseni për vlerën e demokracisë në kopshtin e fëmijëve? Mos ngurroni të praktikoni histori këtu

17. Qfare doni të thoni si mësues kopshti i fëmijëve po sfidon kur punoni me vlerën e demokracisë në kopshtin e fëmijëve? Jepni shembuj

18. Si të ruani vlerën e demokracisë gjatë gjithë vitit të kopshtit me fëmijë?

33. Përvojat/mbrojtja e kopshtit me besim, përkatësi dhe pjesëmarrje

34. Vlerat e demokracisë dhe kujdesit kanë shumë vlera që shkojnë nën to, por ato që unë kam zgjedhur të përqendrohem janë besimi, përkatësia dhe pjesëmarrja dhe për këtë arsye ne i marrim ato hap pas hapi veç e veç.

35. Besimi

1. Çfarë vendosni në konceptin e besimit në kopshtin në të cilin punoni? Jepni shembuj

2. Si e përjetoni punë praktike me fëmijët me vlerën e besimit në kopshtin në të cilin punoni? Jepni shembuj

3. Si e përjetoni organizatën e kopshtit në të cilin punoni dhe si vlerëson vlera si besim në dritën e planeve të tyre me fëmijët në kopshtin e fëmijëve? Shembuj.

4. Si do ta përshkruanit se punoni në vlerën e besimit në kopshtin e fëmijëve?
5. Çfarë përjetoni si të rëndësishme kur punoni me fëmijët dhe vlera e besimit dhe si është vlera e besimit? Shembuj
6. Si e përjetoni rolin tuaj si mësues kopshti për të praktikuar vlerën e besimit tek fëmijët në kopshtin ku punoni? Shembuj
7. Si vjen stafi nga roli i tyre kur punon në vlerën e besimit?
8. Cilat kushte ka në kopshtin në të cilin punoni për të mbrojtur vlerat në kopshtin e fëmijëve?

44. Përkatesi

1. Çfarë vendosni në konceptin e përkatësisë në kopshtin ku punoni? shembuj
2. Si i kanë përvojat fëmijët në kopshtin ku punoni me vlerën e përkatësisë? shembuj
3. Si e përjetoni praktikisht punën me fëmijët në vlerën përkatesi në kopshtin ku punoni? shembuj
4. Si e përjetoni organizatën e kopshtit në kopshtin tuaj dhe si i përket vlerës përkatesi së planeve të tyre me fëmijët? Shembuj
5. Si do ta përshkruanit që punoni me vlerën e përkatësisë në kopshtin e fëmijëve? shembuj
6. Për çfarë ndiheni të rëndësishme të mendoni kur po shkoni me fëmijët të përcjellin vlerën e përkatësisë dhe të mbronin vlerën e përkatësisë? Shembuj

7. Si e përjetoni rolin tuaj si mësues kopshti kur punoni në vlerën e përkatësisë?
Shembuj
8. Si të dalin stafi rolin e tyre kur punojnë në vlerën e përkatësisë me fëmijët? Shembuj
9. Cilat parakushte dhe kushte ka në kopshtin në të cilin punoni për të mbrojtur vlerën e përkatësisë? shembuj
10. Cilat disavantazhe dhe përfitime ka me vlerën e përkatësisë në kopshtin e fëmijëve?
Shembuj
11. Si do t'i përshkruanit mundësitë dhe sfidat në kopshtin në të cilin punoni për të mbrojtur vlerën perkatesi se bashku me femijet? Shembuj

56. Pjesëmarrja

1. Qfare vendosni konceptin e pjesëmarrjes së fëmijëve në kopshtin ku punon? shembuj
2. Si e përjetoni praktikën në kopshtin tuaj në lidhje me vlerën e pjesëmarrjes?
3. Si jane pervojat që kanë fëmijët në kopshtin ku punoni me vlerën e pjesëmarrjes?
shembuj
4. Si e përjetoni organizatën e kopshtit në kopshtin në të cilin punoni dhe si vlerësohet vlera pjesemarraje në dritën e planeve të tyre në kopshtin e fëmijëve? shembuj
5. Si do ta përshkruanit që punoni në vlerën e pjesemarrjes me fëmijët në kopshtin në të cilin punoni? shembuj

6. Çfarë përjetoni si detyrat tuaja të rëndësishme kur punoni në vlerën e pjesëmarrjes në kopshtin e fëmijëve dhe si është pjesëmarrja e fëmijëve? Shembuj?
7. Si e përjetoni rolin tuaj si mësues kopshti për të praktikuar vlerën e pjesëmarrjes në kopshtin në të cilin punoni?
8. Si vjen stafi nga roli i tyre në drejtim të punës me vlerën e pjesëmarrjes në kopshtin e fëmijëve?
9. Cilat janë parakushtet dhe kushtet në kopshtin ku punoni për të punuar me pjesëmarrjen në kopshtin e fëmijëve? shembuj
10. Si e përjetoni stafin që t'i kushtojë vëmendje sinjaleve të fëmijëve dhe pjesëmarrjes gjatë ditës në kopshtin e fëmijëve? shembuj
11. Si shprehet përfshirja e fëmijëve në planin tuaj arsimor në kopshtin e fëmijëve?
Shembuj
12. Në cilat disavantazhe dhe përfitime ka me vlerën e pjesëmarrjes në kopshtin në të cilin punoni? Shembuj
13. Si do t'i përshkruanit mundësitë dhe sfidat në kopshtin në të cilin punoni për të mbrojtur pjesëmarrjen e fëmijëve? Shembuj

70. Fund

71. Diçka që dëshironi të shtoni? Një tjetër për të cilin doni të flisni?

VEDLEGG 4- Samtykkeerklæring- norsk

Vil du delta i forskningsprosjektet om verdier «demokrati og «omsorg i barnehager i Kosovo?

Jeg heter Merita Gashi og studerer ved Universitetet i Stavanger og skal skrive en masteroppgave i studiet barnehagevitenskap.

Har du lyst å være med på et forskningsprosjekt? Jeg ønsker å finne ut hvordan ivaretas verdiene demokrati og omsorg i barnehagene i Kosovo?

Tema for oppgaven er verdier i barnehager i Kosovo. Jeg ønsker å finne ut hvordan ivaretas verdiene demokrati og omsorg i barnehagene i Kosovo. Det er tre vesentlige verdier som er en del av demokrati og omsorg og det er medvirkning, tillit og tilhørighet. Jeg vil finne ut hvordan de jobber med disse vesentlige verdiene og skal derfor gjøre en kvalitativ tilnærming med semi strukturert intervju. Studien vil sette søkelys på måter verdiene demokrati og omsorg ivaretas, hva ligger det i verdiene demokrati og omsorg og hvordan jobber de pedagogisk med disse verdiene.

For å finne ut av dette ønsker jeg å intervju tre barnehagelærere fra tre ulike barnehager i Kosovo og tre ulike byer. Det skal sies at noen av barnehagene ligger i byen og andre i bygda.

Intervjuene vil gjennomføres sommeren/høsten 2022 og vil ta omtrent 1-2 timer. Vi kan sammen avtale når og hvor intervjuene skal finne sted. Jeg kommer til å ta notater underveis i intervjuet. Spørsmålene vil handle om tematikken verdier omsorg og demokrati i barnehager i

Kosovo. Jeg er underlagt taushetsplikt og alle data vil bli behandlet konfidensielt og anonymisert. Prosjektet avsluttes desember 2022 og alt materialet vil bli slettet. Informanter som ønsker dette, kan få en kopi av oppgaven etter at den er levert desember 2022.

Deltakelse er frivillig. Så lenge studien pågår kan du når som helst trekke tilbake samtykke uten å oppgi grunn. Alt materiale fra deg vil bli slettet.

Har du spørsmål om prosjektet ta kontakt med meg på telefon 46851788 eller sende meg en mail på gashiiii@hotmail.no.

Dersom du ønsker å samtykke til å delta på mitt forskningsprosjekt hadde det vært fint om du kunne signere under samtykkeerklæringen.

Samtykkeerklæring

jeg har mottatt informasjon om forskningsprosjektet til Merita Gashi om «verdier i barnehager i Kosovo» og ønsker å stille til intervju.

Signatur.....

VEDLEGG 5- Informasjon om master- norsk

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Hvordan ivaretas verdiene demokrati og omsorg i barnehager i Kosovo»?

Dette er en forespørsel til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er finne ulike måter å ivareta verdiene demokrati og omsorg og hvordan barnehagelærere jobber med disse verdiene i det pedagogisk. Intervjuene av barnehagelærere vil være en del av metode og vitenskap. Her gir jeg deg informasjon om målet med prosjektet og hva din deltakelse vil innebære.

Formål

I Norge er det forsket mye på verdier i barnehager og derfor så har jeg bestemt meg å forske på verdier omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo. I Kosovo har det blitt mer vanlig for barn å gå i barnehage nå som både mann og kvinne jobber. Jeg skal samle data fordi jeg er opptatt av verdier og opptatt av hvordan de ivaretas i barnehagene i Kosovo og hvordan barnehagene i Kosovo jobber med omsorg og demokrati. Det vil være omsorg og demokrati som verdier som er fokuset i prosjektet. Det er ulik forskning på verdier i barnehager i Norge og hvordan ansatte jobber med dem, men det blir spennende å se det fra en annen land der barnehager har kommet seint for å se kvaliteten på det pedagogiske arbeidet når det gjelder verdiene demokrati og omsorg.

Utgangspunktet er hele tiden å være profesjonell.

I disse verdiene ligger det to vesentlige verdier jeg skal sette søkelys på og de er «**Demokrati**» og «**Omsorg**»

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Stavanger ved veileder Anne Kristine Runestad og veileder Lars-Yngve Rosell.

Jeg skal utføre prosjektet i Kosovo i tre barnehager fra tre ulike byer der i hver barnehage blir en barnehagelærer intervjuet. Deres integritet vil bli ivaretatt og alt i prosjektet er anonymisert så ingenting dere sier vil kunne spoles tilbake til dere. Dere vil bli behandlet på en respektfull måte og det vil alltid bli stilt spørsmål som omhandle problemstillingen.

Samtykke skjema vil dere få nå og intervju-guiden vil dere få den dagen vi utfører intervjuene. Intervjuene er ennå ikke bestemt hvor de vil bli gjennomført om det blir direkte i Kosovo der jeg møter dere der eller om det vil bli gjennom telefonen. Jeg må se om jeg får mulighet til å reise ned til Kosovo. Intervjuene vil ta 1-2 timer og gjennomføres på albansk. Temaene på intervjuguiden vil være om verdiene omsorg og demokrati og det pedagogiske arbeidet rundt dem. Disse opplysningene noteres ned på PC og i ettertid transkriberes. Det vil være aktuelt å bruke alder, yrke og utdanning i prosjektet. Prosjektslutt vil være desember 2022.

Frivillig å delta

Dere vil nå få tid til å lese gjennom dette og samtykkeskjema. Dere kan trekke dere når dere vil og etter intervjuene og masteren er levert vil alt av notater bli makulert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du velger å trekke deg i ettertid eller ikke vil delta i det hele tatt.

Ditt personvern

Vi vil bruke informasjonene jeg får til det formålet som er planlagt. Vi behandler informasjonen konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun jeg og mine veiledere som vil ha tilgang til informasjonene dere har utgitt. Navnene og kontaktopplysningene dine vil settes i en kode og det vil bli brukt fiktive navn i oppgaven. Du vil ikke gjenkjennes i oppgaven når den blir levert.

Prosjektet blir avsluttet desember 2022. Datamaterialet fra intervjuene vil bli makulert.

Dine rettigheter

så lenge du kan bli identifisert i datamaterialet . har du rett til:

innsyn om opplysningene om deg og at jeg sender en kopi til deg om opplysningene
å få rettet informasjon om deg eller det du har sagt som er feil eller misvisende å slette personopplysninger om deg

å sende klage til datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Vi behandler informasjonen om deg basert på ditt samtykke. Prosjektet har i samsvar med Universitet i Stavanger blitt sendt til NSD- norsk senter for forskningsdata og vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Har du spørsmål til prosjektet eller selve studien så kan du ta kontakt med meg Merita Camil Gashi

(Gashiii@hotmail.no) eller min veileder Anne Kristine Runestad(anne.k.runestad@uis.no)

Har du spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med NSD-Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 53211500.

Hilsen

Anne Kristine Runestad
(Veileder)

Merita Gashi
(Student)

VEDLEGG 6- Intervjuguide -norsk

Intervjuguide

1. **Problemstilling:** Hvordan ivaretas verdiene omsorg og demokrati i barnehager i Kosovo?
2. Formålet med intervju er å finne funn om måter barnehagene i Kosovo ivaretar verdiene demokrati og omsorg.

3. Bakgrunnsinformasjon

1. Informant:

2. Dame: Mann:
3. Alder:
4. Yrke:
5. Hvor lenge har hun/han jobbet i barnehage?
6. Når tok han/hun sin utdanning som barnehagelærer?

10. 2.Fremtredende verdier i deres arbeid i barnehagen

1. Hvilken verdier mener du er særlig viktig å fremme i barnehagen?
2. Hvilken verdier fremtrer mest i deres arbeid med barn i barnehagen du jobber i?
3. Hvordan arbeider du/dere med verdier i barnehagen? Kan du gi eksempler?

Beskrivelser fra praksis?

14. Vektlegging av verdier

1. Hva som påvirker/styrer deres arbeid og vektlegging av verdier?
2. Hva erfaringer har du som barnehagelærer med vektlegging av verdier i barnehagen du jobber i?
3. Hva sammenheng mener du har kultur og vektlegging av verdier i arbeid med barn i barnehagen du jobber?
4. Eks: kunnskap/erfaringer, politiske føringer, holdninger, kultur, religion osv..

Hvordan arbeider du/dere med verdien omsorg?

5. Hva legger du i begrepet omsorg i barnehagen?
6. Hvordan kommer det til uttrykk om hvordan dere jobber med verdien omsorg i

deres barnehage?

7. Hvilken erfaringer har du med å jobbe med verdien omsorg med barn i barnehagen? Gi eksempler/praksisfortellinger
8. Hvordan opplever du barna når dere ivaretar verdien omsorg i barnehagen?
9. Hva vil du si som barnehagelærer er utfordrende når man skal jobbe med verdien omsorg i barnehagen? Gi eksempler
10. Hvordan vil du beskrive omsorg i barnehagen i forhold til forutsetningene?

11. Hvordan arbeider du/dere med verdien demokrati?

12. Hva legger du i begrepet demokrati i barnehagen du jobber i? Gi eksempler?
13. Hvordan kommer det til uttrykk om måten dere jobber med verdien demokrati i deres barnehage i sammen med barn? Eksempler
14. Hvilken erfaringer har du med å jobbe med verdien demokrati med barn i

barnehagen? Gi eksempler

15. Hvordan oppleve du barna når dere ivaretar verdien demokrati i barnehagen? Gjerne praksisfortelling her
16. Hva vil du si som barnehagelærer er utfordrende når man skal jobbe med verdien demokrati i barnehagen? Gi eksempler
17. Hvordan opprettholde verdien demokrati gjennom hele barnehageåret sammen med barn?

18. Barnehagens erfaringer/ivaretagelse med tillit, tilhørighet og medvirkning?

19. Verdien demokrati og omsorg har mange verdier som går under de, men de som jeg har valgt å fokusere på er tillit, tilhørighet og medvirkning og derfor tar vi de stegvis hver for seg.

34. Tillit

1. Hva legger du i begrepet tillit i barnehagen du jobber i? Gi eksempler
2. Hvordan opplever du praktisk arbeid med barn på verdien tillit i den barnehagen du jobber i? Gi eksempler
3. Hvordan opplever du barnehageorganiseringen i den barnehagen du jobber i og hvordan kommer verdi som tillit i lys på deres planer i sammen med barn i barnehagen? Eksempler.
4. Hvordan vil du beskrive at du jobbe med verdien tillit i barnehagen?

5. Hva opplever du som viktig når du skal jobbe med barn og verdien tillit og hvordan ivaretas verdien tillit? Eksempler
6. Hvordan opplever du din rolle som barnehagelærer for praktisere verdien tillit til barna i barnehagen du jobber i? Eksempler
7. Hvordan kommer personalet sitt rolle i uttrykk når de skal jobbe med verdien tillit?
8. Hvilken forutsetninger og forhold er det i barnehagen du jobber i for å ivareta verdier i barnehagen?

43. Tilhørighet

1. Hva legger du i begrepet tilhørighet?
2. Hvordan erfaringer og opplevelser har barn i barnehagen du jobber i med verdien tilhørighet? eksempler
3. Hvordan opplever du praktisk å jobbe med barn på verdien tilhørighet i barnehagen du jobber i? eksempler
4. Hvordan opplever du barnehageorganiseringen i din barnehagen og hvordan kommer verdien tilhørighet i lys på deres planer i sammen med barn? Eksempler?
5. Hvordan vil du beskrive at du jobber med verdien tilhørighet i barnehagen? eksempler
6. Hva opplever du som viktig å tenke på når du skal i sammen med barn formidle verdien tilhørighet og ivareta verdien tilhørighet? Eksempler
7. Hvordan opplever du din rolle som barnehagelærer når du skal arbeide med verdien tilhørighet? Eksempler
8. Hvordan komme personalet sitt rolle frem når de skal jobbe med verdien tilhørighet i sammen med barna? Eksempler
9. Hvilken forutsetninger og forhold er det i barnehagen du jobber i for å ivareta verdien tilhørighet? eksempler
10. Hvilken ulemper og fordeler er det med verdien tilhørighet i barnehagen? Eksempler
11. Hvordan vil du beskrive mulighetene og utfordringene i barnehagen du jobber i for å ivareta verdien tilhørighet hos barn? Eksempler

55. Medvirkning

1. Hva legger du i begrepet barns medvirkning i barnehage?
2. Hvordan opplever du praksisen i din barnehage i forhold til verdien medvirkning?
3. Hvordan erfaringer og opplevelser har barn i barnehagen du jobber i med verdien medvirkning? eksempler
4. Hvordan opplever du barnehageorganiseringen i den barnehagen du jobber i og hvordan kommer verdi medvirkning i lys av deres planer i barnehagen? eksempler
5. Hvordan vil du beskrive at du/dere jobber med verdien medvirkning i sammen med barna i barnehagen du jobber i?

6. Hva opplever du som dine viktige oppgaver når du skal jobbe med verdien medvirkning i barnehagen og hvordan ivaretas medvirkning hos barn? Eksempler?
7. Hvordan opplever du din rolle som barnehagelærer for å praktisere verdien medvirkning i den barnehagen du jobber i?
8. Hvordan kommer personalet sin rolle i uttrykk når de skal jobbe med verdien medvirkning i barnehagen?
9. hvilke forutsetninger og forhold er det i barnehagen du jobber i for å jobbe med medvirkning i barnehagen? eksempler

10. Hvordan opplever du personalet er på å ta hensyn til barnas signaler og medvirkning i løpet av dagen i barnehagen? eksempler
11. Hvordan kommer barns medvirkning til uttrykk i din pedagogiske plan i barnehagen? Eksempler
12. Hvilken ulemper og fordeler er det med verdien medvirkning i barnehagen du jobber i? Eksempler
13. Hvordan vil du beskrive mulighetene og utfordringene i barnehagen du jobber i for å ivareta barns medvirkning? eksempler

69. Avslutning

70. Noe dere vil tilføye? Annet dere vil snakke om?

VEDLEGG 7-GODKJENNING FRA NSD

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer

491269

Vurderingstype Dato

Standard 25.08.2022

Prosjekttittel

" Hvordan ivaretas verdiene demokrati og omsorg i barnehager i Kosovo"?

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Stavanger / Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora / Kunnskapsenter for utdanning

Prosjektansvarlig

Anne Kristine Solberg Runestad

Student

Merita Camil Gashi

Prosjektperiode

19.08.2022 - 16.12.2022

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 16.12.2022.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

OM VURDERINGEN

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

INFORMASJONSSKRIV

Informasjonsskrivet ditt mangler noen punkter loven krever er med. Du må derfor legge til disse punktene i informasjonsskrivet før du gir dette til forskningsdeltakerne dine. Du trenger ikke å laste opp den oppdaterte versjonen i meldeskjemaet: • At utvalget ditt har rett til innsyn, retting, sletting, begrensning og dataportabilitet

- At utvalget ditt har rett til å klage til Datatilsynet
- Kontaktopplysninger til prosjektansvarlig (veileder)
- Kontaktopplysninger til din institusjon sitt personvernombud

Ta gjerne en titt på våre nettsider for hjelp til formuleringer:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/sjekkliste-for-informasjon-til-deltakerne/>

VIKTIG INFORMASJON TIL DEG

Du må lagre, sende og sikre dataene i tråd med retningslinjene til din institusjon. Dette betyr at du må bruke leverandører for spørreskjema, skylagring, videosamtale o.l. som institusjonen din har avtale med. Vi gir generelle råd rundt dette, men det er institusjonens egne retningslinjer for informasjonssikkerhet som gjelder.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til den datoen som er oppgitt i meldeskjemaet.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art 4 og 7 ved at det er en frivillig spesifikk informert og utvetydig bekreftelse som kan

et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål

- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet medprosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), og dataportabilitet (art. 20).

Personverntjenester vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring eller videosamtale) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema> Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Personverntjenester vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.